Szerkesztőség

Szepessy Péter (főszerkesztő)

Urbán Anna

Graholy Éva (szerkesztőségi titkár)

Szabó-Tóth Kinga (felelős szerkesztő)

Kiadó

Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar,

Szociológiai Intézet

Felelős kiadó: Szabó-Tóth Kinga

A szerkesztőség címe:

Miskolci Egyetem, BTK, Szociológiai Intézet

3515 Miskolc-Egyetemváros

Graholy Éva

Telefon: (46) – 565111/2184

E-mail: boleva@uni-miskolc.hu

ISSN 2062-2043

A nyomás és kötés a Z-Press Kiadó és Digitális Nyomdában készült.

A lap megrendelhető a szerkesztőség címén, vagy a megadott email címen.

Tartalom

Elmélkedő

Farkas Zoltán: A társadalmi jelenségek magyarázata……3

Pankucsi Márta: A megnevezés hatalma
- a miskolci „gettó ügytől” a „fészekrakó” programig……31

Látlelet

Szabó-Tóth Kinga: Csernely esete a biomasszával.
Csernely energiagazdálkodási modelljének kidolgozását
megalapozó lakossági felmérés eredményeinek bemutatása……38

Kotics József: A csernelyi „Biomassza” projekt és a
helyi társadalom (A cigány – magyar együttélés konfliktusai
és azok hatása a projekt megvalósítására)……70

Biczó Gábor: Egy technológiai-innovációs fejlesztés szociokulturális
feltételrendszere: a csernelyi „biomassza-projekt” esete……85

Gyukits György–Márkus Anna: Felújítani vagy felszámolni?……94

Mihályi Helga: Élet a kollégiumban. A Miskolci Egyetem
kollégiumaiban lakók körében végzett kérdőíves kutatás
eredményeinek bemutatása……111

Kultúrák – Nézőpontok

Urbán Anna: Különböző társadalmak és kultúrák
környezethez és természethez való viszonya és
ennek tükröződése a médiumokban……144

Modern mesék

Gyukits György–Márkus Anna: „Utat tévesztettek erdők
sűrűjében”……153

Olvasnivaló

Osváth Andrea: Változatok a francia regényre
- Guillaume Musso……169

Farkas Zoltán

A társadalmi jelenségek magyarázata

A szociológia a társadalmi jelenségeket kutatja, és e kutatás magában foglalhatja egyrészt a társadalmi jelenségek leírását, másrészt e jelenségek magyarázatát. A szociológiai elméletek a társadalmi jelenségek magyarázatára tesznek kísérletet. A szociológiaelméletben kialakult szemléletmódokat összefüggésbe hozhatjuk a tudományos magyarázat különböző típusaival. E tanulmányban áttekintjük a tudományos magyarázat fő típusainak jellemzőit, és rámutatunk arra, hogy e típusok mennyiben kötődnek a különböző szociológiai szemléletmódokhoz.

A tudományelméleti irodalomban általában megkülönböztetik a tudományos magyarázat két fő típusát, az oksági magyarázatot és az intencionális magyarázatot. De e két fő típuson túl megkülönböztethetjük a kulturális magyarázatot, és ezzel összekapcsolva a szociológiában is felhasználják a funkcionális magyarázatot. E típusok közül a különböző szociológiai szemléletmódok képviselői a társadalmi jelenségek magyarázatában a tudományos magyarázat bizonyos típusát részesítik előnyben. Végül a mechanizmus és a funkció fogalmával, valamint azzal a kérdéssel foglalkozunk, hogy a mechanizmus és a funkció elemzése milyen szerepet játszhat a társadalmi jelenségek magyarázatában.

I. Az oksági és a látszólagos oksági magyarázat

I.1. Az oksági magyarázat sajátosságai

A természettudományban általában az oksági magyarázatot tekintik a tulajdonképpeni tudományos magyarázatnak. A szociológiában a pozitivizmus képviselői azon az állásponton vannak, amelyet módszertani monizmusnak is neveznek. E felfogás szerint a tudományos magyarázat szempontjából nincs lényegi különbség a természettudományok és a társadalomtudományok között, tehát a társadalmi jelenségek kutatásában is az oksági magyarázatra kell támaszkodnunk.

Az *oksági magyarázat* elemi formában két létező, az ok és az okozat összefüggését tartalmazza. Ha az ok fennáll, ez elvileg szükségszerűen magával vonja az okozat bekövetkezését. A szűkebb értelemben vett oksági

magyarázatban az okot általános szabályszerűség vagy törvény kapcsolja össze az okozattal.

Az oksági magyarázatban tehát meg lehet különböztetni a következtetések elő- és utótagját, az előbbit oknak, az utóbbit okozatnak nevezzük. Az okozatnak tekintett létezőt logikailag levezethetjük az oknak tekintett létezőből vagy létezőkből. Az ok lehet egy adott létező, de egyes felfogások szerint – amelyet mi is elfogadunk – az ok lehet adott létezők összessége is. (Stegmüller 1987: 16, 24)

Megkülönböztethetjük az oksági magyarázat tágabb és szűkebb értelmezését. Tágabb értelemben az ok és az okozat közötti összefüggés nem más, mint bizonyos jelenségek egyes eseteinek szabályszerű időbeli egymásra következése. A kérdéses összefüggés érvényessége pedig múltbeli tapasztalatokon nyugvó, induktív általánosításon alapszik. A történettudományban gyakran használják az események magyarázatának ezt a módját. Az események magyarázata a történettudományban ugyanis gyakran csupán annyit jelent, hogy rámutatnak egy vagy több korábbi eseményre, amelyet vagy amelyeket a szóban forgó esemény okának, illetve okainak tekintenek. Azonban ezeket az eseményeket nem általános szabályszerűségek vagy törvények, hanem olyan egyedi állítások kapcsolják össze, amelyek gyakorlati következtetések előzményeit alkotják. Ezt a tágabb értelemben vett oksági magyarázatot meg kell különböztetnünk az oksági magyarázatok átfogó törvényeken nyugvó modelljétől. Wright az előbbi formát „kvázi-oksági" magyarázatnak nevezi. A szűkebb értelemben vett oksági magyarázatban az oknak tekintett tényezőt általános szabályszerűség, illetve törvény kapcsolja össze az okozatnak tekintett tényezővel. (Wright G. 1987: 162-163; Hempel – Oppenheim 1999: 110-114) A továbbiakban mi ilyen szűkebb értelemben beszélünk oksági magyarázatról. Nem nevezzük oksági magyarázatnak az olyan magyarázatot, amelyben két tényező összefüggését nem általános törvény formájában, hanem csupán az adott esetre vagy esetekre vonatkoztatva fogalmazták meg.

Az oksági magyarázatnak eleget kell tennie a *logikai függetlenség követelményének*, ami felfogásunk szerint azt jelenti, hogy az ok és az okozat között nem lehet közvetlen logikai kapcsolat, és az oknak a valóságban tényszerű létezőnek kell lennie.

Egyes felfogások szerint az oksági magyarázat igen lényeges követelménye, hogy az oknak és az okozatnak logikailag függetlennek kell lennie egymástól. Pontosabban fogalmazva ez azt jelenti, hogy azokat a tényezőket, amelyek a tudományos magyarázatban az okok szerepét töltik be,

meg kell tudnunk határozni a feltételezett okozataiktól függetlenül, az okozataikra történő hivatkozás nélkül is. Más felfogások e vonatkozásban is tágabban értelmezik az oksági összefüggéseket, a fenti értelemben vett oksági összefüggéseket, amelyek eleget tesznek az elemeik logikai függetlenségére vonatkozó követelménynek, Hume-féle oksági összefüggéseknek is nevezik. (Hume 1973: 37-120; Wright G. 1987: 120-122) Mi a továbbiakban ebből a szempontból is ilyen szűkebb értelemben beszélünk oksági magyarázatról, és ezt megkülönböztetjük a látszólagos oksági magyarázattól, amely nem tesz eleget a logikai függetlenség követelményének.

A logikai függetlenség követelményével kapcsolatban mi két gondolatot teszünk hozzá az oksági magyarázatok értelmezéséhez. Egyrészt általános elméleti szinten a logikai függetlenség követelménye csak viszonylagos lehet, másrészt a szóban forgó követelmény teljesülése eleve megköveteli annak a követelménynek a teljesülését, hogy az oknak tekintett tényező a valóságban tényszerű létező legyen.

Felfogásunk szerint a logikai függetlenség követelményének hangsúlyozása igen fontos, mert főleg ez biztosítja, hogy az oksági magyarázatot elvileg meg tudjuk különböztetni a tudományos magyarázat más típusaitól, és a jelenségek puszta leírásától. Azonban, ha a logikai függetlenség követelményét túl szigorúan vennénk, általános elméleti szinten tulajdonképpen ki kellene zárnunk az oksági magyarázatok lehetőségét. Ugyanis általános elméleti szinten az okok és az okozatok szerepét fogalmak töltik be, és egy logikailag szorosan felépített, deduktív elmélet minden egyes fogalma logikai kapcsolatban van egymással, az elmélet alapfogalmainak és előfeltételezéseinek a közvetítésével. A logikailag következetesen felépített elméleti rendszert ugyanis főleg épp az különbözteti meg a lazább elméletektől, hogy fogalmai és összefüggései bizonyos alapfogalmakon és előfeltételezéseken nyugszanak. Felfogásunk szerint tehát a logikai függetlenség követelménye nem zárja ki az alapfogalmak által közvetített logikai kapcsolatot az ok és az okozat között, csupán azt jelenti, az okok szerepét betöltő tényezőket meg kell tudnunk határozni az okozataikra történő hivatkozás nélkül is.

A másik szempont, amelyet – más felfogásoktól eltérően – hangsúlyozunk, hogy a logikai függetlenség követelményének a teljesülése eleve megköveteli annak a követelménynek a teljesülését, hogy az oknak tekintett tényező a valóságban tényszerű létező legyen. Tényszerű létezőknek az olyan létezőket nevezzük, amelyek az emberek tudatán kívül és önmagukban léteznek. Ilyen értelemben tehát nem tölthetik be okok szerepét jelképi vagy tudati természetű tényezők, mint például szabályok, gondolatok,

motívumok. A jelképi és tudati természetű létezők ugyanis nem önálló létezők, jelentésükben eleve más létezőkre utalnak.

A logikai függetlenség követelménye magában foglalja a *tapasztalati függetlenség követelményét* is, amin azt értjük, hogy az adott okot és okozatát meg kell tudnunk határozni anélkül is, hogy tapasztaltuk volna az okozat bekövetkezését. Ez a követelmény természetesen nem zárja ki azt, hogy egy már bekövetkezett és megfigyelhető jelenséget okozatnak tekintsünk, és meghatározott okkal magyarázzunk. Azonban ezt a magyarázatot az adott konkrét jelenségre vonatkoztatva már nem tekinthetjük érvényesnek, érvényességét csupán a jövőben is megfigyelhető hasonló jelenségek igazolhatják.

Jon Elster szerint az oksági magyarázat több mint pusztán egy oksági állítás, nem elég az oksági összefüggés kimutatása, szolgáltatni kell azt a mechanizmust is, amelynek révén érvényesül az oksági összefüggés. (Elster 1995: 12) Ez azonban felfogásunk szerint az oksági magyarázat túl tág értelmezését jelentené, ezért az előbbi gondolatot, annak fő mondanivalóját elfogadva, a következőképpen fogalmazzuk át. A társadalmi jelenségek magyarázatában az oksági magyarázatokat ki kell tudnunk egészíteni olyan magyarázatokkal, amelyek azt a mechanizmust képezik le, amelynek révén az oksági összefüggés érvényesül. Emellett azt is hangsúlyozzuk, hogy felfogásunk szerint az elméleti szintű oksági magyarázat feltételezi az adott létezőn mint okon belüli mechanizmus elemzését is. Ezzel a kérdéssel majd később, a mechanizmus fogalmának a tárgyalásánál foglalkozunk.

Az oksági magyarázatok elvileg lehetővé teszik a jelenségek előrejelzését is. Ugyanakkor lehetőséget nyújtanak olyan gyakorlati ajánlások megfogalmazására, amelyek megadják, hogy valamilyen jelenség bekövetkezését miképpen lehet megakadályozni vagy előidézni. (Gasking 1987: 40; Wright G. 1987: 104; Hempel – Oppenheim 1999: 112-113) Amennyiben tehát a szociológia hozzá kíván járulni olyan gyakorlati ajánlások megfogalmazásához, amelyek a társadalmi jelenségek befolyásolására irányulnak, az oksági magyarázat nélkülözhetetlennek tűnik.

I.2. A pozitivista és a fenomenalista szemléletmód

A következőkben különbséget teszünk a pozitivista és a fenomenalista szemléletmód között abból a szempontból, hogy a kifejezett megfogalmazásukat tekintve oksági magyarázatok mennyiben tekinthetők a

szó szoros értelmében véve oksági magyarázatoknak, vagy mennyiben csupán látszólagos oksági magyarázatoknak.

Különbséget tehetünk a pozitivizmus két oldala, illetve a társadalomtudományok társadalmi fejlődésben betöltött funkciójára vonatkozó pozitivizmus, és a módszertani pozitivizmus között, bár e kettő szorosan összefügg egymással. Minket a módszertani pozitivizmus érdekel, a szociológiai megismerés módszertanára, különösen a szociológiai megismerésben az oksági magyarázatok érvényesítésére vonatkozóan. A szociológiai pozitivizmus e vonatkozásban is nagyrészt különböző értelmezéseivel, és különböző szempontokból történő bírálataival találkozhatunk a szociológiai irodalomban, de e kérdés részletes tárgyalására nem vállalkozunk. (Ehhez lásd pl.: Papp 1976; Giddens 1995b; Halfpenny 2001)

A módszertani pozitivizmus egyik alapelve a módszertani monizmus, tehát az a feltételezés, amit már fentebb is említettünk, hogy a tudományos módszer egységes. E felfogás szerint nincs alapvető különbség a természettudományok és a társadalomtudományok között a tudományos megismerés elveiben. A pozitivizmus másik alapelve szerint az egzakt természettudományok eszményként vagy mintaként szolgálhatnak más tudományok, tehát a társadalomtudományok számára is. Végül a pozitivizmus harmadik alapelve szerint a tudományos magyarázatok, és ezeken belül a társadalomtudományi magyarázatok tulajdonképpen olyan oksági magyarázatok, amelyek az egyedi jelenségeket általános törvényszerűségek alapján magyarázzák. E felfogás képviselői az intencionális magyarázatokat többnyire vagy elvetik, vagy azon az állásponton vannak, hogy a társadalomtudományi elemzésekben található intencionális magyarázatok átalakíthatók oksági magyarázatokká. (Wright G. 1987: 45) Mások nomologikus felfogásról beszélnek hasonló értelemben, e felfogást megkülönböztetve a társadalomtudományok, illetve e tudományokon belül az elméleti szociológia értelmező és normatív felfogásától. (Zhao 2001: 390-391)

Figyelembe véve korábban az oksági magyarázatokról elmondottakat, felfogásunk szerint a szociológiában a pozitivista módszertani szemléletmódot a következőképpen határozhatjuk meg. A *pozitivista szemléletmódot* tükröző szociológiai elméletekben (1) a társadalmi jelenségek magyarázatai kifejezetten oksági magyarázatok, (2) amelyekben az okok szerepét betöltő fogalmak és tényezők a valóságban tényszerű létezőkre vonatkoznak, (3) az ok és az okozat szerepét betöltő fogalmak és tényezők között nincs közvetlen logikai kapcsolat, és (4) a közöttük lévő összefüggéseket általános törvények formájában fogalmazzák meg.

Mennyiben jellemző a pozitivista szemléletmód a tipikus szociológiai szemléletmódokra, illetve e szemléletmódok egyáltalán mennyiben teszik lehetővé a módszertani pozitivizmus érvényesítését? E kérdés vizsgálatában először utalunk a szociológiaelméletben hagyományosan kialakult szemléletmódokra. Az *átfogó szemléletmódok* szintjén, a társadalmi jelenségeket alapvetően meghatározó tényezők szintje szempontjából megkülönböztethetjük egymástól a holista és az individualista szemléletmódot. A társadalmi jelenségeket meghatározó tényezők természete szempontjából különbséget tehetünk a szimbolista és a faktualista szemléletmód között. Az átfogó szemléletmódok metszéspontjai jelölik ki a szociológiai szemléletmódok fő típusait; a *fő szemléletmódok* szintjén különbséget tehetünk a normativista, a strukturalista, a kreativista és a racionalista szemléletmód között. (Farkas 2006a) Az nyilvánvaló, hogy nem tekinthetők pozitivista elméleteknek a kreativista szemléletmódot tükröző elméletek. Azonban a szociológiai irodalomban találkozhatunk olyan felfogásokkal, amelyeket egyaránt figyelembe véve, mind a normativista, mind a strukturalista, mind a racionalista elméletekre jellemző, vagy elvileg jellemző lehet a pozitivista szemléletmód.

Például Parsons egyaránt pozitivistának tekinti az utilitarista racionalista cselekvéselméletet, és Durkheim normativista elméletét. A utilitarista felfogást főleg az alapján tekinti pozitivistának, hogy e felfogás szerint az alternatívák eleve adottak, és a cselekvés szubjektív oldala tulajdonképpen az eleve adott alternatívák megismerését, és az eleve adott optimális alternatíva kiválasztását jelenti. (Parsons 1949: 61-64; ford. 1985: 28-30) Durkheim felfogását főleg az alapján tekinti pozitivistának, hogy Durkheim kifejezetten hangsúlyozta, hogy a társadalmi létezők tények, és meghatározott társadalmi tényeket, mint jelenségeket más társadalmi tények határozzák meg, amelyek az egyénekhez képest külsődlegesek és kényszerítő erejűek. (I.m.: 461-462) A széles körben elfogadott felfogás szerint Durkheim a szociológiai pozitivizmus egyik legjellemzőbb képviselője. (Lásd pl.: Wright G. 1987: 48; Giddens 1995b: 144-147; Halfpenny 2001: 372) Smelser szerint a Durkheimi hagyományt követő, és főleg Parsons által kidolgozott normativista rendszerelmélet a pozitivista szemléletmód képviselője, a következő három szempontból. Egyrészt e felfogás szerint a szociológia megfigyelhető és objektív tények tanulmányozása a társadalomban. Másrészt a szociológiai kutatás az analitikusan elhatárolható, sajátosan társadalmi szinten folyik, és a társadalom a valóság önálló szintjét alkotja. Harmadrészt a társadalom, mint társadalmi rendszer funkcionálisan összetartó, integrált alkotórészekből épül fel. (Smelser 1988b: 10) Úgy tűnik, hogy Douglas szerint a holista

szemléletmódra általában véve jellemző a pozitivista szemléletmód. (Douglas 1970b; ford. 1984)

Felfogásunk szerint egyrészt eleve csak a faktualista szemléletmódot képviselő elméletek tehetnek eleget módszertani szempontból a pozitivista szemléletmóddal szemben támasztott követelményeknek. Az ilyen elméletek tekintik ugyanis a társadalmi környezetet tényszerűnek, tehát az okok mint környezeti tényezők az ilyen elméletekben lehetnek a valóságban tényszerű létezők. Eleve nem tekinthetők pozitivista elméleteknek a normativista szemléletmódot tükröző elméletek, tehát felfogásunk szerint Durkheim és Parsons elmélete sem pozitivista elmélet. Korábban láttuk ugyanis, és a pozitivista szemléletmód meghatározásában is hangsúlyoztuk, hogy szimbolikus, illetve kulturális természetű létezők nem tölthetik be oksági magyarázatokban az okok szerepét, okok csupán tényszerű létezők lehetnek. A normativista szemléletmód bár lehetővé teszi általános törvényszerűségek megfogalmazását, de nem oksági magyarázatok formájában. Másrészt a faktualista szemléletmódot képviselő elméletek sem feltétlenül pozitivisták, mivel az említett követelményen túlmenően nagyrészt nem tesznek eleget az oksági magyarázatokkal szemben támasztott követelményeknek.

A strukturalista szemléletmód képviselői főleg az oksági magyarázatot tekintik érvényesnek a társadalmi jelenségek magyarázatában. A strukturalista elméletekben a formailag oksági magyarázatok azonban gyakran csupán látszólagos oksági magyarázatok.

A tudományelméletben egyes felfogások szerint a pozitivista és a fenomenalista felfogás közel áll egymáshoz, más felfogások szerint igen távol áll egymástól. Ezért talán nem szerencsés a kifejezés megválasztása, de mi a fenomenalista szemléletmódot bizonyos értelemben a pozitivista szemléletmóddal szemben, a látszólagos oksági magyarázatokra vonatkoztatva értelmezzük. *Látszólagos oksági magyarázatnak* nevezzük az olyan magyarázatot, amely formailag oksági magyarázatnak tűnik, de nem tesz eleget a logikai függetlenség követelményének.

A strukturalista elméletek, amelyek formailag oksági összefüggéseket tartalmaznak, gyakran valójában csupán a társadalmi jelenségek látszólagos oksági magyarázatát nyújtják. Az ilyen magyarázatok által jellemezhető tudományelméleti szemléletmódot nevezzük *fenomenalista* vagy *jelenségelvű szemléletmódnak*. A félreértések elkerülése végett szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy a szóban forgó értelemben vett fenomenalista szemléletmód nem tévesztendő össze az úgynevezett fenomenológiai szociológiával. Itt csupán a tudományos magyarázat típusa szerint teszünk

különbséget a pozitivista és a fenomenalista szemléletmód között, és e szemléletmódokkal általában a strukturalista szemléletmódon belül találkozhatunk.

A látszólagos oksági magyarázat egyik fő formája az, amire fentebb utaltunk, és amit Wright „kvázi-oksági" magyarázatnak nevez. A látszólagos oksági magyarázat másik fő formája, amikor formailag az ok szerepét jelképi vagy tudati természetű létező tölti be. A látszólagos oksági magyarázat harmadik fő formája az, amit fenomenalista magyarázatnak nevezünk. A fenomenalista szemléletmódra jellemző *fenomenalista magyarázat* olyan látszólagos oksági magyarázat, amelyben a feltételezett okot olyan *fenomenalista fogalom* képviseli, amelyet az adott fogalom által jelölt létező feltételezett megnyilvánulási formájára, következményére történő hivatkozással határozunk meg.

A fenomenalista magyarázatot klasszifikatív magyarázatnak is nevezik a tudományelméletben, amelynek legfőbb típusát a diszpozíciós magyarázat képezi. A *diszpozíciós magyarázat* a kérdéses jelenséget egy önmagában meghatározatlan diszpozícióra vezeti vissza, s ezzel az adott jelenséget besorolja a jelenségek egy bizonyos osztályába. (Fehér – Hársing 1977: 186, 192-195)

A fenomenalista magyarázat fő vonásait az 1. ábrán szemléltetjük. Az ábra szerint adott egy társadalmi jelenség, amelynek alakulására magyarázatot keresünk. A kérdéses jelenséget formailag, illetve látszólag ok-okozati összefüggésbe hozzuk egy másik tényezővel; az adott tényezőre vonatkozó, és az ok szerepét betöltő fogalmat azonban önmagában nem tudjuk meghatározni, csak az adott tényezőnek tulajdonított jelenségre, mint okozatra való hivatkozással. Mi ezt nevezzük a *fogalmak fenomenalista meghatározásának*, amelyre az jellemző, hogy az adott fogalmat a feltételezett megnyilvánulási formájára, illetve következményére történő hivatkozással határozzuk meg.

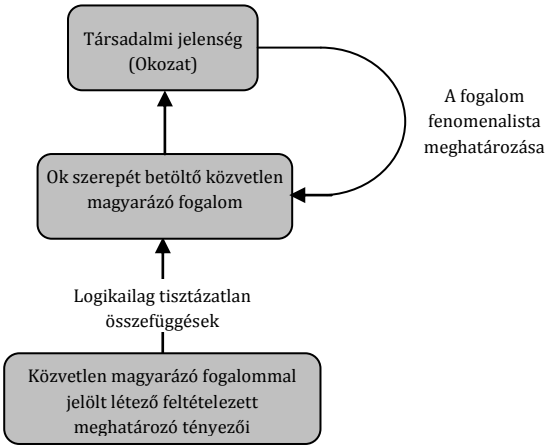

1. ábra: A fenomenalista magyarázat jellemzői

Például adott egyének és csoportok magatartására keressük a magyarázatot. Egyes strukturalista elméletek szerint magatartásukat objektív érdekeik határozzák meg. Ezeket az objektív érdekeket viszont önmagukban nem tartják meghatározhatóknak, csak mint a megfigyelhető magatartásra irányuló törekvéseket értelmezik. Másik példával élve, a kérdéses jelenség, hogy egy adott egyén vagy csoport miért érvényesíti nagyobb mértékben érdekeit, mint egy másik egyén vagy csoport. A közkeletű válasz szerint azért, mert az előbbinek hatalma van az utóbbival szemben. De mi a hatalom, amelyet a jelenség okának tekintünk? A hatalom képesség az érdekek érvényesítésére, azaz a hatalom fogalmát a neki tulajdonított jelenségre való hivatkozással határozzák meg. Végül még egy példát idézve, miért tapasztalható két egyén vagy csoport között az adott kölcsönhatás? A közvetlenül feltételezett ok gyakran a közöttük lévő társadalmi viszony. A társadalmi viszonyokat viszont önmagukban szintén nem tartják megragadhatóaknak, a társadalmi viszonyok maguk az egyének és a csoportok között rendszeresen megfigyelhető kölcsönhatások.

A fenomenalista magyarázatok általában feltérképezik azokat a tényezőket is, amelyek a közvetlen magyarázó fogalommal jelölt, és látszólag az ok szerepét betöltő tényező feltételezett meghatározó tényezőit jelentik. Ezek vonatkozhatnak például a munkamegosztásban elfoglalt helyre, az osztályhelyzetre, a vagyoni különbségek szerinti helyzetre, a képzettségre, a nemi tagozódásra stb. E tényezők és a közvetlen magyarázó tényező, illetve az

előbbi tényezők és a kérdéses társadalmi jelenség közötti logikai összefüggések és mechanizmusok azonban nagyrészt ismeretlenek. Épp ezen ismerethiány áthidalására szolgálnak a közvetlen magyarázó tényezőkre vonatkozó fenomenalista fogalmak.

Fentebb láttuk, hogy a fenomenalista magyarázatok formailag hasonlóak az oksági magyarázatokhoz, de látszólagos oksági magyarázatok, s magyarázó erejüket tekintve közelebb állnak a jelenségek leírásához. A társadalmi jelenségek fenomenalista magyarázatában a jelenségek puszta leírásától azonban általában mégis jelentősen többről van szó. Az összetett társadalmi jelenségek esetében ugyanis a fenomenalista magyarázatok nélkülözhetetlen előkészítői a valódi oksági összefüggéseket tartalmazó pozitivista elemzéseknek. A fenomenalista elemzések egyrészt részletesen leírják a kérdéses jelenséget, kimutatják az első megközelítésben egynemű jelenségeken belüli különbségeket, megfogalmazzák a magyarázatra váró problémákat, rámutatnak a kérdéses jelenséggel feltételezhetően összefüggésben lévő tényezőkre; s főleg a közvetlen magyarázó szerepet betöltő fogalmak (pl. érdek, erő, hatalom, társadalmi viszony stb.) meghatározása kapcsán feltételezéseket fogalmaznak meg a fenti tényezők közötti összefüggésekre, és az adott jelenséget előidéző mechanizmusra.

A fenomenalista magyarázatok nagymértékben jellemzőek a szociológiai elméletekre. Azok a strukturalista szociológiai elméletek, amelyek a társadalmi tényezők tényszerű, illetve objektív természetét hangsúlyozzák, és nem csupán mérhető változókban gondolkodnak, hanem logikailag egynemű fogalmi rendszer kidolgozására törekszenek, általában fenomenalista elméletek. Főleg ilyen strukturalista-fenomenalista szemléletmódot tükröznek például a társadalmi erő, illetve a hatalom elméletei. (Wrong 1979; Clegg 1989) Nagyrészt a marxi felfogáshoz kapcsolódó, a társadalmi viszonyok és az érdekek objektív természetét hangsúlyozó konfliktuselméletek szintén fenomenalista jellegűek. De amennyiben a racionalista elméletek tartalmaznak tipikusan a strukturalista szemléletmódra jellemző összefüggéseket is, annyiban ezek is inkább a fenomenalista, mint a pozitivista szemléletmódot tükrözik.

A racionalista szemléletmód csupán igen korlátozott mértékben nyújt lehetőséget módszertani vonatkozásban a pozitivista szemléletmód érvényesítésére. A racionalista szemléletmód előfeltételezései szerint a társadalmi környezet tényszerű, tehát ebből a szempontból e szemléletmód eleget tesz a pozitivista szemléletmóddal szemben támasztott követelményeknek. Azonban e szemléletmódban egyrészt eleve adottaknak veszik az alternatívákat, és következetesen nem elemzik az alternatívák

meghatározottságát. Másrészt az alternatívákat mindig csak az adott konkrét cselekvésekre és kölcsönhatásokra vonatkozóan veszik adottaknak, és az alternatívákat meghatározó körülményeket, és magukat az alternatívákat hosszabb távon esetlegeseknek, változóaknak előfeltételezik. Így a racionalista szemléletmód csupán igen korlátozottan nyújt lehetőséget általános törvényszerűségek formájában oksági összefüggések megfogalmazására.

II. A kulturális és a funkcionális magyarázat

A kulturális magyarázatot önálló típusként általában nem különböztetik meg a szociológiai és a tudományelméleti irodalomban, azt összemossák az oksági, vagy a később tárgyalandó intencionális magyarázattal. Számunkra viszont úgy tűnik, hogy a kulturális magyarázatot célszerű megkülönböztetni mind az oksági, mind az intencionális magyarázattól.

A *kulturális magyarázat* egyrészt adott kulturális minták, értékek, szabályok és szerepek, másrészt az ezeknek megfelelő cselekvések és jelenségek közötti összefüggést tartalmazza. A szociológiaelméletben a normativista szemléletmód a kulturális magyarázatot részesíti előnyben.

A kulturális magyarázat előfeltételezi, hogy az egyének tudatosan a szabályokhoz és az értékekhez igazodva cselekszenek, amely – legalábbis hallgatólagosan – további két előfeltételezést foglal magában. Egyrészt azt az előfeltételezést, hogy az egyének a szocializáció folyamatában a személyiségükbe építették a kulturális mintákat, értékeket, szabályokat és szerepeket. Másrészt, hogy a vizsgált időszakban és az adott szituációban érvényes minták, értékek, szabályok és szerepek megfelelnek a szocializáció folyamatában érvényesült mintáknak, értékeknek, szabályoknak és szerepeknek.

A kulturális magyarázat szerint normális körülmények között a fenti előfeltételezések a valóságban is teljesülnek, s így az egyének cselekvései és az egyének cselekvéseiből felépült, vagy e cselekvések következményeiként értelmezhető társadalmi jelenségek a közös kultúrát tükrözik, a társadalmi jelenségek tehát mintegy a kultúra tükörképei. A társadalomban annyiban alakulnak ki nem normálisnak tekinthető, úgynevezett deviáns cselekvések és jelenségek, amennyiben a fenti előfeltételezések a valóságban mégsem teljesülnek.

A normativista szemléletmód főleg a kulturális magyarázatra támaszkodik a társadalmi jelenségek kutatásában, mivel e felfogás szerint az egyének motívumai és cselekvései a kultúra termékei. A normativista szemléletmódot főleg a normativista rendszerelmélet és a kulturális szociológia képviseli a szociológiában; de e két irányzatban a kulturális magyarázat nagyrészt eltérő felfogása alakult ki. (Ehhez lásd: Farkas 2006b) Mindkét felfogás azon a nézeten van, hogy alapvetően a kultúra határozza meg a társadalmi jelenségeket, azonban míg a normativista rendszerelmélet eleve feltételezi, hogy az értékek, a szabályok, az intézmények és a szerepek jelentése nyilvánvaló a cselekvő egyének számára, addig a kulturális szociológia a kultúra egyes alkotórészeinek a jelentését, illetve e jelentés értelmezését vagy megértését tekinti kutatása fő tárgyának.

A kulturális szociológia az értelmező módszert tekinti a szociológiai kutatás módszerének. Az értelmezés szabályszerűségeit a hermeneutikának nevezett ismeretelméleti felfogásban dolgozták ki, amely szó szerint a szövegértelmezés technikáját jelenti. (Gadamer 1984; Ricoeur 1994: 43-62) Wilhelm Dilthey kulturális tanulmányai nyújtották a legjelentősebb filozófiai megalapozását a kultúra „kulturális szociológiai" elemzésének. (Alexander 1990: 3-4; Alexander 1996: 262-265) Dilthey szerint az úgynevezett szellemtudományok tárgya az emberek történelmi, társadalmi és lelki valósága, illetve mindaz, amire az emberek tevékenysége rányomja a bélyegét. (Dilthey 1974: 75-77, 497-498, 537) Úgy is fogalmazhatunk, hogy az embert és a társadalmat kutató tudományok tárgya a kultúra, s az emberi és társadalmi jelenségeket kulturális szempontból kellene tanulmányozni. A szellemtudományi megismerés módszere – főleg a természettudományok területén alkalmazott pozitivista módszerrel szemben – a megértés és értelmezés. (I.m.: 504-505) A megértésben egyrészt fontos a vizsgált egyének motívumainak és gondolatainak a figyelembevétele, másrészt a megértés intencionális jellege. (Alexander 1990: 3)

A funkcionális magyarázat a kulturális magyarázathoz kapcsolódóan, annak válfajaként alakult ki az úgynevezett társadalomtudományokban, eredetileg a kulturális antropológiában, és tulajdonképpen innen került át a szociológiaelméletbe. A *funkcionális magyarázat* a társadalmi létezőket, illetve jelenségeket az általuk betöltött funkcióval magyarázza. E szerint olyan cselekvések és jelenségek figyelhetők meg, amelyek hozzájárulnak az adott társadalomnak mint egésznek a rendezett működéséhez és fennmaradásához.

A funkcionalista felfogás szerint a társadalom fennmaradásához és egyensúlyának fenntartásához az adott társadalomban teljesülniük kell bizonyos funkcionális előfeltételeknek. Tehát egy adott létező vagy jelenség

azért jött létre és azért figyelhető meg a jelenben, mert megfelelően szolgálja a funkcionális előfeltételek teljesülését. (Homans 1967: 65)

A normativista szemléletmódon belül a normativista rendszerelméletre a kulturális magyarázat mellett, és ezzel összefüggésben a funkcionális magyarázat jellemző. Ez a *kulturális-funkcionális magyarázat* a cselekvéseket közvetlenül a kulturális értékekből és szabályokból magyarázza, de a kulturális magyarázatra jellemző előfeltételezéseken túl egy további előfeltételezést is magában foglal. Nevezetesen azt, hogy egy adott társadalomban, társadalmi csoportban olyan kulturális értékek és szabályok alakulnak ki, illetve maradnak fenn, amelyek az adott társadalom, társadalmi csoport rendezett egységét és hatékony működését szolgálják.

A funkcionális magyarázat eleve feltételezi, hogy egy adott társadalmi létezőnek vagy jelenségnek pozitív funkciója van az adott társadalom, társadalmi csoport rendezett egységére és hatékony működésére vonatkozóan. Az ilyen értelemben vett funkcionális magyarázattól meg kell különböztetni a tágabban értelmezett funkcionális elemzést, amellyel majd később foglalkozunk.

A funkcionális magyarázat bírálói szerint ez a fajta magyarázat önmagában nem alkalmazható a társadalmi jelenségek elemzésében. Hechter szerint a funkcionális magyarázatot csak annyiban lehet fenntartani, amennyiben feltételezhetünk valamiféle analógiát a természetes kiválasztódási folyamattal. Azonban nincs okunk azt hinni, hogy a társadalmi jelenségek általában ki vannak téve a természetes kiválasztódás érvényesülésének. Tehát annak a mechanizmusnak a meghatározása nélkül, amelynek révén a funkcionális alkalmazkodás kifejlődik, e magyarázat nem használható fel hatékonyan a társadalmi jelenségek elemzésében. (Hechter 1987: 24-25) Mások szerint a funkcionális magyarázat egyfajta kvázi-intencionális magyarázatnak is tekinthető, ahol egy adott funkció összefüggésben áll valamilyen céllal. Az ilyen jellegű összefüggésekre a negatív visszacsatolás elve révén gyakran oksági magyarázatot adhatunk. (Wright G. 1987: 174-180)

Felfogásunk szerint a funkcionális magyarázat csupán bizonyos létezők és jelenségek történeti kialakulásának a magyarázatára használható. A funkcionális magyarázat segítségével bizonyos mértékben arra a kérdésre adhatunk választ, hogy hosszú távon miért alakulhatott ki, illetve miért maradhatott fenn egy adott létező vagy jelenség. Ezzel szemben a funkcionális magyarázat nem használható egy adott időpontban vagy viszonylag rövid időszakban a társadalmi jelenségek magyarázatára.

III. Az intencionális magyarázat

III.1. Az intencionális magyarázat sajátosságai

Fentebb említettük, hogy a szociológiában a pozitivizmus képviselői azon az állásponton vannak, amelyet módszertani monizmusnak is neveznek. A módszertani monizmus álláspontjával szemben megfogalmazott módszertani dualizmus álláspontja szerint lényegi különbség van a tudományos magyarázat szempontjából a természettudományok és a társadalomtudományok között, s a társadalmi jelenségek kutatásában a tudományos magyarázat sajátos típusára kell támaszkodnunk, s ez az intencionális magyarázat.

Az *intencionális magyarázat* a társadalmi jelenségeket cselekvésekként értelmezi, s a cselekvéseket az egyének szándékaiból, illetve abból magyarázza, hogy e szándékokkal összefüggésben az egyének hogyan értelmezik vagy hogyan ismerik meg környezetüket.

Az intencionális magyarázat magában foglalja egyrészt az egyén szándékainak, s e szándékai megvalósításával összefüggő ismereteinek az elemzését, másrészt e lelki összetevők és az ezeknek megfelelő cselekvések közötti összefüggések elemzését. (Wright G. 1987: 112-154; Lennon 1990: 15-41) Az intencionális magyarázat kreativista változata főleg arra a kérdésre keresi a választ, hogy az egyének hogyan értelmezik környezetüket, és ez az értelmezés milyen cselekvésekre motiválja őket.

Egyes szerzők szerint az intencionális magyarázat egyfajta oksági magyarázatként is felfogható. Hempel és Oppenheim szerint nincs formális különbség az intencionális, illetve motivációs magyarázat és az oksági magyarázat között. Amennyiben a motivációs magyarázat megfelelően van megfogalmazva, eleget tesz az oksági magyarázattal szemben támasztott követelményeknek. (Hempel – Oppenheim 1999: 117-118) Lennon szerint „...az intencionális magyarázat az oksági magyarázat alesete, nemcsak azért, mert lehetségesek olyan törvények, amelyek a szándékokat és a cselekvéseket összekapcsolják, hanem azért is, mert ezek a törvények eleget tesznek bármilyen további követelménynek, amelyet az oksági viszonnyal szemben támasztunk.” (Lennon 1990: 48). Bunge szerint az oksági magyarázatban az okok egyaránt lehetnek környezeti tényezők vagy belső lelki tényezők. Az intencionális magyarázat csak egy alesete az oksági magyarázatnak. (Bunge 1999: 45-46)

Más szerzők szerint az intencionális magyarázat nem tekinthető oksági magyarázatnak, mivel a szándék és a neki megfelelő cselekvés közötti kapcsolat logikai természetű, az oksági magyarázat viszont megkívánja az ok és az okozat logikai függetlenségét. Például Davidson azzal érvel, hogy azok a törvények, amelyek alátámasztanák az oksági kapcsolatot a szándék-állapotok és a cselekvések között, nem ezen állapotok szándékszerű leírásán, hanem a nekik megfelelő cselekvések fizikai természetű, illetve külső megjelenési formájuk szerinti leírásán nyugszanak. (Davidson 1980) Az is igaz viszont, hogy a szándék önmagában véve független az adott szándéknak megfelelő cselekvés megvalósításától. Wright ennek ellenére arra a következtetésre jut, hogy az intencionális magyarázat nem tekinthető oksági magyarázatnak, mivel a gyakorlati következtetések kiinduló állításai és következtetéseinek igazolása között kölcsönös függés áll fenn. (Wright G. 1987: 121-142)

Mi azt az értelmezést fogadjuk el, amely szerint az intencionális magyarázat nem tekinthető oksági magyarázatnak. Felfogásunk szerint az intencionális magyarázatot főleg azért nem tekinthetjük oksági magyarázatnak, mert a motívumok vagy szándékok nem tényszerű létezők, ezért a motívumok vagy szándékok eleve nem tekinthetők okoknak. Tehát az intencionális magyarázat eleve nem tehet eleget a logikai függetlenség követelményének. Azonban az intencionális magyarázatnak eleget kell tennie a *tapasztalati függetlenség követelményének*, azaz az adott motívumot vagy szándékot meg kell tudnunk határozni attól függetlenül is, hogy tapasztaltuk volna a neki tulajdonított cselekvéseket vagy jelenségeket.

Az intencionális magyarázat közvetlenül az egyéni cselekvések magyarázata, felvetődik azonban a kérdés, hogy magában foglalhatja-e egy összetett társadalmi jelenség egészének a magyarázatát. Olyan értelemben bizonyára nem foglalhatja magában, amilyen értelemben ezt az intencionalizmusnak is nevezhető felfogás feltételezi, amely szerint egy adott társadalmi jelenség általában azért jön létre, mert valakinek ez szándékában állt. (Erről lásd: Orthmayr 1997) Azonban az intencionális magyarázatot is értelmezhetnénk tágabban, ahhoz hasonlóan, ahogyan Elster – korábban hivatkozott soraiban – az oksági magyarázatot értelmezte. Mi ebben az esetben is inkább megmaradunk az intencionális magyarázat szűkebb értelmezésénél, amely szerint ez a magyarázat az egyéni cselekvések magyarázatára szolgál, amelyet azonban általában ki kell egészíteni más természetű magyarázatokkal. Tehát a társadalmi jelenségek magyarázatában az intencionális magyarázatokat általában ki kell egészíteni olyan magyarázatokkal, amelyek egyrészt a cselekvések társadalmi környezet általi meghatározottságát, másrészt azt a mechanizmust képezik le, amelynek révén

az egyének cselekvései viszonylag összetett társadalmi jelenséggé szerveződnek.

Az előbb említett mechanizmus révén a társadalmi jelenségek bizonyos vonatkozásokban esetleg megfelelnek, más vonatkozásokban nem az egyes egyének szándékainak. A viszonylag összetett társadalmi jelenségek esetében az egyéni cselekvéseknek – különböző közvetítések révén – olyan szerteágazó következményei is kialakulhatnak, amelyekre az egyes egyének egyáltalán nincsenek befolyással.

III.2. A szubjektív értelmezés és a racionális magyarázat

Az individualista szemléletmód képviselői az intencionális magyarázatot részesítik előnyben, ezen belül azonban egyrészt a kreativista, másrészt a racionalista szemléletmód képviselői a cselekvések igen eltérő közvetlen meghatározó tényezőit, és ezeken belül igen eltérő motívumait feltételezik. A következőkben egyrészt a kreativista szemléletmódra jellemző, másrészt a racionalista szemléletmódra jellemző intencionális magyarázattal foglalkozunk. A kreativista szemléletmód képviselői a szubjektív értelmezésre, a racionalista szemléletmód képviselői viszont a racionális döntés elemzésére helyezik a hangsúlyt a társadalmi jelenségek intencionális magyarázatában.

A kreativista szemléletmód felfogásában a társadalmi környezet lényegében véve jelképi természetű, és ezt a környezetet maguk a cselekvő egyének alakítják ki, egy közös értelmezési folyamatban. A társadalmi valóság kialakítása előfeltételezi az egyének részéről a megértésre és az egyetértés kialakítására irányuló motívumokat. Az együttesen kialakított jelképi környezet azonban e felfogás szerint nem képez maradandó kultúrát, csupán időlegesen, az adott szituációkban létezik.

A kreativista szemléletmód képviselői szerint a társadalmi jelenségek természetének megfelelő tudományos magyarázat a szubjektív értelmezés. Itt nem a kulturális magyarázat tárgyalásánál említett szimbolikus értelmezésről van szó, amely a kultúrában található kollektív jelentéseket hangsúlyozza. A szubjektív értelmezés esetében az egyének saját magukra vonatkoztatva értelmezik környezetüket.

Winch a társadalomtudományok nézőpontjából hangsúlyozta azt a felfogást, amely szerint a társadalmi jelenségek magyarázatának módszerei elvileg különböznek a természettudományos magyarázat módszereitől. Felfogása szerint a társadalomkutatónak a társadalmi jelenségek, illetve e jelenségeket felépítő cselekvések jelentését kell megértenie. Ez úgy érhető el,

ha a társadalmi jelenségek leírása és magyarázata során a kutató ugyanazt a fogalmi keretet alkalmazza, melyet a cselekvők is alkalmaznak mindennapi cselekvéseik során. (Winch 1988)

Schütz fenomenológiai felfogása szerint a társadalomtudományoknak a társadalmi cselekvések és a társadalmi valóság köznapi gondolkodásnak megfelelő értelmezésével kell foglalkoznia. A társadalomtudományi elemzés szükségképpen a szubjektív nézőpontra támaszkodik, nevezetesen a cselekvésnek és környezetének a cselekvő fejével történő értelmezésére. Az említett szerző nem tagadja azonban, hogy elvont fogalmi sémák jó szolgálatot tehetnek a társadalmi valóság megismerésében. A szubjektív értelmezés szükségessége csupán azt jelenti, hogy mindig módunkban áll hivatkozni a társadalmi világban élő szubjektumok cselekvéseire és értelmezéseire. (Schütz 1984: 213-214) Azok az értelmezési sémák, amelyekben az egyének a társadalmi világot rendezik, szükségképpen mások, mint amelyeket a társadalomtudós alkalmaz. A társadalmi világgal foglalkozó minden tudománynak az a célja, hogy a szubjektív jelentés-összefüggésekből objektív jelentés-összefüggéseket teremtsen. (I.m.: 163)

Schütz szerint a szubjektív értelmezésre támaszkodva is meg lehet alkotni a társadalmi világ egy szelvényének modelljét úgy, hogy tipikus emberi cselekvésekből és kölcsönhatásokból tevődjék össze. Majd elemezni lehet a tipikus cselekvéseket és kölcsönhatásokat arra nézve, hogy mit jelentenek azon cselekvők személyi típusai számára, akik vélelmezhetően megvalósítják vagy megvalósították azokat. (Schütz 1984: 214-215) Az emberi cselekvés tudományos modelljének minden egyes elemét úgy kell megalkotni, hogy e modellnek megfelelő valóságos cselekvések éppoly érthetőek legyenek a mindennapi élet köznapi értelmezése jegyében is. E követelmény betartása szavatolja, hogy a társadalomkutató konstrukciói összhangban legyenek a társadalmi valóság köznapi tapasztalásából fakadó konstrukciókkal. (I.m.: 224)

Douglas fenomenológiai felfogása szerint a társadalmi jelenségek szociológiai kutatása szükségképpen a mindennapi élet köznapi megértésével indul és végződik. A szociológiai kutatásban valamilyen módon arra kell támaszkodnunk, ahogyan a közvetlen megfigyelés útján mi magunk megértjük a mindennapi életet, mindvégig felhasználva saját köznapi értelmezéseinket, amelyek a mindennapi életben való közvetlen részvételünkből fakarnak. (Douglas 1970b: 3-4; ford. 1984: 357-358) Az emberi cselekvések és a társadalmi jelenségek tudományos értelmezésének azzal kell kezdődnie és arra kell épülnie, hogy megértjük azoknak a mindennapi életét, akik a cselekvéseket végrehajtják. (I.m.: 11; ford.: 378-368)

Mint kutatóknak ahelyett, hogy tudományos módszereink határoznák meg a mindennapi élet iránti beállítottságunkat, engednünk kell, hogy természetes beállítottságunk határozza meg módszereinket. A természetes beállítottság alapján úgy tekintjük magától értetődőnek a világot, ahogyan a mindennapi életüket élő emberek tapasztalják, és ahogyan a mindennapi életben mi is tapasztaljuk. Majd az elméleti beállítottságra helyezkedve a fenomenológiai felfüggesztés révén felülvizsgáljuk a természetes beállítottságban magától értetődőnek vett tapasztalatainkat. (Douglas 1970b: 13-15; ford. 1984: 370-374)

A fenti felfogásokhoz hasonlóan Blumer szimbolikus interakcionista felfogása szerint, ha a kutató meg akarja érteni az emberek cselekvéseit, úgy kell értelmeznie környezetük tárgyait, ahogyan ők értelmezik azokat. A tárgyilagos külső megfigyelő szemszögéből nézve nem ismerhető meg a társadalmi élet. Be kell helyeznünk magunkat az egyén vagy a csoport helyzetébe, fel kell vennünk a szerepét. (Blumer 1969: 50-51)

A racionalista szemléletmód felfogásában a társadalmi környezet tényszerű, és az egyének a tényszerű környezethez racionálisan alkalmazkodva cselekszenek. Az egyének magatartását és a közöttük megfigyelhető kölcsönhatásokat főleg az egyének racionális motívumai, azaz szubjektív érdekei, s ezzel összefüggésben preferenciái és alternatívái határozzák meg. A társadalmi cselekvések egyéni racionális cselekvések, és a csoportoknak tulajdonított viselkedés is ilyen cselekvésekből épül fel. (Lásd pl.: Elster 1986b: 4; Hechter 1987: 30-31; Hechter–Opp–Wippler 1990b: 2-3; Szántó 1998; Heckathorn 2001: 276)

Az racionalista szemléletmód szerint az egyéni társadalmi cselekvések motívumai a kreativista szemléletmód által feltételezett motívumokhoz képest más természetűek. Az előbbi szerint az egyének a megvalósítható cselekvési alternatívák halmazából ésszerűen választanak, cselekvéseik várható hasznának maximalizálását szemmel tartva. A racionalista elméletek nem foglalkoznak a szubjektív értelmezés szempontjából azzal a kérdéssel, hogy az alternatívák, és az alternatívákkal összefüggésben bizonyos környezeti tényezők jelentősége miben rejlik a cselekvő egyének számára. Eleve feltételeznek bizonyos alternatívákat, amelyek bizonyos, de elvileg tisztázatlan értelemben jelentősek az egyének számára. Ilyen szempontból az intencionális magyarázat annak elemzését jelenti, hogy az egyének hogyan ismerik meg, és hogyan értékelik az alternatívákat, és hogyan választják ki a maximális vagy optimális alternatívát, amelynek megvalósítására cselekvéseik irányulnak.

Bár a racionalista szemléletmód a kreativista szemléletmódhoz hasonlóan az intencionális magyarázatot részesíti előnyben, azzal a feltételezésével viszonylag mégis közel áll a pozitivizmushoz, hogy az egyének racionálisan alkalmazkodnak a környezetükhöz. Ez a racionális alkalmazkodás ugyanis elvileg teret enged annak, hogy a tényszerű környezeti tényezők természetüknek megfelelően hassanak az egyének cselekvéseire, s ezáltal általában a társadalmi jelenségekre.

IV. A mechanizmus és a funkció elemzése

A társadalmi jelenségek magyarázatát tárgyalva végül a mechanizmus és a funkció fogalmával, valamint azzal a kérdéssel foglalkozunk, hogy a mechanizmus és a funkció elemzése milyen szerepet játszhat a társadalmi jelenségek magyarázatában.

A „mechanizmus" meglehetősen közhasználatú kifejezés a szociológiai irodalomban, de e kifejezést rendszerint köznapi értelemben, jelentését magától értetődőnek tekintve használják. (Hedström – Swedberg 1998b: 4-5) Úgy tűnik, hogy a szociológiában az utóbbi két évtizedben főleg a racionalista szemléletmód képviselőinek az érdeklődése irányult a mechanizmusok elemzésére. A mechanizmusok iránti érdeklődés így szorosan összekapcsolódott a metodológiai individualizmussal, azaz azzal az elképzeléssel, hogy minden társadalmi jelenség megmagyarázható egyének és egyéni cselekvések fogalmaiban. (Vö.: Schelling 1998: 33; Elster 1998: 47)

Hedström és Swedberg felfogása szerint a mechanizmus két létező közötti rendszeres összefüggés magyarázatára szolgál. A társadalmi mechanizmus a cselekvésre alapozó, szabatos, elvont és egyszerűsítő magyarázata annak, hogy adott létező mint ok, vagy bemenet hogyan hozza létre az adott hatást vagy következményt. Felfogásuk szerint az így értelmezett mechanizmusok a középszintű elméletek alkotórészeit képezik. (Hedström – Swedberg 1998b: 7, 24-25) Más megfogalmazásban a mechanizmus egymással kölcsönhatásban lévő alkotórészek összessége, amely létrehoz egy bizonyos hatást. (Hernes 1998: 74) Bunge szerint a mechanizmus egy folyamat egy adott konkrét rendszeren belül, amely képes előidézni vagy megakadályozni bizonyos változást a rendszerben mint egészben, vagy annak egyes alrendszereiben. A társadalmi mechanizmus

pedig egy adott társadalmi rendszeren belüli mechanizmus. (Bunge 1999: 21, 56-57)

Mi nagyrészt az említett felfogásoknak megfelelően határozzuk meg a mechanizmus fogalmát. Felfogásunk szerint a mechanizmusok elemzése úgynevezett középszintű elméletbe és általános szociológiai elméletbe elvileg egyaránt illeszkedhet. A *mechanizmus* adott létező alkotórészei közötti, vagy adott létezők közötti hatásoknak a jellegzetes összessége, amelynek bizonyos következményt tulajdonítunk, vagy amelyet bizonyos következményben megjelenő tulajdonságként értelmezünk. A *társadalmi mechanizmus* fogalma esetében az előbbi meghatározásban társadalmi létezők szerepelnek, de azzal a kérdéssel itt nem foglalkozunk, hogy milyen természetű létezőket tekintünk társadalmi létezőknek.

Egyes szerzők a mechanizmust, mint sajátos folyamatot határozzák meg. Felfogásunk szerint a folyamat értelmezető hatások összességeként, tehát úgy is fogalmazhatunk, hogy a mechanizmus olyan folyamat, amelynek bizonyos következményt tulajdonítunk, vagy amelyet bizonyos következményben megjelenő tulajdonságkén értelmezünk. A mechanizmust működési módnak is nevezhetjük, a mechanizmus adott létező vagy adott létezők működési módja. A mechanizmus fogalmában az adott létező vagy az adott létezők működésének a leglényegesebb vonásait emeljük ki, valamilyen következményre való tekintettel.

Az egyes szerzők felfogása eltér abban a tekintetben, hogy a mechanizmus önmagában is valóságos létező, vagy a mechanizmus egy elméleti modell, amely a kutató szándéka szerint leképezi a valóságot. Például Hernes felfogása szerint a mechanizmus egy szellemi alkotás, önmagában csak elképzelt valóság, amely leképezheti a valóságot, és ezáltal segítheti a valóság megértését. (Hernes 1998: 78) Viszont Bunge szerint a mechanizmus valóságos létező. (Bunge 1999: 22) Felfogásunk szerint a mechanizmus valóságos létező, amelytől megkülönböztethetjük az adott mechanizmus kifejezésére szolgáló elméleti modellt. Pontosabban fogalmazva, elvileg azok a hatások valóságosak, amelyekből a mechanizmus fogalmában kiemeljük a leglényegesebbeknek tekintett hatásokat.

Az egyéni cselekvések meghatározottságának és következményeinek a magyarázata szempontjából egyes szerzők különbséget tesznek a szituációs mechanizmus, a cselekvésformáló mechanizmus és az átalakító mechanizmus között. Meghatározásuk szerint a szituációs mechanizmus a makro- és a mikroszint között közvetít, és azt foglalja magában, ahogyan a környezet, illetve a szituáció hat az egyének cselekvéseire. A cselekvésformáló

mechanizmus az elemzés mikro szintjére vonatkozik, és azt foglalja magában, ahogyan az egyéni vágyak, hiedelmek és alternatívák meghatározzák az egyéni cselekvéseket. Az átalakító mechanizmus a mikro- és a makroszint között közvetít, és azt foglalja magában, ahogyan az egymással kölcsönhatásban lévő egyének cselekvései átalakulnak bizonyos fajta szándékolt vagy nem szándékolt összetettebb következményekké. (Hedström – Swedberg 1998b: 21-23)[1]

Úgy tűnik, hogy a társadalmi mechanizmusok iránt érdeklődő szerzők figyelme főleg olyan mechanizmusokra irányul, amelyek két létező, a meghatározó és a meghatározott tényező között közvetítenek, és figyelmen kívül hagyják vagy elhanyagolják a meghatározó tényezőnek tekintett létezőn belüli mechanizmusokat. (Vö.: Hedström – Swedberg 1998b: 7-11) Mi viszont fontosnak tartjuk megkülönböztetni a belső mechanizmust és a közvetítő mechanizmust, amelyeket a 2. ábrán szemléltetjük.

A *belső mechanizmus* adott létező alkotórészei közötti hatásoknak a jellegzetes összessége, amelyet más összefüggésben, az elemzés magasabb szintjén, az adott létező mint egész és meghatározó tényező tulajdonságaként értelmezünk, és amelynek bizonyos következményt tulajdonítunk. A *közvetítő mechanizmus* azon létezők közötti hatásoknak a jellegzetes összessége, amelyek hatásainak a közvetítésével megvalósul az adott meghatározó

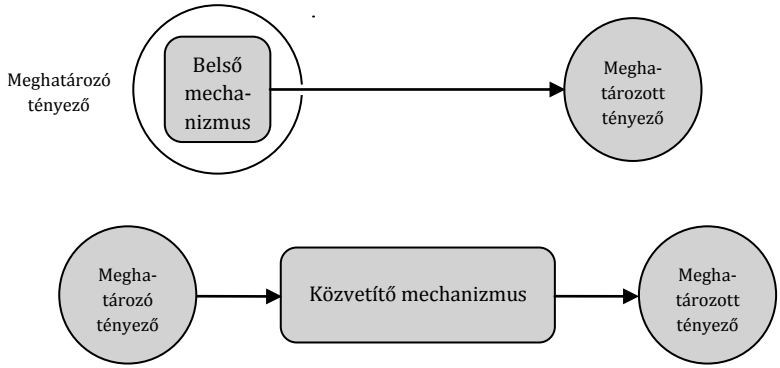

tényező hatása a meghatározott tényezőnek tekintett létezőre.

2. ábra: A belső mechanizmus és a közvetítő mechanizmus

[1] A mechanizmus három típusának a meghatározását kissé átfogalmaztam, a mechanizmus mint valóságos létező felfogásnak megfelelően.

Nem társadalmi példával élve, fogalmazhatunk úgy, hogy a motor mozgatja a gépkocsit, és a motort tekinthetjük olyan egésznek, amelyet főleg erejével jellemezhetünk, a főtengelyen mért forgatónyomatékával kifejezve. Ebben az esetben a belső mechanizmus a motor alkotórészei (főtengely, dugattyúk, gyújtógyertyák stb.) közötti jellemző hatásokat foglalja magában. A közvetítő mechanizmus viszont magában foglalja a tengelykapcsoló, a sebességváltó, a kardántengely, a differenciálmű stb. közötti, valamint ezeken az alkatrészeken belüli jelentősebb hatásokat. A belső mechanizmust elemezve arra a kérdésre adhatunk választ, hogy hogyan jön létre a motornak az a tulajdonsága, amelyet a motor erejének nevezünk, és amely közvetlenül a főtengely forgásában jelenik meg. Viszont a közvetítő mechanizmust elemezve magyarázhatjuk meg azt, hogy a motor ereje, illetve főtengelyének a forgása hogyan alakul át a gépkocsi más természetű és változó mozgásává.

Társadalmi példával élve, mondhatjuk azt, hogy a társadalmi helyzet meghatározza a társadalmi magatartást. Ebben az esetben a belső mechanizmus a társadalmi helyzet alkotórészei közötti hatásoknak a jellegzetes összessége, amelynek a társadalmi magatartást meghatározó hatást tulajdonítjuk. A közvetítő mechanizmus azon létezők közötti hatásoknak a jellegzetes összessége, amelyek hatásainak a közvetítésével megvalósul a társadalmi helyzet hatása a társadalmi magatartásra. Amennyiben az adott felfogások szerint az említett összefüggés a társadalmi helyzet és a magatartás között megfelel a valóságnak, a különböző felfogások képviselői különböző nézeteket vallhatnak abban a tekintetben, hogy mely létezők alkotják a társadalmi helyzetet, és mely létezők vesznek részt közvető tényezőkként a társadalmi magatartás meghatározásában.

A tudományos törvény vagy szabályszerűség azt tartalmazza, hogy adott létező bizonyos körülmények között létrehoz, illetve meghatároz egy másik létezőt. A mechanizmus elemzésével viszont arra mutatunk rá, hogy a törvényben vagy szabályszerűségben megfogalmazott összefüggés milyen módon valósul meg.

A korábban tárgyalt oksági magyarázatban az adott létezőn belüli mechanizmust, e mechanizmus elemzése nélkül, az adott létező tulajdonságának tekintjük, és ebből a tulajdonságból mint okból magyarázzuk a következményt mint okozatot. Az elméleti szintű oksági magyarázat nem foglalja magában, de feltételezi az adott létező belső mechanizmusának az elemzését. Felfogásunk szerint az oksági magyarázatot mindig ki kell tudnunk egészíteni annak a belső mechanizmusnak az elemzésével, amelyet az oksági magyarázatban csak az adott létező tulajdonságaként értelmezünk. Az oksági magyarázatban oknak tekintett létezőt ugyanis meg kell tudnunk határozni az

okozattól függetlenül is, ez pedig – felfogásunk szerint – magában foglalja az adott létezőn belüli mechanizmus elemzését.

Arról már az oksági magyarázat tárgyalásánál – Jon Elster felfogásához kapcsolódva – volt szó, hogy a társadalmi jelenségek magyarázatában az oksági magyarázatokat ki kell tudnunk egészíteni a közvetítő mechanizmus elemzésével. Azaz olyan magyarázatokkal, amelyek azt a mechanizmust képezik le, amelynek révén az oksági összefüggés érvényesül.

A mechanizmus elemzése magában foglalhatja az adott mechanizmust alkotó hatások leírását, vagy e hatások magyarázatát. A mechanizmust alkotó hatások magyarázata jelentheti e hatások oksági, intencionális, kulturális és/vagy funkcionális magyarázatát. A mechanizmus, illetve a mechanizmust alkotó hatások leírásával csak bizonyos mértékben hihetővé tesszük a kérdéses összefüggést a meghatározó létező vagy létezők és a meghatározott létező között, illetve bizonyos mértékben megértjük az adott összefüggést. A belső mechanizmust és a közvetítő mechanizmust alkotó hatások magyarázatára van szükség ahhoz, hogy kellően megalapozzuk azt az átfogó magyarázatot, amely a meghatározó létező vagy létezők és a meghatározott létező közötti összefüggést tartalmazza.

A mechanizmus fogalmával összefüggésben értelmezzük a funkció fogalmát. A funkció kifejezést nagyrészt különböző fogalmak jelülésére használják a szociológiai irodalomban, amelyek közül itt néhányra utalunk. A funkció kifejezést használják a szerep kifejezés olyan jelentéséhez hasonló értelemben, amely szerint a szerepet, tehát a funkciót is, egy adott helyzetben lévő egyén rendszeresen megfigyelhető cselekvései, jellemző tevékenységei alkotják. A matematikából átvett jelentése szerint a funkció kifejezés arra vonatkozik, hogy egy változó kapcsolatban áll egy vagy több másik változóval, e változók hatással vannak egymásra, illetve egymás függvényei. A funkció kifejezés főleg a biológiából átvett funkcionalista jelentése szerint egy egységes egész valamely részének a funkciójáról beszélhetünk, és ilyen értelemben e kifejezés arra vonatkozik, hogy az adott rész mennyiben járul hozzá az egész fenntartásához és hatékony működéséhez.[2] A szóban forgó kifejezést esetenként a motívum, a szándék vagy a cél szinonimájaként is használják. Főleg Merton meghatározásához kapcsolódva, talán a legszélesebb

[2] Ezt az értelmezést tükrözi például Radcliffe-Brown meghatározása: „Bármely ismétlődő tevékenység (…) funkciója az a szerep, amelyet a társadalmi élet egészében játszik, ennél fogva az, amivel hozzájárul a strukturális kontinuitás fenntartásához." (Radcliffe-Brown 2004: 157) „Egy konkrét, szokványos cselekedet társadalmi funkciója az, amivel hozzájárul a társadalmi élet egészéhez, vagyis a teljes társadalmi rendszer funkcionálásához. (I.m.: 157-158)

körben elfogadott értelmezés szerint a funkció egy adott létező által előidézett objektív következményt jelent. (Lásd pl.: Rex 1961: 65-73; Merton 1980: 144-153; Handel 1993: 35-36; Nagel 2005b: 203-208) Egyes szerzők a funkció fogalmát a tágabb értelemben vett szükségletekre vonatkoztatva értelmezik. Például Durkheim a munkamegosztás funkcióit vizsgálva arra a kérdésre keresi a választ, hogy a munkamegosztás milyen szükségleteket elégít ki. (Durkheim 1986: 35) Malinowski szerint a funkció mindig valamilyen – tágabb értelemben vett – szükséglet kielégítésére irányul. (Malinowski 2000: 19, 23-26)

A mechanizmus fogalmához képest mi tágabb fogalomként vezetjük be a funkció fogalmát. A *funkció* magában foglalja az adott létező belső mechanizmusát, és – ha a hatása közvetett – az adott létező hatását közvetítő mechanizmust, valamint az ily módon létrehozott következményt vagy következményeket.

Funkciót valamilyen létezőnek vagy létezőknek tulajdoníthatunk. E felfogás szerint a funkció fogalma egyaránt magában foglalja a (belső és a közvetítő) mechanizmust és a következményt, illetve következményeket. A funkció elemzésében egyaránt figyelembe vehetjük mindkét vonatkozást, de a hangsúlyt esetleg helyezhetjük a mechanizmusnak vagy a következményeknek az elemzésére.

Korábban volt szó arról, hogy a funkcionális magyarázat eleve feltételezi, hogy egy adott társadalmi létezőnek vagy jelenségnek pozitív funkciója van az adott társadalom, társadalmi csoport rendezett egységére és hatékony működésére vonatkozóan. A funkcionális magyarázat az adott következményből, illetve a következmény szükségességéből magyarázza az adott következményt meghatározó mechanizmus, valamint e mechanizmusban részt vevő létezők kialakulását és fennmaradását.

Az ilyen értelemben vett funkcionális magyarázattól meg kell különböztetni a tágabban értelmezett funkcionális elemzést, amely nem foglalja magában az előbb említett előfeltételezést. *Funkcionális elemzésen* az adott létező vagy az adott létezők mechanizmusának és következményeinek az elemzését értjük. Merton a funkcionális elemzésben különbséget tesz a következmények között funkcionális nézőpontból. Meghatározása szerint – a funkciókat itt a társadalom egészére vonatkoztatva – a manifeszt funkciók a társadalom szilárdságát vagy rugalmasságát növelő olyan következmények, amelyeket a társadalomban cselekvő egyének szándékosan hoztak létre és felismernek. A latens funkciók viszont a társadalom szilárdságát vagy rugalmasságát növelő olyan következmények, melyeket nem szándékosan

hoztak létre, és nem ismernek fel. A diszfunkciók azok a következmények, amelyek a szóban forgó társadalom szilárdságát vagy rugalmasságát kedvezőtlenül érintik. (Merton 1980: 201) Mint már említettük, a funkció fogalmába mi egyaránt beleértjük a mechanizmust és az adott mechanizmus következményét, illetve következményeit, de Merton idézett gondolatai ilyen szempontból is értelmezhetőek.

Irodalom

ALEXANDER, J. C. – S. Seidman (1990): *Culture and Society. Contemporary Debates.* Cambridge: CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS

Alexander, J. C. (1990): Analytic Debates: Understanding the Relative Autonomy of Culture. In: J. C. ALEXANDER – S. SEIDMAN: *Culture and Society. Contemporary Debates*. Cambridge: CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1-27.

ALEXANDER, J. C. (1996): *Szociológiaelmélet a II. világháború után.* Budapest: BALASSI KIADÓ

BERTALAN L. – SZÁNTÓ Z. (szerk.) (2005): *A társadalomtudományi fogalmak logikája. Klasszikus tudományfilozófiai írások.* Budapest: HELIKON KIADÓ

BERTALAN L. (szerk.) (1987): *Magyarázat, megértés és előrejelzés*. Budapest: TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓS KUTATÓKÖZPONT

BLUMER, H. (1969): *Symbolic Interactionizm. Perspective and Method.* Berkeley, Los Angeles, London: UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS

BUNGE, M. (1999): *The Sociology – Philosophy Connection*. New Brunswick: TRANSACTION PUBLISHERS

CLEGG, S. R. (1989): *Frameworks of Power*. London: SAGE PUBLICATIONS

CSONTOS L. (vál.) (1998): *A racionális döntések elmélete*. Budapest: OSIRIS KIADÓ

DAVIDSON, D. (1980): Mental Events. In: *Essays on Actions and Events*. Oxford: OXFORD UNIVERSITY PRESS

DILTHEY, W. (1974): *A történelmi világ felépítése a szellemtudományokban*. Budapest: GONDOLAT KIADÓ

DOUGLAS, J. D. (ed.) (1970a): *Understanding Everyday Life. Toward the Reconstruction of Sociological Knowledge*. London: ROUTLEDGE AND KEGAN PAUL

Douglas, J. D. (1970b): Understanding Everyday Life. In: J. D. DOUGLAS (ed.): *Understanding Everyday Life. Toward the Reconstruction of Sociological Knowledge.* London: ROUTLEDGE AND KEGAN PAUL, 3-44.

Douglas, J. D. (1984): A mindennapi élet megértése. In: HERNÁDI M. (szerk.): *A fenomenológia a társadalomtudományban. Válogatás*. Budapest: GONDOLAT KIADÓ, 356-402.

DURKHEIM, E. (1986): *A társadalmi munkamegosztásról*. Budapest: MTA. SZOCIOLÓGIAI KUTATÓ INTÉZET

ELSTER, J. (ed.) (1986a): *Rational Choice*. Oxford: BASIL BLACKWELL.

Elster, J. (1986b): Introduction. In: (ed.): *Rational Choice*. Oxford: BASIL BLACKWELL, 1-33.

ELSTER, J. (1995): *A társadalom fogaskerekei.* Budapest: OSIRIS-SZÁZADVÉG KIADÓ

Elster, J. (1998I): A plea for mechanisms. In: P. HEDSTRÖM– R. SWEDBERG (ed.): *Social Mechanisms. An Analytical Approach to Social Theory*. Cambridge: CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 45-73.

Farkas Z. (2006a): *Szemléletmódok és paradigmák a szociológiaelméletben I-II*. SZOCIOLÓGIAI SZEMLE 16. ÉVF., 1: 3-39.

FARKAS Z. (2006b): *A kultúra szociológiai megközelítése*. JEL-KÉP 1: 29-46.

FEHÉR M. – HÁRSING L. (1977): *A tudományos problémától az elméletig*. KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

FELKAI G. – NÉMEDI D. – SOMLAI P. (szerk.) (2000): *Szociológiai irányzatok a XX. században.* Budapest: ÚJ MANDÁTUM KÖNYVKIADÓ

FORRAI G. – SZEGEDI P. (szerk.) (1999): *Tudományfilozófia. Szöveggyűjtemény*. Budapest: ÁRON KIADÓ

GADAMER, H. (1984): *Igazság és módszer*. Budapest: GONDOLAT KIADÓ

Gasking, D. (1987): Okság és gyakorlati ajánlások. In: BERTALAN L. (szerk.): *Magyarázat, megértés és előrejelzés*. Budapest: TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓS KUTATÓKÖZPONT

GIDDENS, A. (1995a): *Politics, Sociology and Social Theory. Encounters with Classical and Contemporary Social Thought*. Stanford: STANFORD UNIVERSITY PRESS

GIDDENS, A. (1995b): *Comte, Popper and Positivism. In: Politics, Sociology and Social Theory. Encounters with Classical and Contemporary Social Thought.* Stanford: STANFORD UNIVERSITY PRESS, 136-198.

Halfpenny, P. (2001): Positivism in the Twentieth Century. In: G. RITZER – B. SMART (ed.): *Handbook of Social Theory.* London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE PUBLICATIONS, 371-394.

HANDEL, W. H. (1993): *Contemporary Sociological Theory*. Englewood Cliffs, New Jersey: PRENTICE-HALL

HECHTER, M. – K. OPP – R. WIPPLER (ed.) (1990a): *Social Institutions. Their Emergence, Maintenance and Effects*. New York: WALTER DE GRUYTER

HECHTER, M. – K. OPP – R. WIPPLER (1990b): Introduction. In: (ed.): *Social Institutions. Their Emergence, Maintenance and Effects*. New York: WALTER DE GRUYTER, 1-9.

HECHTER, M. (1987): *Principles of Group Solidarity.* Los Angeles: UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS

Heckathorn, D. D. (2001): Sociological Rational Choice. In: G. RITZER – B. SMART (ed.): *Handbook of Social Theory*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE PUBLICATIONS, 270-284.

Hedström, P. – R. Swedberg (ed.) (1998a): *Social Mechanisms. An Analytical Approach to Social Theory.* Cambridge: CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS

HEDSTRÖM, P. – R. SWEDBERG (1998b): Social mechanisms: An introductory essay. In: (ed.) *Social Mechanisms. An Analytical Approach to Social Theory*. Cambridge: CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1-31.

Hempel, C. G. – P. Oppenheim (1999): A tudományos magyarázat logikája. In: FORRAI G. – SZEGEDI P. (szerk.): *Tudományfilozófia. Szöveggyűjtemény*. Budapest: ÁRON KIADÓ, 109-127.

HERNÁDI M. (szerk.) (1984): *A fenomenológia a társadalomtudományban. Válogatás.* Budapest: GONDOLAT KIADÓ

Hernes, G. (1998): Real virtuality. In: P. HEDSTRÖM– R. SWEDBERG (ed.): *Social Mechanisms. An Analytical Approach to Social Theory*. Cambridge: CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 74-101.

HOMANS, G. C. (1967): *The Nature of Social Science*. New York: HARCOURT, BRACE AND WORLD

Hume, D. (1973): *Tanulmány az emberi értelemről*. Budapest: MAGYAR HELIKON

LENNON, K. (1990): *Explaining Human Action*. London: DUCKWORTH.

Malinowski, B. (2000): A funkcionális elemzés. In: FELKAI G. – NÉMEDI D. – SOMLAI P. (szerk.): *Szociológiai irányzatok a XX. században*. Budapest: ÚJ MANDÁTUM KÖNYVKIADÓ, 14-27.

Merton, R. K. (1980): *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra*. Budapest: GONDOLAT KIADÓ

Nagel, E. (2005): Funkcionalizmus a társadalomtudományban. In: BERTALAN L. – SZÁNTÓ Z. (szerk.): *A társadalomtudományi fogalmak logikája. Klasszikus tudományfilozófiai írások*. Budapest: HELIKON KIADÓ, 199-222.

ORTHMAYR I. (1997): *Módszertani individualizmus*. SZOCIOLÓGIAI SZEMLE, 3: 3-31.

PAPP Zs. (szerk.) (1976): *Tény, érték, ideológia. A pozitivizmus-vita a nyugatnémet szociológiában.* Budapest: GONDOLAT KIADÓ

PARSONS, T. (1949): *The Structure of Social Action.* (1937) New York: FREE PRESS; London: COLLIER – MACMILLAN LIMITED

PARSONS, T. (1985): A cselekvés elmélete. In: Rényi Á. (szerk.) *Válogatás Talcott Parsons cselekvéselméleti írásaiból*. Budapest: SZOCIOLÓGIAI FÜZETEK (38.), 17-38.

RADCLIFFE-BROWN, A. R. (2004): *Struktúra és funkció a primitív társadalomban.* Debrecen: CSOKONAI KIADÓ

RÉNYI Á. (szerk.) (1985): *Válogatás Talcott Parsons cselekvéselméleti írásaiból*. Budapest: SZOCIOLÓGIAI FÜZETEK (38.)

REX, J. (1961): *Key Problems of Sociological Theory.* London: ROUTLEDGE AND KEGAN Paul

RICOEUR, P. (1994): *Hermeneutics and the Human Science.* (1981) Paris: CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS

Ritzer, G. – Smart, B. (ed.) (2001): *Handbook of Social Theory. London*, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE PUBLICATIONS

Schelling, T. C. (1998): Social mechanisms and social dynamics. In: P. HEDSTRÖM– R. SWEDBERG (ed.): *Social Mechanisms. An Analytical Approach to Social Theory*. Cambridge: CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 32-44.

Schütz, A. (1984): A cselekvések köznapi és tudományos értelmezése. In: HERNÁDI M. (szerk.): *A fenomenológia a társadalomtudományban. Válogatás*. Budapest: GONDOLAT KIADÓ, 178-228.

SMELSER, N. J. (ed.) (1988a): *Handbook of Sociology*. Newbury Park: SAGE PUBLICATIONS

Smelser, N. J. (1988b): Introduction. In: (ed.) *Handbook of Sociology*. Newbury Park: SAGE PUBLICATIONS, 9-19.

Stegmüller, W. (1987): Az okság problémája. In: BERTALAN L. (szerk.): *Magyarázat, megértés és előrejelzés*. Budapest: TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓS KUTATÓKÖZPONT, 9-42.

Szántó Z. (1998): A racionális döntések elméletén nyugvó társadalomtudomány. In: CSONTOS László (vál.): *A racionális döntések elmélete.* Budapest: OSIRIS KIADÓ, 7-24.

WINCH, P. (1988): *A társadalomtudomány eszméje és viszonya a filozófiához*. Budapest: AKADÉMIAI KIADÓ

Wright, G. H. (1987): Magyarázat és megértés. In: BERTALAN L. (szerk.) *Magyarázat, megértés és előrejelzés*. Budapest: TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓS KUTATÓKÖZPONT

WRONG, D. H. (1979): *Power. Its Forms, Bases and Uses*. Oxford: BASIL BLACKWELL

Zhao, S. (2001): Metatheorizing in Sociology. In: G. RITZER – B. SMART (ed.): *Handbook of Social Theory*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE PUBLICATIONS, 386-394.

Pankucsi Márta

A megnevezés hatalma[1]
- a miskolci „gettó ügytől” a „fészekrakó” programig

A Magyar Szociológiai Társaság 2011. évi konferenciájának megnyitásakor Csepeli György azt mondta, hogy a természeti katasztrófákat Isten idézi elő, a társadalmi katasztrófákat az emberek, a szociológusok meg mindkettőt kutathatják. Én úgy vélem, hogy ezen túlmenően a szociológusok komoly szerepet játszhatnak a társadalmi katasztrófák előidézésében és megelőzésében is. Szeretném ezért szakmai felelősségtudatunk erősítésére bíztatni magunkat. Attól tartok, hogy gyakran nem vagyunk tudatában szavaink súlyának.

Ha elfogadjuk azt a megállapítást, hogy a társadalmiság alapegysége a kommunikáció, és elfogadjuk, hogy a társadalmi világ felépítésében az értelmezésnek meghatározó szerepe van, akkor könnyű megértenünk, miért vált a politikai harcok és a társadalmi küzdelmek legfőbb tétjévé a megnevezés hatalma. Aki kivívja magának a megnevezés hatalmát, aki eléri, hogy az általa használt megnevezést fogadják el, az meghatározójává válik a cselekvéseknek, az emberi magatartásoknak, a folyamatok alakulásának. Gondoljunk arra, hogy ugyanazon a téren jelen lévő ugyanazok az emberek megnevezhetőek úgyis, mint „alapvető emberi jogaikat demokratikus keretek között gyakorló állampolgárok”, és úgyis, hogy „felheccelt futballhuligánok gyülevész bandája”. Nyilvánvaló, hogy attól függően, hogy melyik megnevezés válik elfogadottá, egészen eltérő lesz a rendőri intézkedés, a politikai megítélés és a társadalmi szolidaritás.

Vannak szociológusok, akik azzal áltatják magukat, hogy ők kívül maradhatnak a megnevezés hatalmáért folyó küzdelmen. Ők azt képzelik, hogy a tudományosság védőbástyái mögé vonulva kimaradhatnak a más tereken, mezőkön, alrendszerekben folyó küzdelmekből. Hiú ábránd ez, hiszen a szociológiai kutatások során kategóriákat, fogalmakat használunk, leírjuk kutatásaink eredményét, megnevezzük a körülöttünk lévő társadalmi

[1] Az MSZT éves konferenciáján (2011. november 11-13, Miskolc) elhangzott előadás szerkesztett változata.

jelenségeket, folyamatokat. A világ megnevezésére különböző szótárak vannak forgalomban. A „politikailag korrekt” megnevezés jogáért, a használt szótár legitimmé tételéért folyó küzdelemben az egyik legfőbb legitimáló erő a tudományos legitimáció. A különböző színtereken folyó küzdelmekben a pozíció erősítésének egyik legfőbb eszköze, ha a megnevezés során a tudományokban használt, így a szociológusok által használt kategóriákra, leírásokra hivatkozik valaki, illetve ő is azokat használja. Akarva vagy nem akarva, tudva vagy nem tudva, részesei vagyunk hát ennek a küzdelemnek és komoly gyakorlati következményei vannak tudományos megállapításainknak.

Ha nem vagyunk ezzel tisztában, akkor nagyobb valószínűséggel válunk úgynevezett perverz effektusok előidézőivé, vagyis az általunk feltételezett, szándékolt hatásnak éppen az ellenkezőjét idézzük elő. Így válhatunk katasztrófák előidézésének aktív részeseivé. Ha tudatában vagyunk szociológusi felelősségünknek, akkor a várható következmények alapos mérlegelése segíthet bennünket abban, hogy a katasztrófák megelőzésének váljunk aktív részeseivé.

Két példával szeretném mindezt illusztrálni. Az első példa meggyőződésem szerint arról szól, hogy a szociológusok miként válhatnak katasztrófák megelőzésének részeseivé. A második meg arról, hogy a szociológusok milyen könnyen válhatnak katasztrofális helyzetek kialakulásának részeseivé akaratuk ellenére, sőt legjobb szándékú fellépésükkel, vagy éppen arra törekedve, hogy a tudományosság keretein belül maradjanak.

1989. február 2-án a miskolci városi tanács úgy döntött, hogy egy csökkentett komfortfokozatú telepet hoznak létre Miskolcon. Azt tervezték, hogy 300 lakást építenek fel, melyeknek alapterülete 30 négyzetméter, nincs fürdőszobájuk, nincs vízöblítéses wc-jük, nincs a lakásokban vezetékes víz, nincs vezetékes gáz. A telep a Sajó parton épült volna, külterületen, ahol az áradások miatt kialakult mocsarat először le kellett volna csapolni. E miatt a lakások négyzetméterenként többe kerültek volna, mint az akkori rózsadombi lakások négyzetméterenkénti ára volt. A telepet Miskolc lakott részétől 1 km távolságra építették volna, semmilyen közintézményt, így óvodát, iskolát, orvosi rendelőt sem terveztek oda.

Különböző narratívák fogalmazódtak meg erről a tervről. A hivatalos megnevezés a „csökkentett komfortfokozatú lakótelep” volt. Akkoriban is sokan éltek ebben a városban saját lakás nélkül. Voltak, akik azt mondták, hogy a lakásigényléssel rendelkezők közül költöznek majd ide azok, akik elfogadják ezeket a lakásokat. Mások szerint „a szocialista együttélés normáit”

megsértőket költöztetik majd ide. Volt narratíva, mely Miskolc avult városrészeinek, hátrányos helyzetű telepeinek felszámolásával hozta összefüggésbe ezt a tervet. Ők azzal érveltek, hogy a tervezett lakások mégis csak jobb körülményeket biztosítanának az odaköltözőknek, mint a jelenlegi nyomorúságos lakásviszonyaik.

Valóban sokan éltek ilyen telepeken Miskolcon. Tóth Pál 1983-ban 15 ilyen telepen kutatott. Ő „hátrányos helyzetű telepeknek" nevezte ezeket és érvelt a hatalom által hivatalosan használt „avult városrészek" elvnevezés ellen. Sőt azt is leírta, hogy valójában szegény negyedeknek, sőt nyomortelepeknek is lehet nevezni ezeket a részeit a városnak. Az ő kutatása 350 telepen élő háztartásra terjedt ki. Egyik fontos megállapítása a kutatásnak az volt, hogy bár minden telepen élnek cigányok, de egyik sem kizárólag cigányok által lakott. Továbbá nem mondható, hogy a cigányok ezeken a telepeken élnek, mivel cigányok máshol is, a város szinte valamennyi részén élnek. Tóth Pál felhívta figyelmünket arra, hogy ezeket a telepeket „stigmák és előítéletek szmogja fedi el előlünk". Hangsúlyozta, hogy ezek a telepek nemcsak olcsó lakást, hanem menedéket, biztonságot nyújtanak az itt élőknek, egyszerre jelentenek karantént, rezervátumot, az újonnan érkezetteket befogadó átmeneti övezetet, szubkulturális szigeteket.

A miskolci televízió egyik adásában a megyei rendőrkapitányság egyik vezetője, a megyei pártbizottság meghatározó fontosságú embere azt mondta, hogy a telepre „a cigányokat" költöztetik majd, mert most már városképi szempontból is tűrhetetlen, hogy Miskolc belvárosa cigányokkal van tele, ez csökkenti a város idegenforgalmi vonzerejét.

Ekkor fogalmazták meg és ekkortól használták a szociológusok a tervezett telep megnevezésére a „gettó" kifejezést. És ha már a város vezetése gettó építését tervezte Miskolcon, akkor mi kötelességünknek éreztük, hogy megalakítsuk a terv megvalósítása ellen tiltakozó Gettó Ellenes Bizottságot. Első aláírója voltam a Gettó Ellenes Bizottság tiltakozó felhívásának. Részt vett benne Havas Gábor, Ladányi János, valamint a miskolci szociológusok közül Halász Rózsa és Loss Sándor. Több miskolci cigány és nem cigány ember volt az alapítók között. Az egyik szervező a fiatal miskolci cigány tanító Horváth Aladár volt. A Gettó Ellenes Bizottságból jött létre később Magyarország első alulról szerveződő cigány érdekképviseleti szervezete: a Phralipé.

Ekkor dőlt el végérvényesen, hogy a tudományosság fellegvárába vonulás helyett az akcionalista szociológus szerepét választom és vállalom. Akkoriban fejeződött be egy cigánykutatás adatfelvétele, melyben én cigány értelmiségiekkel készítettem interjúkat, többek között a már említett Horváth

Aladárral. Amikor megkeresett a tiltakozás tervével, akkor vagy úgy döntök, hogy számomra a miskolci cigányok csak kutatási tárgyként érdekesek, csak azért fontosak a számomra, mert tanulmányt, disszertációt, könyvet írhatok róluk és egyébként semmi közöm hozzájuk. Vagy úgy döntök, hogy számomra a szociológia a polgári társadalom önismerete, eszköz arra, hogy tudatosítsam az emberekben választási lehetőségeikre, és ezzel arra biztatom őket, hogy éljenek szabadon a jövőjük szabad megválasztásának lehetőségével. Ha erre biztatom őket, akkor felelősséget érzek azért, hogy a választott jövőt sikerüljön megvalósítaniuk. És ha képesnek tartom magam arra, hogy organikus értelmiségiként segítsem őket saját érdekeik megfogalmazására és érvényesítésére. Ez másként megfogalmazva éppen az akcionalista szociológia, vagyis a szociológiának az az értelmezése, mely szerint a szociológus a civil mozgalmak gerjesztője, toborzója, harcosa.

Rendkívül erős küzdelem indult a megnevezések között. Egészen más politikai, közösségi, személyes reakciókat váltott volna ki az, ha azt a narratívát sikerült volna elfogadtatni, mely szerint itt valójában a lakáshelyzet javítása folyik, vagy azt, ami szerint a korábbi rosszhírű telepek kerülnek felszámolásra, vagy esetleg azt, hogy a rendbontó, garázdálkodó bűnelkövetők elhelyezésére épül a telep.

A megnevezés hatalmáért folyó küzdelemből a szociológusok által használt és tudományosan legitimált „gettó” elnevezés került ki győztesként. Ez a megnevezés már akkor is annyira rosszul csengett, annyira negatív történelmi emlékeket elevenített fel, hogy vállalhatatlan volt a város vezetői számára, és a jobb érzésű városlakók számára is. A küzdelem a rendszerváltás folyamatába illeszkedett és már a társadalmi nyilvánosság szinterein zajlott. A helyi, az országos és a nemzetközi sajtó jelentős teret szentelt a „gettó ügynek”, és már mindenhol így nevezték, ezt fogadták el. Kiemelt szerepe volt a küzdelemben a Fekete Doboznak, Pesti Lászlónak, mert a küzdelem minden fontos mozzanatát megörökítették, filmre vették. Egy hónap alatt elértük, hogy a miskolci városi tanács meghátrált, március 2-ai ülésükön egyhangúan úgy döntöttek, hogy visszavonják a telep megépítésére vonatkozó korábbi döntésüket.

Ekkor elkezdődött egy mediációs folyamat, amit akkor még nem neveztünk így. A város vezetői, a Miskolcon élő cigány emberek közül az erre vállalkozók, valamint három szociológus: Havas Gábor, Ladányi János és én, heteken át találkoztunk és beszélgettünk arról, hogy miként lehetne a cigány családok életkörülményeit javítani. Az első alkalmakkor a városvezetők szavait mi fordítottuk le a cigány embereknek, és az ő szavaikat meg a vezetők számára tolmácsoltuk, miközben mindenki magyarul beszélt. A negyedik

alkalommal vettem észre, hogy már képesek a mi közvetítésünk nélküli kommunikációra. Ennek a valóban egymás megértésére és megegyezésre irányuló beszélgetéssorozatnak az a konszenzus lett az eredménye, melynek főbb elemei a következők voltak:

- Nem kell, és nem lehet Miskolcon telep felszámolási programot indítani, nem kell és nem célszerű az ott élőket tömegesen összkomfortos lakásokba költöztetni. Erre a megállapításra annak alapján jutottunk, hogy minden fél egyetértett abban, hogy a telepeken élők többsége képtelen lenne fizetni az összkomfortos lakások fenntartásának költségeit. Erre csak az iskolázottság és szakképzettség jelentős emelkedése, a magasabban jövedelmező munkahelyeken történő elhelyezkedés esetén lenne reális lehetőség.
- Fokozatos lakáscsere program elindítását találtuk célszerűnek, mely lehetővé teszi a jelenleginél kedvezőbb lakáskörülmények közé kerülést mindenki számára. Ehhez azonban nincs szükség „csökkentett komfortfokozatú", azaz félkomfortos vagy komfortos lakások állami erőforrásból történő létesítésére, hiszen bőven van ilyen lakás Miskolcon. Az ezekben élőknek célszerű lehetővé tenni a magasabb komfortfokozatú, nagyobb lakásokba történő költözést, ha rendelkeznek az ehhez szükséges feltételekkel. Még a legrosszabb lakások lebontását sem találtuk szükségesnek megüresedéskor sem, hiszen a nem lakáscélú helyiségekben (fáskamrákban, pincékben, stb.) élők számára az is jobb a jelenleginél.
- Megállapodtunk a telepek belső rekonstrukciójának, rehabilitálásának szükségességében. Ehhez az építési tilalmak feloldását, a lakáshasználati jogcímek tisztázását, minél több lakás tulajdonba adását javasoltuk, valamint azt szorgalmaztuk, hogy induljanak olyan programok, melyek keretében a telepen élők munkavégzésével épülnek jobb minőségű, nagyobb lakóházak, ahová az ott élők költözhetnek, átadva másoknak az addigi kisebb és rosszabb lakásaikat.
- Konszenzus született abban is, hogy a telepek intézményi ellátottságát, a szolgáltatások színvonalát javítani kell. Így családsegítő és gyermekjóléti szolgáltatások helyben történő biztosítását, a telepi gyermekek nevelését, oktatását biztosító óvodák, iskolák működési feltételeinek, ellátottságának javításában állapodtunk meg.

Aztán eltelt húsz év. Megváltoztak a szótárak. Az „integráció" kifejezés tartalma átalakult, ma sokak számára már nem a különböző társadalmi csoportoknak az összetartozását jelenti, hanem a térbeli, fizikai együttlétet, egymás mellé helyezést. A „szegregáció" térbeli, fizikai elkülönülést kifejező

településszociológiai kifejezésből a kirekesztést feltételező fogalommá, a diszkrimináció szinonimájává vált, majd szitokszó lett, utóbb pedig büntetőjogi kategória.

A konferencia első plenáris előadásában Gönczöl Katalin kriminológus professzor felhívta figyelmünket arra, hogy a társadalmi problémák kezelésére nem alkalmasak a büntetőjog eszközei. Ez nemcsak arra vonatkozik, hogy a szegénységgel összefüggő társadalmi problémák nem oldhatóak meg börtönök építésével, a büntetési tételek szigorításával. Ez azt is jelenti, hogy az évszázados telepi szegregációval összefüggő társadalmi problémák sem orvosolhatóak úgy, hogy a szegregált telepek szomszédságában lévő iskolákban folyó szegregált oktatásért a fenntartó önkormányzatokat büntetésekkel sújtják, ahogy éppen ez Miskolcon is megesett.

Gönczöl Katalin a világszerte erősödő konfliktusok társadalmi hátteréként emlegetett bizonyos világszerte felerősödött gazdasági folyamatokat. Itt Miskolcon is megjelentek ezek a gazdasági tényezők. Az egyik legnagyobb kiterjedésű, hagyományosan szegények, köztük nagy arányban cigányok lakta hátrányos helyzetű telep rendkívül jó logisztikai pozícióban van, közel a vasúti állomáshoz, közel az autópályához. Gazdasági befektetők szerették volna megszerezni ezt a területet. Engem konkrétan azzal a kérdéssel keresett meg pár évvel ezelőtt a város egyik vezetője, hogy tiltakoznánk-e, ha a szóban forgó telepen élőket együtt átköltöztetnék egy másik területre, amelyet csereként ajánlott fel a befektető a számára fontos területért. Mondtam, hogy igen, tiltakoznánk. Természetesen nem gondolom, hogy az én szavam ereje lenne olyan nagy, hogy az önmagában megakadályozta az elképzelés megvalósulását. Tény, hogy nem lett csoportos átköltöztetés a telepről, de valahogy mégis szárnyakat kaptak az ott élő családok. Külön-külön, de gyors ütemben szinte mindenki elköltözött onnan. Többségük az Avas-déli lakótelepre.

Az Avas-déli lakótelepről az 1994-ben a város akkori vezetőinek megbízásából, Ladányi Jánossal közösen készített szociális térképünkben azt prognosztizáltuk, hogy ez a lakótelep válhat Miskolc következő szociális feszültségekkel túlterhelt negyedévé. Az Avas-délre költözők a Fészekrakó program keretében jutottak lakáshoz. A program megnevezése rendkívül vonzó és mindenkiben pozitív képzeteket kelt. Kétség sem férhet hozzá, hogy a tudományosan legitimált integrációhoz vezető hatékony eszköz a Fészekrakó programban való részvétel. Ma több száz büntetőper folyik amiatt, hogy csalással, visszaéléssel jutottak sokan a Fészekrakó program keretében lakáshoz. Az ügynek több ezer vádlottja van. A vádlottak között nemcsak

hitelügyintézők, ügyvédek, ingatlan forgalmazók, értékbecslők, pénzintézeti dolgozók vannak, hanem többségben azok vannak, akik korábban a szóban forgó telepen éltek, onnan indultak el. A szegregációból az integrációba vezető, szociológusok által immár kizárólag helyesnek, sőt egyedül elfogadhatónak ítélt úton.

Hová jutottunk? A befektető célja megvalósult. A szociológusok örömmel konstatálhatják egy szegregált telep megszűnését, melyet már megelőzött a többségében cigány gyerekeket oktató, igény esetén kisebbségi oktatást biztosító, tehetséggondozó és felzárkóztató programokat működtető, még szociológus végzettségű pedagógiai asszisztenst is foglalkoztató iskolának a megszüntetése. Az Avas-délen nincs szegregáció. Vannak családonként több milliós közüzemi tartozások. Van nem törlesztett hitel, emiatt bejegyzett jelzálog, van kilakoltatási végzés, van árverezés, van feszült helyzet, és nemcsak a cigányok és nem cigányok között, hanem a régóta az Avas-déli lakótelepen élő integrálódott cigány családok és az oda frissen beköltözött „fészekrakók" között. És folynak a büntető eljárások és lesznek ítéletek. Katasztrofális a helyzet. Annyira, hogy az Avas-déli lakótelepet nem a szociológusok nevezik gettónak, hanem ismeretlen graffiti szerzők falfirkáin olvasható egyre több helyen a „gettó" felírat. A megnevezés hatalmáért folyó versenyben ma ők állnak győzelemre. Aki bír, menekül, vagy már rég elmenekült innen. Akiknek meg muszáj menniük, azoknak többsége Lyukóba költözik, ahol az elmúlt években katasztrofális gyorsasággal létre jött Miskolc legnagyobb hátrányos helyzetű telepe. Lyukóban a bányászok egykori zártkerti hétvégi házaiba költöztek sokan. A „lakások" „csökkentett komfortfokozatúak", nincs fürdőszoba, vízöblítéses wc, nincs gázvezeték. Nincsenek intézmények a telepen és nincsenek szolgáltatások sem.

De nincs oktatási szegregáció sem. Miskolc önkormányzata tanult a József Attila utcai esetéből. Precedens értékű volt számára. Nincs több kisebbségi oktatás, tehetséggondozás, felzárkóztatás, nincs tanoda és nincs szociológus végzettségű pedagógiai asszisztens. Iskola sincs. A lyukóbányai szülők a gyermekeiket a város különböző pontjain lévő iskolákba írathatják be, hogy egyikben se váljon magassá a cigány tanulók aránya. Nehogy szegregáljanak, nehogy büntetést kapjanak. A munkanélküli, segélyből élő szülők zöme nem viszi el, nem küldi el a több megállóra lévő, csak átszállással megközelíthető óvodákba, iskolákba a gyermekeit. Vannak, akik ezt hívják most integrációnak. Mások meg ezt hívják gettósításnak.

Még folyik a harc a megnevezésért. Gondoljuk meg szavainkat szociológus kollégáim!

Szabó-Tóth Kinga

Csernely esete a biomasszával.
Csernely energiagazdálkodási modelljének kidolgozását megalapozó lakossági felmérés eredményeinek bemutatása[1]

I. Bevezetés

A Miskolci Egyetem Szociológiai Intézete - több más Intézet bevonásával - az Energia és Minőségügyi Intézet vezetésével TÁMOP projekt keretében biomassza alapú településenergetikai rendszer kidolgozásának előkészítését kezdte meg Csernely településén, 2011 nyarán.

A projekt előkészítésének része az a lakossági kérdőíves felmérés, amelynek célja Csernely település lakosságának szocio-ökonómiai paraméterek mentén való vizsgálata valamint annak feltérképezése, hogy a lakosság mennyire tájékozott környezetvédelmi kérdésekben, hogyan viszonyulna egy esetleges biomassza alapú fűtési rendszer bevezetéséhez, mit gondol és tud erről és milyen hajlandóságot mutat ennek tevékeny megvalósításában.

A lakossági kérdezés során minden háztartáshoz eljutottunk 2011 nyarán, ami körülbelül 250 család megkeresését jelentette. Ezeknek nagy része vállalta a kutatásban való közreműködést (222 háztartást sikerült bevonni a kutatásba). A kérdezés tehát a háztartások (családok) szintjén valósult meg.

Csernely település Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, az ózdi kistérségben található a leghátrányosabb helyzetű települések sorában – mint ahogyan azt a következő térkép is mutatja.

[1] A kutatás a TÁMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001 jelű projekt részeként - az Új Magyarország Fejlesztési terv keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

1. ábra: Leghátrányosabb helyzetű települések B-A-Z megyében

Forrás: VÁTI-TEIR

2. ábra: Az ózdi kistérség települései

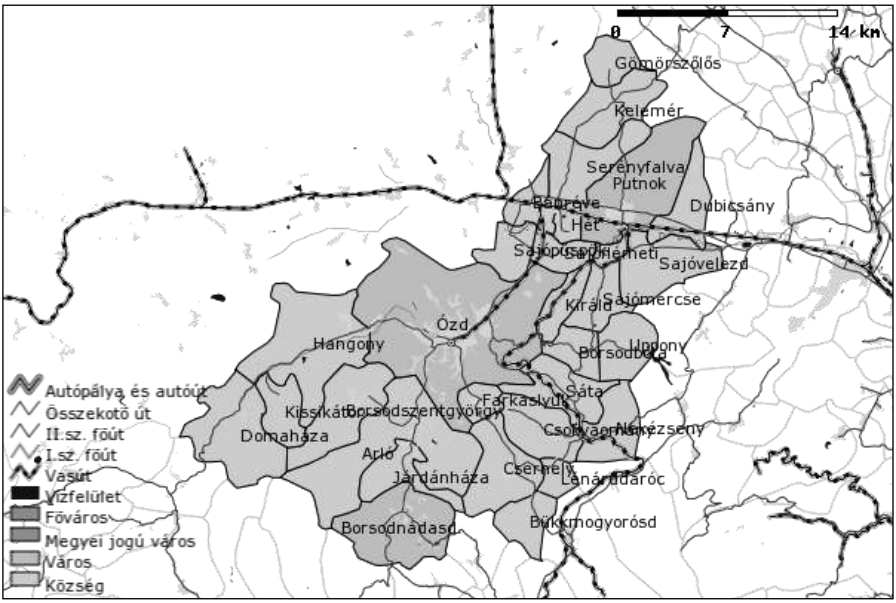

Forrás: VÁTI-TEIR

A tanulmány első részében Csernely lakosságát mutatjuk be a rendelkezésre álló elemzések és adatok, valamint kérdőíves kutatásunk eredményeinek felhasználásával. Ezt követően kitérünk egy, a kutatásunk során részletesen körüljárt kérdés, a lakosság élettel való elégedettségének bemutatására különféle metszetekben, majd pedig a környezettudatosság, környezetvédelem témáját járjuk körül lakossági felmérésünkre alapozva.

II. Csernely lakosságának bemutatása főbb szocio-demográfiai paraméterek mentén

3. ábra: Az állandó népesség alakulása a 2000. évi adatok arányában (%) 2000-2008 között az országban, B-A-Z megyében és az ózdi kistérségben

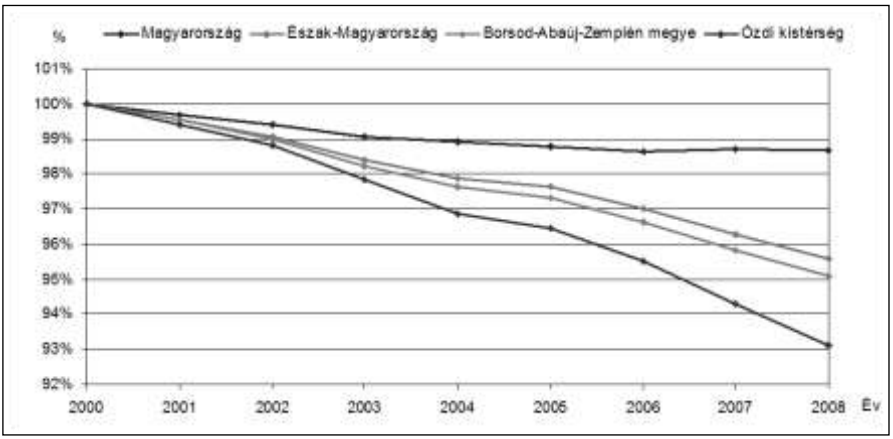

Forrás: Az Ózdi kistérség szociális és egészségügyi stratégiája. 2010-2015.

A fenti ábra alapján látható, hogy az ózdi kistérség lakossága 2000-2008 között jelentősen csökkent: a 2008-as évre 2000-hez képest 7%-kal.

A lakosság száma Csernelyen 1990-ben 1091 fő, 2010-ben 802, 2011-ben (2011 elején) 827 fő volt. Az utóbbi tíz évben (az elmúlt egy év kivételével) a lakosság száma folyamatosan csökkent: 2009 és 2010 között a csökkenés mértéke 26.5 %-os.

A lakosságszám drámai csökkenését a következő grafikon is szemlélteti.

4. ábra: Csernely lakosságszámának alakulása 1990-2010 között

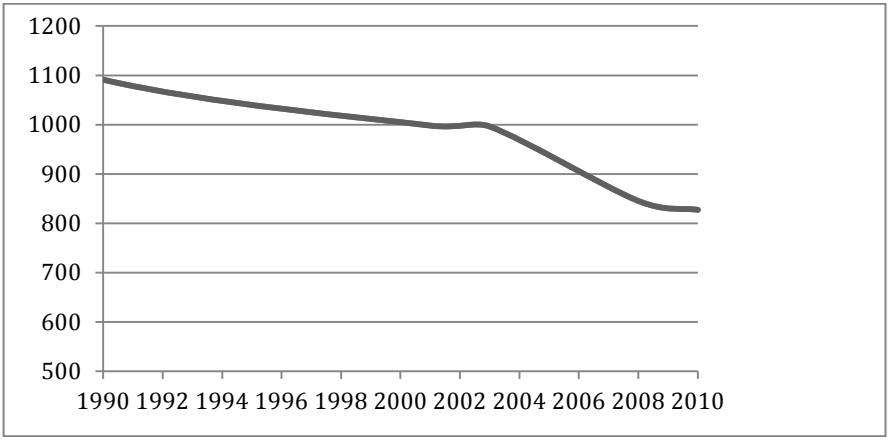

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

5. ábra: Az öregedési index[1] alakulása az ózdi kistérség településein 2008-ban

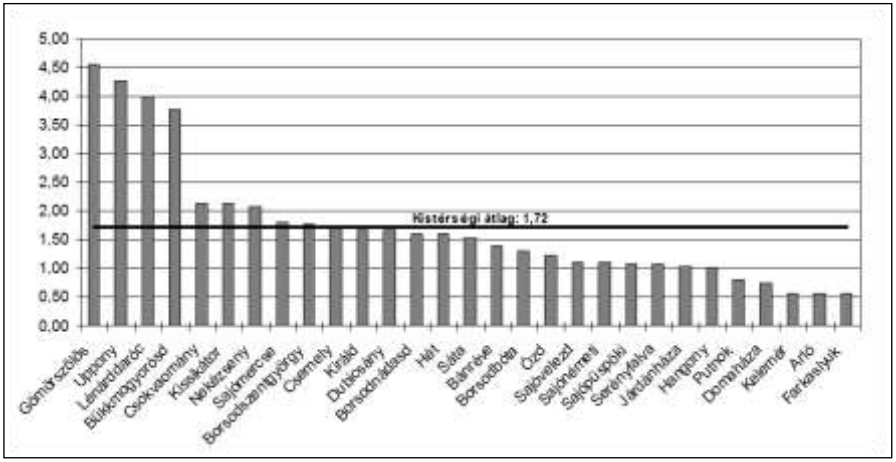

Forrás: Az Ózdi kistérség foglalkoztatási stratégiája 2010-2015.

[1] . Az öregedési index az idős népesség (65 év felett) arányát mutatja a gyermeknépesség (0-14 év) arányában.

A fenti ábra alapján látható, hogy Csernely település az öregedési index kistérségi átlagát produkálja. Ez alapján elmondható, hogy a Csernely lakossági is elöregedő, az idősek aránya jóval meghaladja a gyermekkorúakét (lásd ehhez még Biczó 2012).

A lakossági lekérdezés során azt találtuk, hogy a háztartásfők átlagéletkora (számtani átlag) 59,6 év, ami szintén mutatja ezt az elöregedő tendenciát (a medián szerint az átlagéletkor: 61,5, a modusz szerint: 69).

A következő hisztogram mutatja a háztartásfők életkori megoszlását, melyen szintén markánsan megjelenik a fent felvázolt tendencia.

6. ábra: A háztartásfők életkori megoszlása Csernelyen

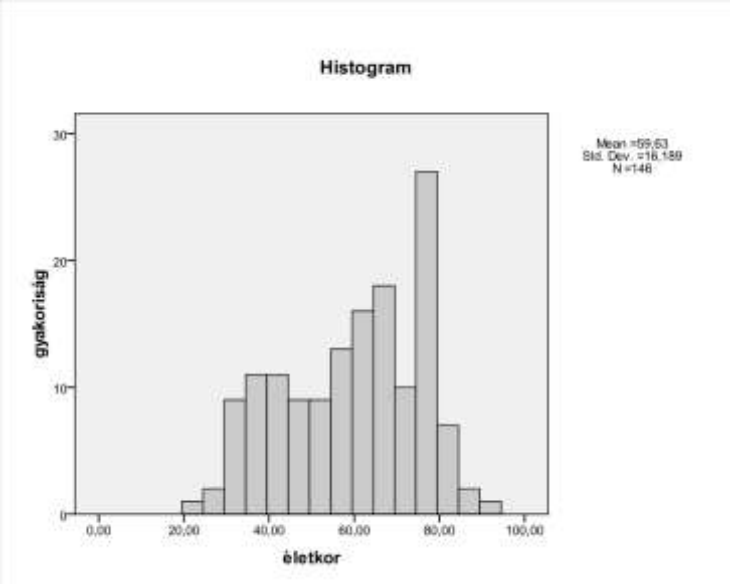

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara.

A háztartásfők nemi megoszlását tekintve a férfiak 46, a nők 54%-ot képviseltek mintánkban – ez egybecseng azzal, hogy a nagyon magas volt (26,3%) az özvegyek aránya (lásd követező grafikon).

7. ábra: A háztartásfők családi állapot szerinti megoszlása Csernelyen

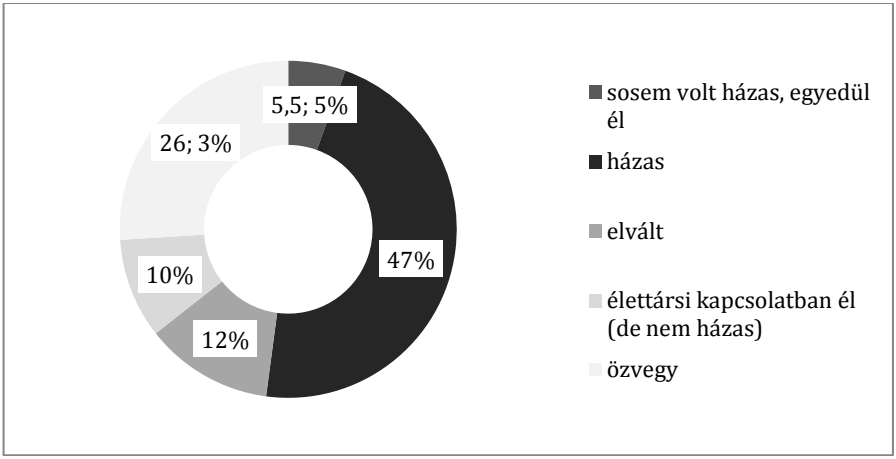

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara.

8. ábra: A háztartásfők legmagasabb iskolai végzettsége Csernelyen

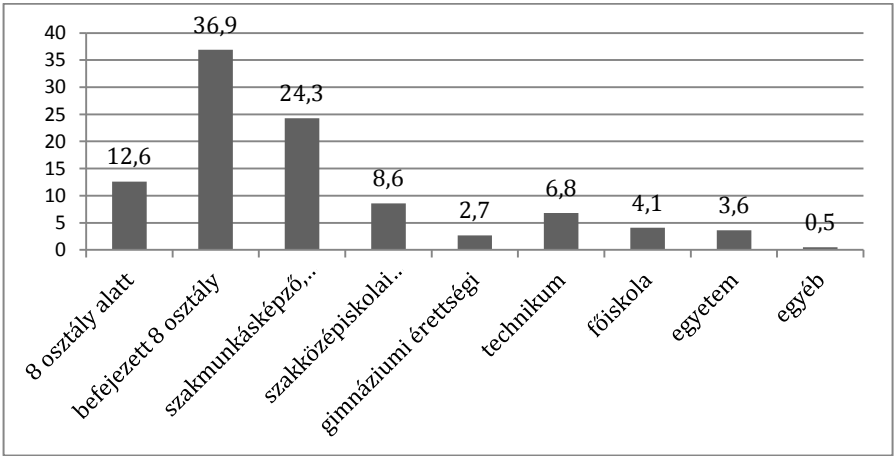

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara.

A fenti grafikonon szemléltetjük a háztartásfők iskolai végzettségét. Ennek alapján elmondható, hogy a háztartásfők többsége maximum szakmunkásképzőt vagy szakiskolát végzett és sokan vannak olyanok, akiknek legmagasabb iskolai végzettségét a 8 általános iskolai osztály elvégzése jelenti.

Érdemes összehasonlítani ezeket az adatokat az országos illetve megyei és kistérségi átlaggal.

9. ábra: A népesség iskolai végzettsége az összes népesség arányában (%) a 2001-es népszámlás adatai szerint

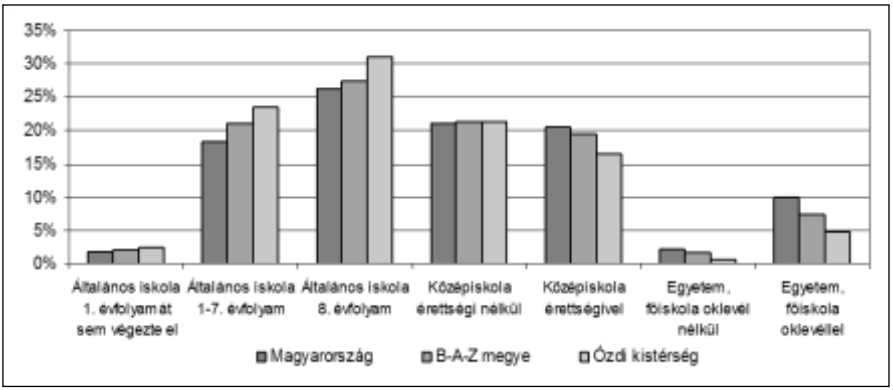

Forrás: Az Ózdi kistérség foglalkoztatási stratégiája 2010-2015.

Az ábra alapján látható, hogy az ózdi kistérségben az országos és megyei átlaghoz képest is kedvezőtlenebbek az iskolai végzettségi mutatók: az emberek jelentős része 8 osztályos végzettséggel rendelkezik – hasonlóan a csernelyi adatokhoz.

Szignifikáns összefüggés van kutatásunk alapján aközött, hogy roma-e a válaszadó[1] és milyen iskolázottságú (szign.:0,00; Cramer-féle V: 0,34), mely összefüggést a következő grafikon is szemlélteti. Ennek alapján elmondható, hogy a romák kicsivel több, mint egynegyede a 8 általános iskolai osztályt sem végezte el illetve kétharmada maximum 8 osztály vagy ez alatti végzettséggel rendelkezik.

[1] A tanulmányban azt tekintjük romáknak, akit a kérdezőbiztos annak tartott.

10. ábra:
Roma és nem roma háztartásfők iskolai végzettségének összehasonlítása

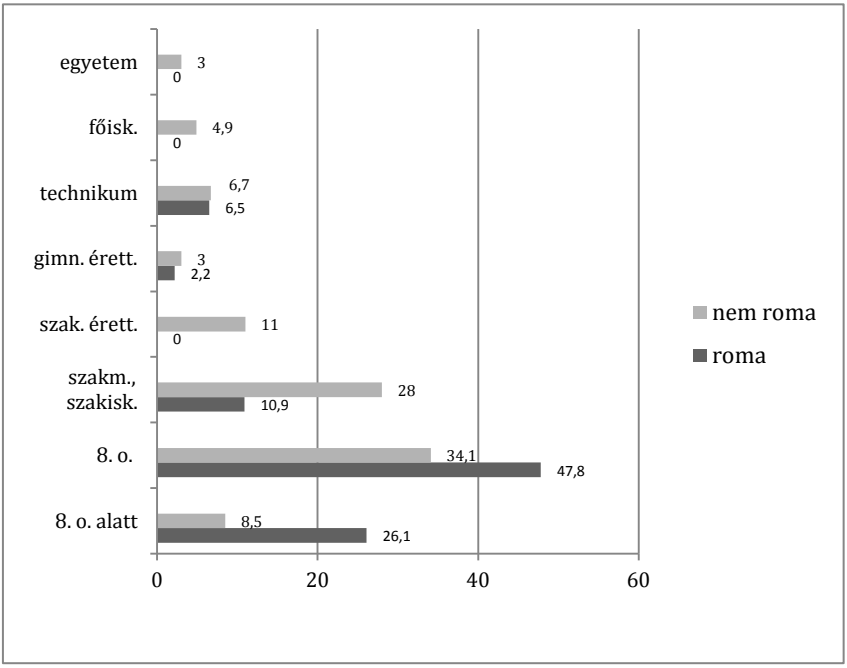

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara

A következő grafikon a csernelyi háztartásfők foglalkoztatási helyzetét mutatja be.

11. ábra: A háztartásfők megélhetési forrásai

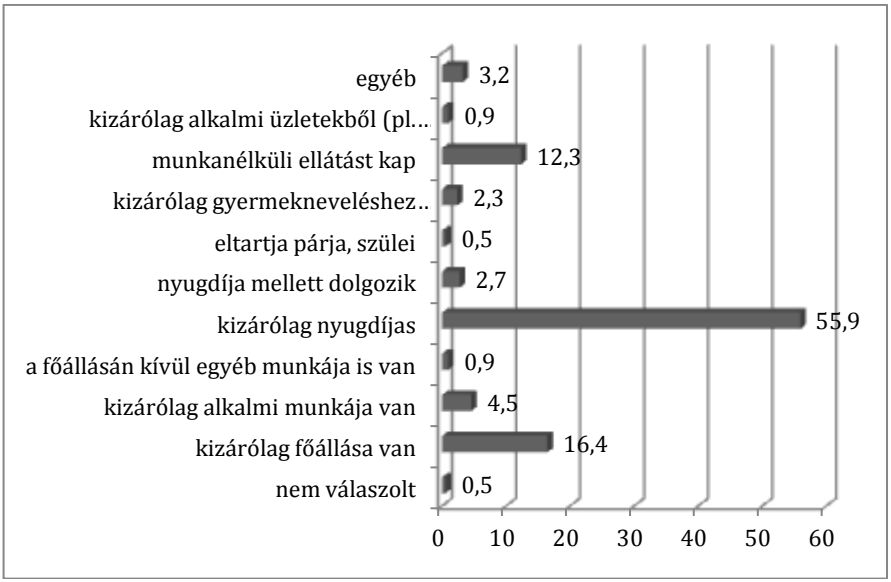

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara.

A grafikon alapján is látható a korábban már elemezett jelenség, mely szerint Csernely lakossága elöregedő, magas a lakosság átlagéletkora és ezzel összefüggésben (a fenti ábrán látható módon) sok a nyugdíjas.

A főállással rendelkező háztartásfők aránya 17,3% (kizárólag főállású és olyan, akiknek e mellett alkalmi munkája is van).

Munkanélküli ellátást kap a háztartásfők 12,3%-a, azaz a családok 12,3%-ában legalább egy személy van munka nélkül – de az is lehet, hogy több is.

A következő grafikonok segítségével a munkanélküliségről még részletesebb képet kaphatunk.

12. ábra: A munkanélküliek számának alakulása a 2001-es adatok arányában, az ózdi kistérségben 2002 és 2009 között megyei és regionális összehasonlítással

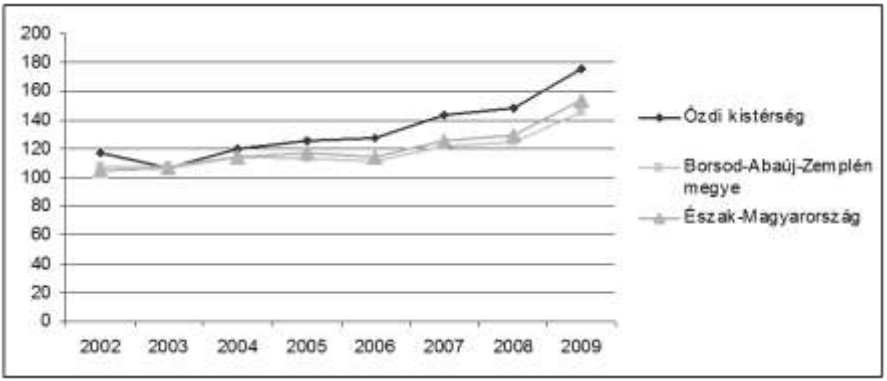

Forrás: Az Ózdi kistérség foglalkoztatási stratégiája 2010-2015.

A grafikon alapján elmondható, hogy az ózdi kistérségben a regionális és megyei átlagot is meghaladja a munkanélküliek arányának növekedése 2001-hez képest az utóbbi 4-5 évben. Azt is láthatjuk, hogy a 2001-es adatokhoz képest majdnem megkétszereződött a számuk.

A következő grafikon segítségével az ózdi kistérség egyes településeinek munkanélküliségi adatairól is képet kapunk.

13. ábra: A munkanélküliek aránya a munkaképes korúak százalékában az ózdi kistérség egyes településein 2009-ben

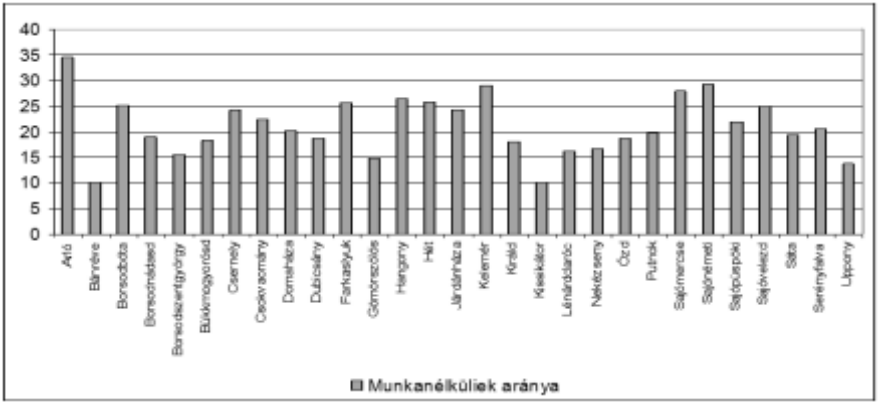

Forrás: Az Ózdi kistérség foglalkoztatási stratégiája 2010-2015.

Korábban láthattuk, hogy a csernelyi háztartásfők 12,3%-a kap munkanélküli ellátást. Most azt látjuk, hogy munkanélküliek aránya Csernelyen 24% körül van. Ez azt jelenti, hogy háztartásonként átlagosan nem egy, hanem kettő munkanélküli személlyel kell számolnunk. Csernely az ózdi kistérségen belül a mezőny elején foglal helyet a munkanélküliek arányát tekintve. Korábban láthattuk, hogy a lakosság jelentős része időskorú, most azt látjuk, hogy a közép- illetve fiatalabb korúak jelentős része munkanélküli. Ez a két tendencia eléggé kedvezőtlen képet ad a településről.

Erőteljes kapcsolat van szintén az etnikai státusz és foglalkoztatási helyzet között (szign.:0,00; Cramer-féle V: 0,67): munkanélküli ellátásból él a romák 22%-a, kizárólag alkalmi munkája van a romák 20%-ának, kizárólag főállása a romák 11%-ának és kizárólag nyugdíjából a romák 20%-a (a nem romákra vonatkozó adatokat fent már láthattuk).

14. ábra: A gyerekszám alakulása Csernelyen

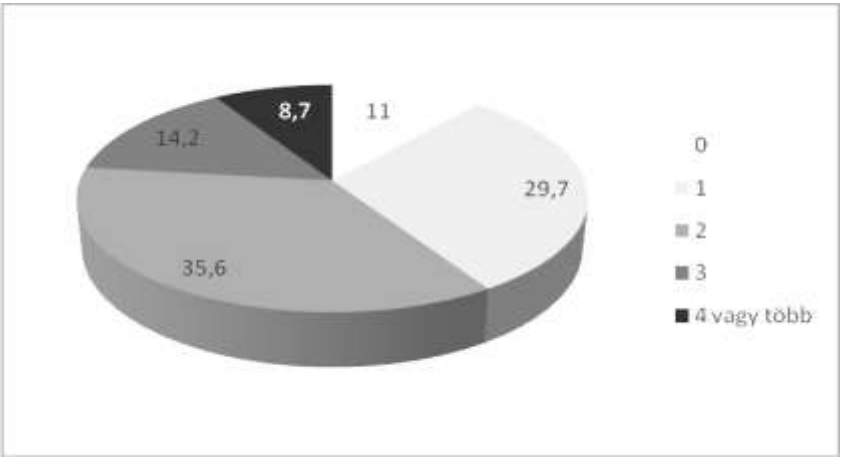

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara.

Családonként általában 1-2 gyerek van Csernelyen is, mint általában Magyarországon. Nem tudjuk azonban, hogy ezek a gyerekek mennyi idősek, mivel kutatásunkban erre nem kérdeztünk rá. Azt sejthetjük a korábbi adatokból, hogy sokan már nem élnek a szülőkkel egy háztartásban, vagy akár nem élnek a szülőkkel egy településen, mivel a lakosság életkori megoszlását tekintve idősödő.

A gyerekszám és etnikai státusz között is szignifikáns a kapcsolat (szign.: 0,00; Cramer-féle V: 0,47): a gyerektelenség a nem romák és romák körében nagyjából hasonló arányban fordul ugyan elő, de a 3 vagy annál több gyerek inkább a romákat jellemzi: 3 gyereke a romák 27, a nem romák 9%-ának van, 4 vagy annál több gyereke a romák 29, a nem romák 4%-ának van. A nem romák esetén a tipikus az 1 illetve 2 gyerek, a nem romáknál a 3 vagy annál több gyerek.

A kérdezőbiztosok a válaszadók 21, 9%-át tartották románnak, ez összesen 46 főt jelentett – azaz a kérdezés alapján legalább 46 családban, háztartásban él roma személy. A szociológiai vizsgálatokat kiegészítő antropológiai terepmunka adatai alapján azt mondhatjuk, hogy körülbelül 50 roma család él a településen, mely összességében a lakosság 40%-át jelenti. (Kotics 2012)

A 46 fő 45,7%-a, azaz 21 fő önmagát is románnak vallotta a kérdezés során. A minta 71,1%-át nem románnak tartották a válaszadók, ez összesen 164 főt jelent. Ezek közül senki sem vallotta magát románnak a kérdezés alkalmával. Elmondhatjuk tehát, hogy szignifikáns kapcsokat van aközött, hogy románnak vagy nem románnak tartják az illetőt és aközött, hogy az illető minek tartja magát (Cramer-féle V:0,63; szign.: 0,00).

15. ábra: Milyen egyházhoz, felekezethez tartozik?

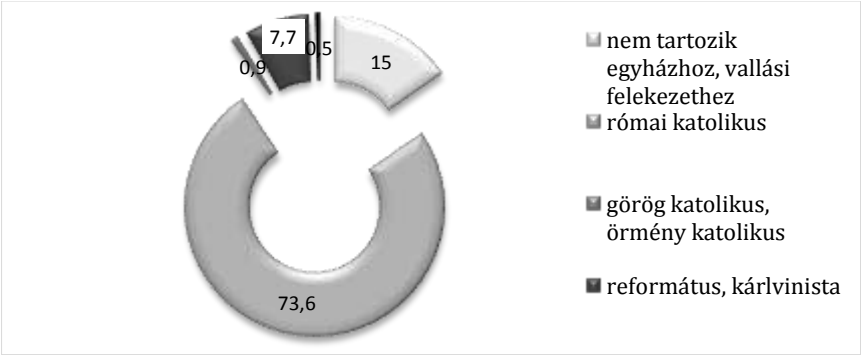

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara.

A fenti grafikon alapján elmondható, hogy a családok nagy része római katolikus a településen. 7,7%-ot képviselnek a reformátusok, 15%-ot pedig azok, akik nem tartoznak semmilyen egyházhoz, vallási felekezethez.

Érdemes megvizsgálni, hogy van-e kapcsolat aközött, hogy roma-e az illető és hogy tartozik-e vallási felekezethez vagy sem. Az ezzel kapcsolatos vizsgálat azt mutatja, hogy a romáknak tartott emberek 36%-a nyilatkozta azt, hogy nem tartozik egyetlen egyházhoz, felekezethez sem, míg a nem romák 9,8%-a nyilatkozta ugyanezt.

Érdemes azt is megvizsgálni azt is, hogy van-e összefüggés aközött, hogy kinek milyen az iskolázottsága és tartozik-e valamilyen vallási felekezethez, egyházhoz. Az elemzés során azt találtuk, hogy a két változó között nincsen szignifikáns kapcsolat (Cramer-féle V: 0,04; szign.:0,96).

1. táblázat:
Milyen jellegű az épület, amelyben a lakás van?

	Százalék
új építésű családi ház (5 éves vagy kevesebb)	,9
régi építésű családi ház (6 éves vagy több)	87,4
ikerház	3,2
hagyományos építésű parasztház	8,6
Total	100,0

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara.

A válaszadók nagy többsége (87%) régi építésű, hat évesnél idősebb családi házban él, 7%-a hagyományos építésű parasztházban, 3,2%-a ikerházban, 0,9%-a új építésű családi házban. A válaszadók házak négyötöde saját tulajdonú lakásában él.

Szignifikáns kapcsolat van aközött, hogy roma-e az illető és hogy milyen tulajdonformájú lakásban lakik: a romák felülreprezentáltak a más által tulajdonolt lakások tekintetében - míg a mintában összességében 22%-ot képviselnek, e kérdésben 73%-ot. Ezzel az adattal egybecseng Kotics József kutatása (2012) melynek kvalitatív kutatási eredményei szintén arra engednek következtetni, hogy a romák egy része önkényes lakásfoglaló.

Aközött is szignifikáns összefüggés van, hogy roma-e az illető és van-e a lakásban folyóvíz: a roma lakások 35, míg a nem roma lakások 80%-ban van

vezetékes ivóvíz (Cramer-féle V: 0,4; szign.:0,00). Ennek megfelelően aközött is szignifikáns összefüggés van, hogy van-e a lakásban állandó meleg víz és roma-e az illető: a roma háztartások 9%-ában, míg a nem romák 91%-ban van állandó meleg víz (Cramer-féle V: 0,5; szign.: 0,00).

16. ábra: Mivel fűt? (Több válasz is lehetséges)

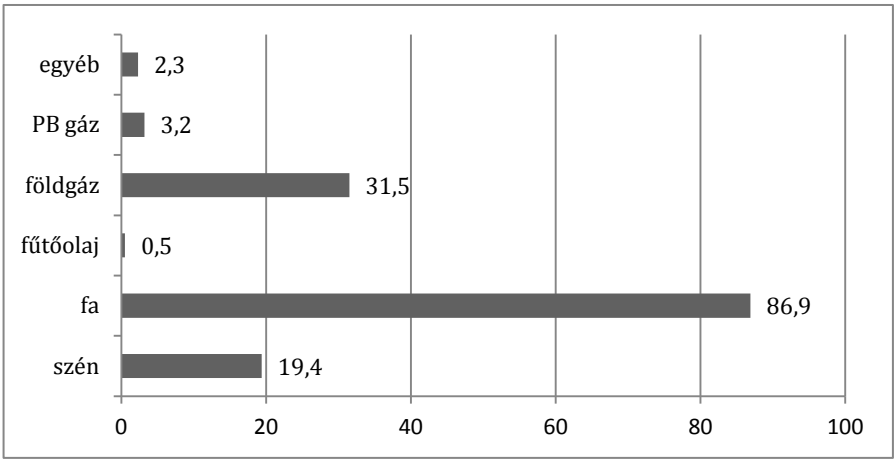

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara.

A háztartások 98,4%-ában keletkezik lágyszárú hulladék, de ennek elenyésző részét használják fűtésre (92, 3%-a a válaszadóknak nem használja ezt fűtésre).

A háztartások 65,8%-ában keletkezik fás-szárú hulladék és ennek is elenyésző részét használják fűtésre: 92,9%-át egyáltalán nem hasznosítják.

A kérdőíves kutatás során kíváncsiak voltunk a lakosság Csernelyhez való kötődésére. Ennek vizsgálatát célozta meg a következő grafikonon bemutatott kérdésünk, melyet roma és nem roma bontásban vizsgálunk.

17. ábra: Mindig Csernelyen élt?

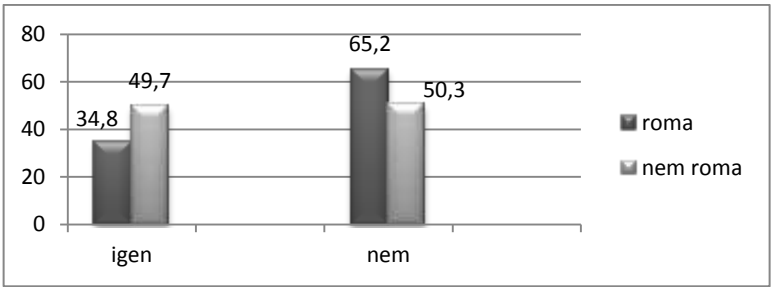

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara.

A grafikon alapján elmondható, hogy a romák körében többen nem csernelyi születésűek, míg a nem romák körében nagyjából fele-fele azok aránya, akik mindig itt éltek és akik nem. Ezt megerősíti a Csernelyen folytatott kvalitatív antropológiai terepmunka is, mely adatai szerint a romák egy része az utóbbi évtizedben költözött a településre - jelentősen átrendezve ezzel a roma-nem roma együttélés korábban kialakult rendszerét. (Kotics 2012)

18. ábra: Szeret-e Csernelyen élni?

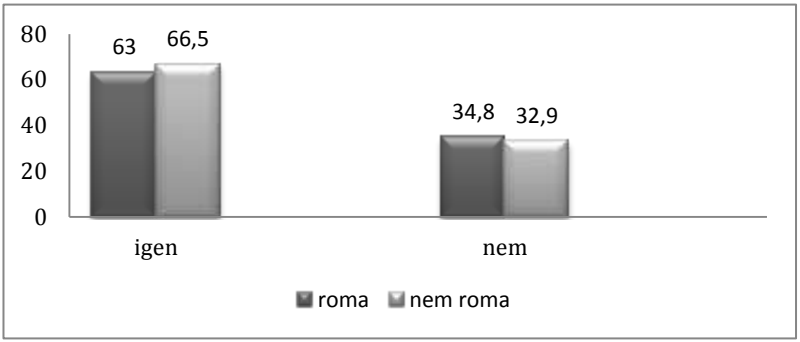

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara.

A fenti grafikon alapján megállapíthatjuk, hogy nincsen összefüggés etnikai státusz és aközött, hogy szeret-e a válaszadó a településen élni.

19. ábra: Tervezi-e, hogy elköltözik Csernelyről?

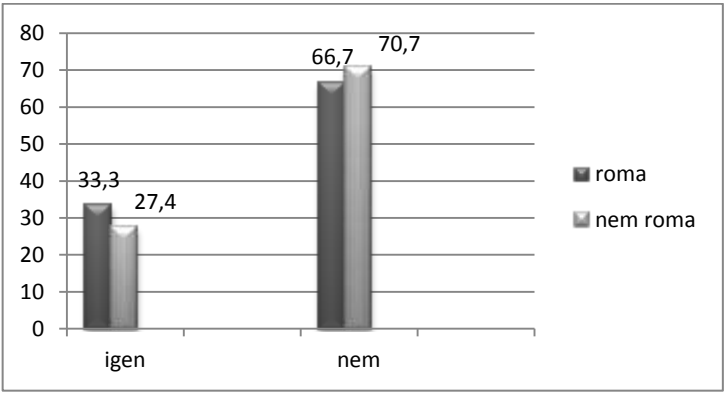

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara.

A fenti ábra alapján megállapíthatjuk, hogy nagyjából annyian vannak, azok, akik nem szeretik Csernelyt, mint azok, akik el szeretnének onnan költözni. Kicsivel magasabb azon roma, mint nem roma válaszadók aránya, akik elköltöznének a településről - lehetséges, hogy ez összefüggésben van azzal, hogy a roma populáció átlagéletkora alacsonyabb, mint a nem romáké, azaz a nem romák körében több az idősebb korú, akik már nem mennének innen el, attól függetlenül, hogy nem biztos, hogy szeretnek itt élni.

A következő ábra alkalmas arra, hogy lássuk: van-e összefüggés aközött, hogy miből él az illető és hogy tervezi-e az elköltözést.

20. ábra: Tervezi-e, hogy elköltözik Csernelyről megélhetési forma szerint

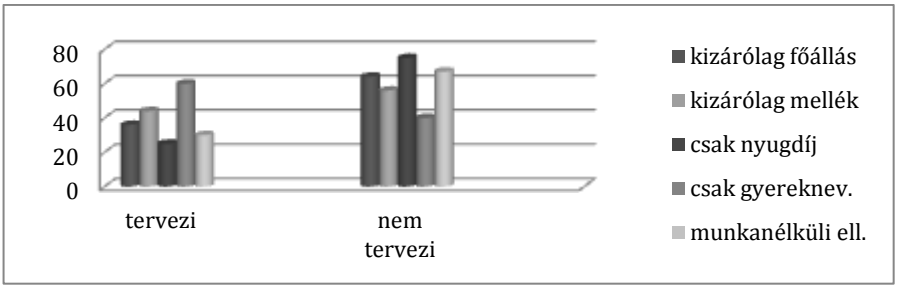

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara.

A grafikon alapján látható – nem meglepő módon - hogy a nyugdíjasok (azaz idősebbek) azok, akik legkevésbé tervezik az elköltözést a településről.

Akik gyereknevelésehez kapcsolódó juttatásokból élnek, azok tervezik igazán az elköltözést – ez összefüghet azzal is, hogy ez a legfiatalabb korosztály, akik ezt még megtehetik.

Kutatásunk során kíváncsiak voltunk a lakosok anyagi-jövedelmi helyzetére, megélhetési viszonyaira. Ezeket olyan változók segítségével mértük, mint a háztartás havi bevételei és kiadásai, a díjhátralékok és egyéb tartozások megléte/hiánya valamint az anyagi helyzetben bekövetkező változás az elmúlt két évben.

Az összes háztartást tekintve a családok átlagosan 114 858 Ft-ból gazdálkodnak havonta (érdemes megjegyezni, hogy egy másik kutatásunk szerint ugyanebben az időben a megyeszékhelyen, Miskolcon élő családok átlagosan 180 000 Ft-ból gazdálkodtak havonta- lásd ehhez Papp – Szabó-Tóth – Mihályi 2011). A legmagasabb jövedelemmel rendelkező háztartásban ez az adat 400 000 Ft (modus: 100 000 Ft).

A roma háztartások átlagosan 92 706 Ft-ból gazdálkodnak havonta, a maximumot itt egy olyan háztartás „produkálta", ahol ez az összeg 190 000 Ft-ot tett ki (a szórás ez esetben 41 600 Ft). A nem roma háztartások átlagosan 120 854 Ft-ból gazdálkodnak (a szórás ez esetben 77 000 Ft).

21. ábra: Az elmúlt hónapban (2011. május) mennyit költöttek az alábbi tételekre?

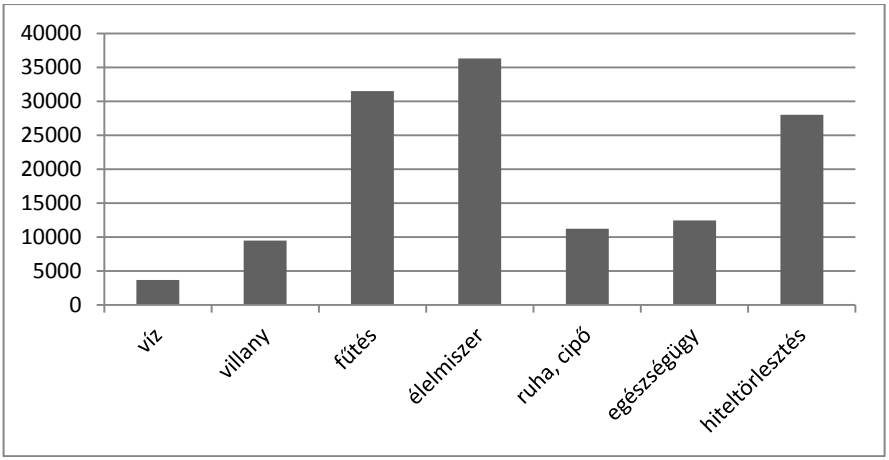

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara.

A fenti ábra alapján elmondható, hogy a háztartások élelmiszerre költik a legtöbb pénzt, havonta átlagosan 36 300 Ft-ot (a miskolci kutatásunkban itt 40 000 Ft szerepel), ezt követi a fűtésre fordított összeg, a

maga 31 500 Ft-os nagyságával, majd pedig a hiteltörlesztésre fordított kiadások következnek, átlagosan 28 000 Ft-tal (szemben a miskolci kutatásunk 20 000 Ft-os tételével).

Összességében a háztartások 18,2%-ának van valamilyen tartozása, díjhátraléka – a megyeszékhelyen élők 17%-os, hasonló nagyságú adatával egyezően (Papp - Szabó-Tóth - Mihályi 2011).

A nem romák 14%-ának, a romák 32%-ának van valamilyen tartozása, díjhátraléka. A nem romák esetén ennek maximum összege 4 millió, a romák esetén 5 millió Ft. A nem romák közül az, aki tartozik, átlagosan 440 000 ezer Ft-tal tartozik (a miskolci kutatásban szinte pontosan ugyanekkora összeget mértünk), a romák közül 581 000 Ft-tal.

Nézzük meg, hogy van-e összefüggés aközött, hogy a háztartásfő miből él jelenleg és hogy van-e díjhátraléka, tartozása a háztartásnak.

A szignifikancia szint ez esetben 0,00, azaz a két változó között van kapcsolat, a Cramer-féle V együttható mértéke pedig 0, 35. A munkanélküli ellátásból élők 52%-ának, a főállású munkával rendelkezők 30%-ának, a kizárólag alkalmi munkával rendelkezők 50%-ának, míg a nyugdíjasoknak csak 5,6%-ának van tartozása, hátraléka.

22. ábra: Hogyan tudnak megélni?

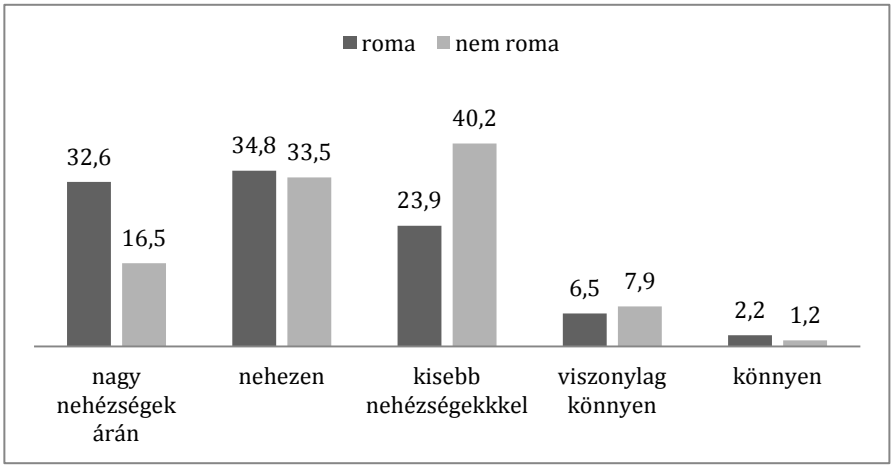

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara.

A felmérés során kíváncsiak voltunk arra is, hogy vajon változott-e, és ha igen, milyen irányba a Csernelyen élők jövedelmi helyzete az elmúlt két évben. A kérdőíves kutatás eredményei alapján azt mondhatjuk, hogy a településen élők 49%-ának változott, 51%-ának nem változott a helyzete e tekintetben.

23. ábra: Változott-e és milyen irányban a család jövedelmi helyzete az elmúlt két évben – a változásról beszámolók %-os megoszlása

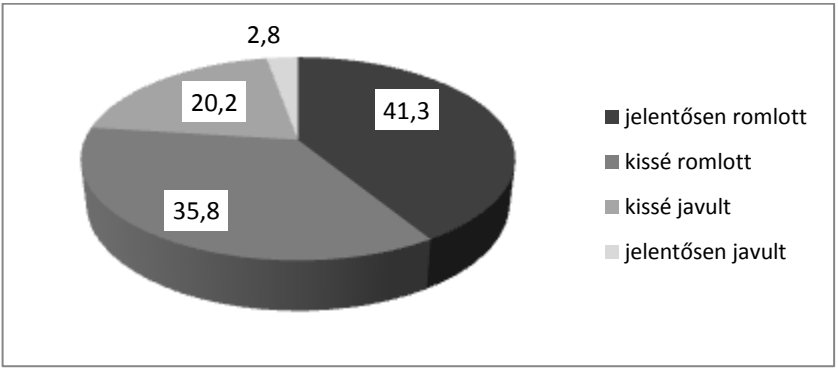

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara.

Azoknak, akiknek változott a jövedelmi helyzete 41,3%-a jelentős romlásról számol be, közel 36%-uk nyilatkozta azt, hogy kissé romlott a helyzetük, ugyanakkor 23%-uk jövedelmi helyzetének javulásáról számolt be.

Ha megnézzük, hogy miből élnek azok, akik jövedelmi helyzetük romlásáról számolnak be, akkor azt látjuk, hogy a munkanélküli ellátásból élők egyöntetűen a „romlott" illetve „jelenősen romlott" kategóriát választották, míg azok közül a nyugdíjasok közül, akik változást érzékeltek, 24% a „kissé javult" kategóriát választotta.

Nincsen szignifikáns összefüggés aközött, hogy roma-e az illető és hogy hogyan változott a jövedelmi helyzete a háztartásnak a válaszadók szubjektív megítélése alapján.

III. A lakosság élettel való elégedettsége különféle metszetekben

A kutatás során érdekelt minket az is, hogy hogyan értékelik jelenlegi élethelyzetüket a csernelyi lakosok. Ezt annak a kérdésnek a segítségével vizsgáltuk, hogy mennyire elégedett az életével a válaszadó.

Az elégedettség-érzet a szubjektív jóllét kognitív komponense és arra vonatkozik, hogy aktuálisan vagy általánosságban hogyan értékeli a helyzetét valaki. (Diener 2000) Kutatások szerint a szubjektív jóllétnek van egy egyénre jellemző szintje, és bár ez különféle (pozitív vagy negatív) élmények hatására kimozdulhat erről az átlagos szintről, oda előbb-utóbb visszatér. (Diener – Suh – Lucas – Smith 1999) Ennél a tulajdonságánál fogva gondoltuk úgy, hogy alkalmas indikátora lehet az egyén „közérzete" feltérképezésének.

Az eredményeket a következő grafikonon mutatjuk be.

24. ábra: Az élettel való elégedettség tízfokú skálán

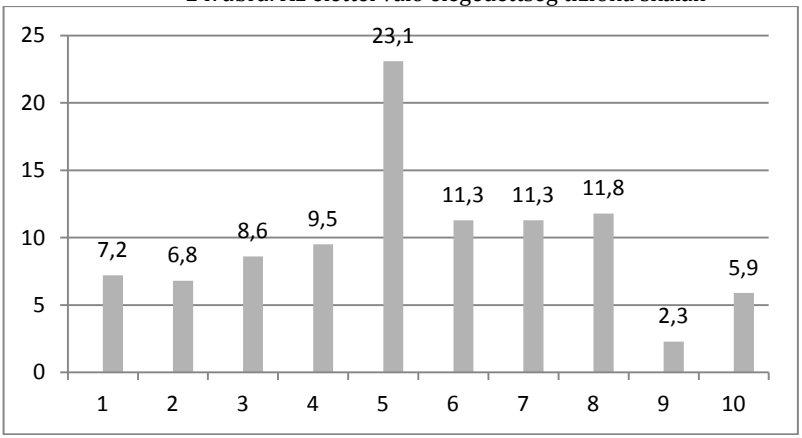

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara.

Átlagosan az emberek 42,6%-a inkább elégedett az életével (egy tízfokú skálán 6-ost vagy annál magasabb értéket jelölt meg). Nagyon elégedett az életével a válaszadók 8,2%-a (9-es és 10-es válaszok).

Érdemes összevetni ezt a kutatási eredményt, más hasonló vizsgálatokkal. Meg kell jegyeznünk, hogy ezek a kutatások inkább a boldogság-érzetet vizsgálják, semmint az élettel való elégedettséget - bár a két tényezők szoros összefüggést mutat, ahogyan ezt például Kopp Mária és Skrabski Árpád kutatásaiból is tudjuk.

Az általuk vezetett Hungarostudy felmérések (lásd pld. Kopp-Skrabski 2008; Kopp 2008) 2006-os adatai azt mutatták, hogy az emberek 72%-a boldognak érezte magát (tízfokú skálán hatosnál nagyobb értéket adott a kérdésre).

A mi adataink szerint a csernelyi lakosok 31,3%-a tartotta magát az életével elégedettnek - azaz választott hatosnál nagyobb értéket a tízfokú skálán. Úgy vélem, hogy az emberek inkább elégedettek, mint boldogok, azaz feltételezhető, hogy a magukat boldognak tartók aránya Csernelyen még kisebb lenne.

A World Value Survey 1999-es adatai alapján - melynek során a világ 50 országában vizsgálták az emberek boldogságérzetét egy tízfokú skálán - a Hollandiában, Kanadában, Írországban, Dániában és Svájcban élő emberek 95%-a hatosnál magasabb értéket adott boldogság-érzetére. Ezzel szemben Ukrajnában, Zimbabwe-ben, Oroszországban és Moldáviában az embereknek csak 40%-a jelölt meg hatosnál nagyobb értéket. Magyarországon ez az érték 74% volt az 1999-es felmérés alapján.

Milyen magyarázó változók rejlenek az elégedettség mögött?

Az említett 1999-es nemzetközi vizsgálat szerint a boldogságérzetet egy adott országban jelentősen meghatározza a válások aránya, a munkanélküliek aránya, a bizalom szintje, a civil szervezetekben való részvétel, a kormányzat minősége és a hívők aránya (Layard, 2007. Idézi Kopp-Skrabski 2008).

Csernelyi kutatásunk során - egyéni szinten - a fenti tényezők közül a családi állapot, a foglalkozási státusz és a vallásosság elégedettség-érzettel való kapcsolatát tudjuk vizsgálni. Ezek mellett meg tudjuk nézni, hogy van-e összefüggés etnikai státusz és elégedettség, a kérdezett neme és elégedettség-érzete között, valamint a kérdezett iskolázottsága és az elégedettség-érzete között.

Vizsgálatunk során azt találtuk, hogy a kérdezett etnikai státusza és az élettel való elégedettség között szignifikáns kapcsolat van (szign.:0,019; Cramer féle V: 0,33). A romák 35,6%-a került az inkább elégedett kategóriába (hatos vagy magasabb érték) míg a nem romáknál ez az arány 47, 5%.

A kérdezett vallásossága és az élettel való elégedettség között azonban nem találtunk szignifikáns összefüggést (szign.:0,3): a vallásosak 45,2%-a, a nem vallásosak 33,4%-a tartotta magát inkább elégedettnek. A nem vallásosok között magas volt az ötös kategóriát választók aránya (36,4% szemben a vallásosok 21%-ával).

Szignifikáns összefüggés volt aközött, hogy ki miből él és mennyire elégedett az életével (szign.: 0,024; Cramer: 0,322): Akinek van főállása, azok 40,9 %-a inkább elégedett az életével. A nyugdíjasok 50%-a inkább elégedett, azaz ők inkább, mint az átlag és mint az előző, foglalkoztatott csoport. A munkanélküliek közül csak 35%-a nyilatkozta ugyanezt, és ezek az emberek is mindössze maximum hetesre értékelték ezt a kérdést. Ezen csoport 45%-a ötösnél alacsonyabb szintre helyezte elégedettség-érzetét – szemben a minta átlagával, amely 32,5%.

Nincsen szignifikáns kapcsolat az iskolai végzettség és elégettség-érzet között kutatásunk alapján.

Nem találtunk szignifikáns összefüggést a családi állapot és elégedettség érzet között sem (szign.:0,07). Összességében az özvegyek 43,2%-a inkább elégedettnek tartja magát, mely érték kicsivel magasabb, mint a minta átlaga. A házas emberek 52,6%-a inkább elégetettnek tartja magát, az elégedetlenek aránya (ötösnél kisebb érték) 12,3% - szemben az özvegyek 36,3%-ával, az elváltak 52,1%-ával és az agglegények/leányok 41,7%-ával valamint az élettársi kapcsolatban élők 50%-ával.

A nem és az elégedettség-érzés között nincsen szignifikáns összefüggés (szign.:0,24).

Kutatásunk során mi nem találtunk szignifikáns összefüggést aközött sem, hogy van-e az illetőnek gyereke és hogy mennyire elégedett az életével (szign.:0,78).

Megkérdeztük a válaszadókat, hogy van-e olyan céljuk, amit 5 éven belül meg szeretnének valósítani. A válaszadók 71%-a jelölt meg ilyet. Összességében szignifikáns kapcsolatot találtunk aközött, hogy van-e megvalósítandó célja az illetőnek és mennyire érzi magát elégetettnek (szign.: 0,049; Cramer: 0,34).

Célok tekintetében a romák „kreatívabbnak" bizonyultak. Kutatásunk során szignifikáns (igaz, nem túl erős) kapcsolatot állapíthatunk meg aközött, hogy roma-e az illető és vannak-e megvalósítandó céljai. A romák a teljes minta 21,8%-át adják, míg azok között, akiknek van céljuk, 26,2% a romák aránya – azaz a romák felülreprezentáltak ebben a csoportban (szign.:0,015;

Cramer: 0,2). Összességében a romák 85%-ának van valamilyen elérendő célja.

Érdemes megvizsgálni azt, hogy milyen öt éven belül elérendő céljai vannak a romáknak, szemben a nem romákkal.

Elsősorban jobban szeretnének élni, munkahelyet találni, másodsorban lakást venni, azt komfortosabbá tenni, harmadsorban szeretnék, ha gyerekeiknek, unokájuknak jobb lenne. A nem romák esetében a legtöbb említés arra vonatkozott, hogy gyerekeiknek, unokájuknak jobb legyen. Második helyen a ház, lakás rendbehozatala, bővítése szerepelt, a harmadik helyen a jobb életszínvonal, nyugodtabb körülmények szerepeltek. Negyedik helyen a Csernelyről való elköltözés is felmerült illetve az utazgatás, több szabadidő, pihenés. A romák kevesebb dolgot említettek, és ebben egységesebbek voltak, a nem romák többfélét, vágyaik terveik szélesebb spektrumon mozogtak.

IV. Környezeti tudat, környezettudatosság és környezetvédelem a lakosok körében

A környezettudatosság körüli kérdések vizsgálata kutatásunk egyik lényeges eleme, hiszen a biomassza alapú fűtési rendszer bevezetéséhez, a gondolat lakosság körében való elterjesztéséhez, elfogadtatásához tudnunk kell azt, hogy milyen információkkal rendelkeznek a lakosok a környezetvédelemről, a szelektív hulladékgyűjtésről és milyen attitűdökkel és gyakorlatokkal jellemezhető a csernelyi lakosság e kérdések kapcsán.

Érdemes elöljáróban megjegyezni, hogy a témában született hazai kutatások szerint a magyar lakosság környezeti kérdésekben nem tájékozatlanabb, mint Európa más lakosai, azonban a „tettek mezején" van még elmaradásunk. (Monostori 2009; Haidekker 2005; Kovács 2012) A nemzetközi kutatások is azt mutatják, hogy bár az emberek elvi szinten egyetértenek a környezetvédelemmel és azt fontos dolognak tartják, keveset tesznek annak gyakorlati megvalósítására. (Maloney – Ward 1973) Meg kell említenünk továbbá, hogy a környezeti tudatot és a környezettudatosságot (esetenként környezeti érzékenységet) meg szokták egymástól különböztetni (lásd ehhez Enyedi 2000; Kovács 2012). A környezeti tudat fogalma alatt általában azt érhetjük és vizsgálhatjuk, hogy az egyén és a társadalom

mennyire méri fel, tisztában van-e cselekedetei, tettei környezetre való hatásával, illetve milyen tudással rendelkezik általában a környezetről. A környezettudatosság (vagy érzékenység) pedig már egyfajta gondolkodás- és magatartásforma, mely azzal kapcsolatos, hogy az ember és környezete közötti harmonikus viszony helyreálljon/megteremtődjön.

Az első nemzetközi vizsgálatok környezettudatosság témakörében az 1990-es években készültek az Eurobarometer keretében (1992) illetve az INRA EUROPE szervezet megbízásából (1995). Az 1995-ös vizsgálat során 15 országban zajlott a témában kérdőíves lekérdezés. A kutatás megállapította, hogy az emberek jelentős része (80%) aggódik a környezet állapota miatt. (Kovács 2012) Az Eurobarometer 2002-es felmérése kimutatta, hogy környezeti kérdésekben a legtájékozottabbak Dánia, Luxemburg és Finnország lakói. A környezettudatossággal kapcsolatos más kutatások azt igazolják, hogy a környezettudatosság a vásárlási szokásokban csak akkor jelenik meg, ha a környezetbarát termék (környezet-barátsága mellett) olcsó, elérhető, stb. (Kovács 2012)

Magyarországon a Gallup Intézet végzett a kilencvenes években felméréseket a témában. Ezek a kutatások is kimutatták, hogy a magyarok is fontos dolognak tartják a környezet védelmét, de nem érzik a maguk személyes felelősségét a kérdésben – ennél a kérdésnél is mint általában, az állam és az önkormányzat szerepét hangsúlyozzák és tőlük várnak megoldásokat. (Kovács 2012)

A csernelyi kutatásunk során több kérdés segítségével vizsgáltuk azt, hogy hallottak-e a lakosok a bevezetőben említett kérdésekről.

25. ábra: Hallott-e …?

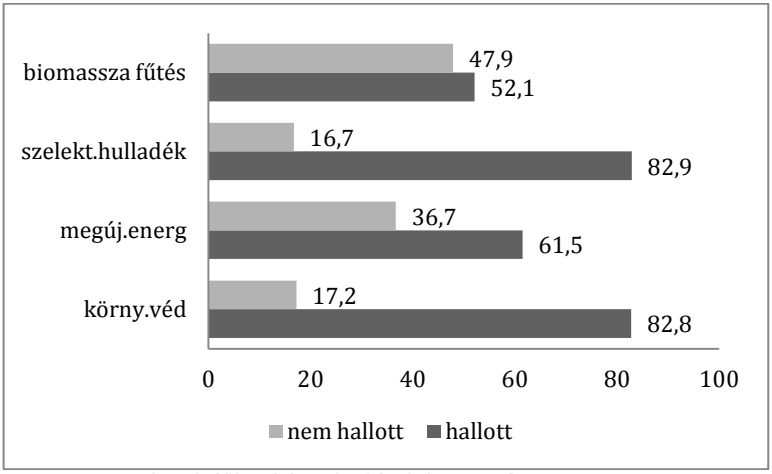

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara.

A fenti grafikon alapján elmondhatjuk, hogy általában a szelektív hulladékgyűjtésről illetve a környezetvédelemről tájékozottak leginkább a lakosok. Legkevésbé tájékozottak a biomassza alapú fűtési rendszer vonatkozásában – melyről a lakosok fele-fele arányban hallottak már életükben vagy nem hallottak.

Nézzük meg, hogy a fenti tényezők kapcsán milyen finomabb elemzést lehet végezni.

Nem találtunk szignifikáns összefüggést aközött, hogy hallott-e a környezetvédelemről a válaszadó, és hogy milyen nemű. Iskolai végzettség és környezetvédelemről való tájékozottság tekintetében azonban szoros kapcsolatot találtunk (szign.: 0,02; Cramer-féle V:0,39): A 8 osztály alatti végzettségűeknek 59%-a hallott már erről, míg a diplomások 95%-a. A váltás tájékozottság és kevéssé tájékozottság között a szakmunkásképző/szakiskolai végzettséggel rendelkezők között van. Érdemes azonban megjegyezni, hogy nem feltétlenül igaz, hogy aki magasabban kvalifikált, az jobban tájékozott: inkább az tapasztalható, hogy az érettségivel valamint főiskolai végzettséggel rendelkezett a legtájékozottabba valamennyi kérdésben.

Szignifikáns kapcsolat van az életkor és az ilyen irányú tájékozottság között, és a kapcsolat erőssége igen szoros (szign.: 0,17; Cramer-féle V: 0,66): általánosságban azt mondhatjuk, hogy 60 éves korig jól tájékozottak az emberek a témában.

Bár más kutatások (lásd ehhez pld. Monostori 2009) azt mutatják, hogy van, mi nem találtunk szignifikáns összefüggést gyerekszám és környezetvédelemről való tájékozottság között. Ezek a kutatások kimutatják, hogy a környezettudatos magatartás mögött egyfajta, a jövő generációival szemben érzett szolidaritás húzódik meg, így azok, akiknek van gyermeke, tájékozottabbak és felelősség-teljesebben viselkednek e tekintetben. Csernelyi kutatásunk során annyit láthattunk, hogy akinek nincsen gyermeke, az kicsivel kevésbé tájékozott a témában (71% szemben a gyerekesek 85%-val).

A megújuló energiával kapcsolatosan felmérésünk azt mutatta, hogy a férfiak jobban tájékozottak erről, mint a nők és a nemek közötti különbség és tájékozottság között szignifikáns a kapcsolat (szign.:0,019; Cramer: 0,21).

Ennél a kérdésnél is azt tapasztaltuk, hogy az iskolázottság és életkor erőteljesen befolyásolja a tájékozottságot, a gyerekszám viszont nem egyértelműen. A szelektív hulladékgyűjtésről való tájékozottság és a fenti változók között nem találtunk szignifikáns összefüggést.

A környezettudatos magatartást azzal mértük, hogy gyűjti-e szelektíven a válaszadó a hulladékot, vagy sem. Ennél a kérdésnél kapcsolatot találtunk a nem és környezettudatosság között: a férfiak inkább gyűjtik szelektíven a hulladékot, mint a nők (férfiak 25%, a nők 9%-a). Szignifikáns összefüggést találtunk a családi állapot és szelektív hulladékgyűjtés között: azok, akik házasságban, vagy élettársi kapcsolatban élnek, illetve egyedül élők, nagyobb eséllyel gyűjtik szelektíven a hulladékot, mint az elváltak és özvegyek. Korábban láttuk, hogy a férfiak inkább, mint a nők (illetve az idősek kevésbé, mint a fiatalok), így feltételezhető, hogy mivel az özvegyek körében az idősebb nők vannak túlsúlyban, esetükben a szelektív hulladékgyűjtés hiánya ezen, mögöttes tényezőkkel magyarázható.

Kutatásunk során nem találtunk szignifikáns kapcsolatot a tekintetben, hogy van-e gyermeke az illetőnek és gyűjti-e szelektíven a hulladékot (megjegyezendő azonban, hogy nem tudjuk, hogy ezek a gyerekek mennyi idősek és egyáltalán együtt élnek-e még a szüleikkel – ezek a hiányosságok befolyásolhatják a kutatás ilyen irányú eredményét).

A biomassza alapú fűtési rendszerről egyértelműen a férfiak jobban tájékozottak, mint a nők: a férfiak 77%-a, a nők 40,5%-a nyilatkozta azt, hogy hallott már erről (szign.:0,00; Cramer: 0,366). Ennél a kérdésnél összefüggést találtunk a kérdezett iskolázottsága és a tájékozottsága között.

Az etnikai státusz és a fenti tényezők közötti kapcsolatot vizsgáljuk meg a következő grafikon segítségével.

26. ábra: Tájékozottság kérdése romák és nem romák esetén

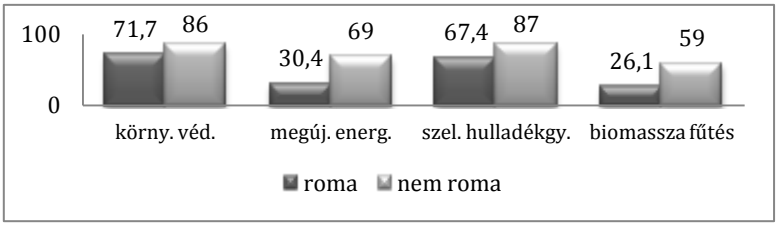

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara.

Szignifikáns összefüggést találtunk aközött, hogy roma származású az illető és mit tud a környezetvédelemről (szign.:0,02; Cramer-féle V: 0,16), a megújuló energiáról (szign.:0,00, Cramer-féle V 0,36) a szelektív hulladékgyűjtésről (szign.: 0,02, Cramer-féle V: 0,22) valamint a biomassza alapú fűtési lehetőségekről (szign.:0,00, Cramer-féle V: 0,26).

„Mit gondolna arról, hogy Csernely leválna a földgáz alapú fűtési rendszerről és biomassza alapúra térne rá?" – kérdeztünk rá konkrétan a kutatás során (a kérdést megelőzte egy pár soros tájékoztató szöveg ismertetése a kérdezőbiztos által a kérdezettekkel a biomassza alapú fűtésről).

A megkérdezettek jelentős részének volt véleménye a kérdésben. A többség teljes mértékben támogatta a bevezetés ötletét (lásd ehhez még Biczó 2012) és a következő válaszokat adta:

- a földgáztól biztosan jobb lenne
- a fiataloknak megérné a bevezetés
- ha olcsóbb és megvalósítható, gazdaságos hosszútávon, akkor támogatja.

A válaszadók egy része szkeptikus a kérdés kapcsán és a következő válaszokat adta:

- nem hiszi, hogy valóban bevezetésre kerül
- nem érinti, mivel fával fűt
- biztosan magas költségekkel jár
- biztosan környezetszennyező

Voltak néhányan, akik egyértelműen negatívan nyilatkoztak a kérdés kapcsán:

- nem érdekli a dolog, mert el akar innen költözni

- új vezetéket kell hozzá letenni, amit úgyis ellopnak, illetve nagyon költséges
- nem válnának le az emberek a gázról, mert az kényelmesebb számukra
- úgysem valósulna meg, mint általában semmi új ötlet, pedig sok föld hever parlagon
- „nem normális az, aki ezt kitalálta”

A Biczó Gábor által készített tanulmány alapján (2012), mely a kérdőíves kutatás kvalitatív terepmunkával való kiegészítésének eredményeit mutatja be, a fent kirajzolódott kép magyarázatot is kap. A Csernelyen élő jelentős arányt képviselő idős lakosság úgy gondolhatja, hogy nem sok beleszólása van a falu jövőbeli sorsát érintő kérdésekbe, így vagy nem foglalkozik a fenti kérdéskörrel, vagy nem hisz benne. Egy részük ugyanakkor támogató, hiszen a fűtési és egyéb költségek csökkenését remélik/remélhetik a projekttől. Azok az aktív korúak, akik munkával rendelkeznek vagy a településen vagy a környékén, egyrészt örülnének, ha a projekt megvalósulása esetén olcsóbb lenne pld. a fűtés, ugyanakkor szkeptikusak annak valódi megvalósíthatóságát tekintve.

Kutatásunk során fel szerettük volna mérni, hogy a lakosság mutat-e érdeklődést munkalehetőség iránt egy ilyen fűtőműben illetve hogy részt vennének-e a fűtőmű működéséhez szükséges energianövények termesztésében.

27. ábra: Érdekelné-e ilyen munkalehetőség, illetve részt venne-e energianövény termesztésében?

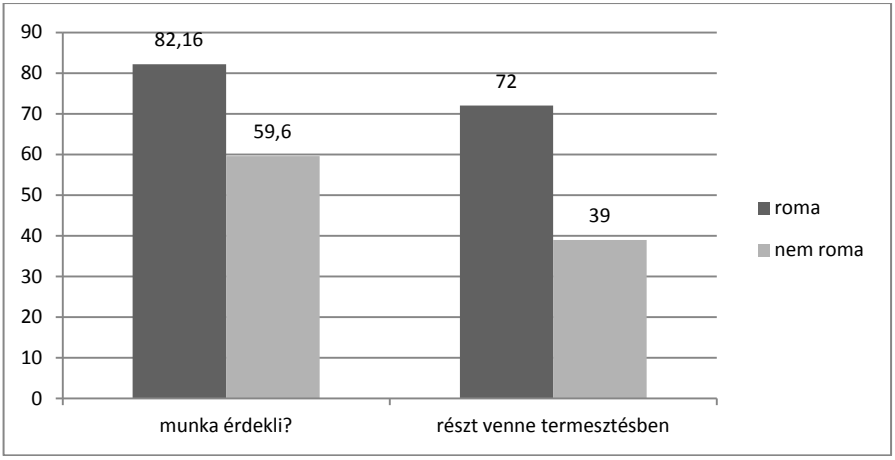

Forrás: Kérdőíves lakossági felmérés Csernelyen, 2011 nyara.

Szignifikáns összefüggést találtunk aközött, hogy roma-e az illető, és érdekelné-e munkalehetőség ilyen fűtőműben (szign.: 0,00; Cramer-.féle V: 0,4) valamint, hogy részt venne-e biomassza alapú energetikai rendszer alapján adó energianövények termesztésében (szign.: 0,00 Cramer-féle V: 0,27).

A fenti grafikonon láthatóan a romák nagyobb érdeklődést mutatnak a munka iránt és a növények termesztésében is nagyobb hajlandóságot látunk a körükben attitűdök szintjén.

Nem találtunk szignifikáns összefüggést aközött, hogy milyen a kérdezett iskolázottsága és aközött, hogy vállalna-e munkát ilyen fűtőműben, vagy termelne-e energianövényt. Átlagosan a megkérdezettek 44,8%-a nyilatkozta azt, hogy vállalná, illetve 47,3%-a vállalná, hogy energianövényt termesztene.

Szignifikáns összefüggés van a fenti két kérdés és aközött, hogy ki miből él jelenleg (szign.: 0,00; Cramer-féle V: 0,46). Akinek csak alkalmi munkája van, munkanélküli, gyereknevelési juttatásokat kap, vagy háztartásbeli, az szinte egyöntetűen azt nyilatkozta, hogy érdekli ilyen munkalehetőség. Ugyanezt az eredményt kaptuk az energianövény termesztésével kapcsolatos hajlandóságot tekintve. A válaszadók 45%-ának

van olyan földterülete, amelyen energianövényt tudna termelni, és ennek nagysága 3300 m².

Összegzésképpen elmondható, hogy bár Csernely települése szocio-demográfiai paraméterek mentén nem mutat túlságosan kedvező képet, vannak olyan adottságai - természeti, humán-potenciál, a lakosság jelentős részében tapasztalható változtatni akaró attitűd – melyek segítségével, kiaknázásával talán jobb irányba fordítható a településen élők sorsa és nem jut a borsodi falvak „sorstalanságnak" (vagy éppen sorsszerűségének) állapotába. Ebben bíznak, és ezen dolgoznak azok, akik a „biomassza" projektben összefogtak a település szebb jövőjének reményében.

Irodalom

Az Ózdi kistérség szociális és egészségügyi stratégiája. 2010-2015. EX ANTE Tanácsadó Iroda, 2010. http://ozdkisterseg.hu/

Az Ózdi kistérség foglalkoztatási stratégiája 2010-2015. EX ANTE Tanácsadó Iroda, 2010. http://ozdkisterseg.hu/

BICZÓ G. (2012): Egy technikai innovációs modell szociokulturális feltételrendszerének antropológiai elemzése: a csernelyi „biomassza- projekt" esete. *Szellem és Tudomány* 1. szám (in print)

DIENER, E - SUH, E. M. - LUCAS, R. E. – Smith, H. L (1999): Subjective Well-Being: Three Decades of Progress. *Psychological Bulletin,* Vol. 125./1.

DIENER, E (2000): Subjective Well-Being. *American Psychologist,* 2000/55.

ENYEDI GY. (2000): Magyarország településkörnyezete. (szerk. Glatz F.) Budapest: MTA

HAIDEKKER B. (2005): Szelektív hulladékgyűjtés vagy utólagos válogatás? A korszerű hulladékválogató berendezések hatása a hulladékgyűjtés rendszerére. *Műszaki információ,* 2005, 12. szám

INRA EUROPE European Coordination Office, Eurobarometer 37.0 1992: Europeans and the environment

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_066_en.pdf (Letöltés dátuma 2011. december 17)

INRA EUROPE European Coordination Office, Eurobarometer 43.1 BIS 1995: Europeans and the environment

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_088_en.pdf (Letöltés dátuma 2011. december 17)

KOTICS, J. (2012): A csernelyi „Biomassza" projekt és a helyi társadalom (A cigány – magyar együttélés konfliktusai és azok hatása a projekt megvalósítására) *Szellem és Tudomány,* 2012. 1. szám. (in print)

KOPP, M. – SKARBSKI, Á. (2008): Miért alapvető politikai fogalom a társadalom boldogságérzete? *Valóság,* 2008. LI. évfolyam, 12. szám.

KOPP, M. (szerk.) (2008): Magyar lelkiállapot, 2008. Budapest: SEMMELWEIS KIADÓ ÉS MULTIMÉDIA STÚDIÓ

KOVÁCS A. D.*: A környezettudatosság fogalma és vizsgálatának hazai gyakorlata.* http://geo.science.unideb.hu/taj/dokument/telkonf/dokument/kovacs_a_d.pdf (letöltés dátuma: 2012. január 15.)

MALONEY, M. P. – WARD, M. P. (1973): Ecology: Let's Hear from the People. *American Psychologist,* 1973, Július.

MONOSTORI, K. (2009): *Környezettudatosság Magyarországon. Attitűd és cselekvés a szelektív hulladékgyűjtés területén.* Phd értekezés. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/336/

PAPP, Z. A. – SZABÓ-Tóth, K. - MIHÁLYI, H. (2011): Miskolc Város Szociális Térképe. *Szellem és Tudomány*, 2011. évfolyam 2-3. szám.

Kotics József

A csernelyi „Biomassza" projekt és a helyi társadalom

(A cigány – magyar együttélés konfliktusai és azok hatása a projekt megvalósítására[1])

A Miskolci Egyetem multidiszciplináris összetételű kutatócsoportja (mérnökök, szociológusok, antropológusok, közgazdászok, jogászok) arra vállalkozott, hogy megalkosson egy olyan biomassza felhasználásán alapuló településre szabott energiaellátási modellt, amely képes kistelepülések hőenergia igényének teljes vagy részbeni kielégítésére. A mintaprojekt helyszíne az Ózd és Szilvásvárad között félúton található település Csernely, ahol a cél egy olyan, helyben megtermelt, megújuló energiatermelésen alapuló hőtermelési rendszer kidolgozása, amely kiváltja a földgáz felhasználást, munkahelyeket teremt, bevonja a termelésbe az alulhasznosított területeket, és energia felhasználóból energia termelővé is teszi a települést. (Szemmelveisz – Kovács – Koós 2011:131) A társadalomtudományos orientáltságú vizsgálatok a projekt sikeres megvalósítását szolgáló konfliktuspotenciál feltárására és a projekt színterére vonatkozó kockázatelemzésre fókuszáltak. (Biczó 2012)

Alkalmazott antropológiai szemléletű kutatásunk arra a feltevésre épül, hogy a szociokulturális háttér felderítése nem merülhet ki Csernely község alapvető viszonyainak leírásában. A biomassza projekt komplex fejlesztési terv, amely a gazdasági – energetikai és munkaerőpiaci – hatásain túl nyilvánvaló befolyást gyakorol a lokális társadalom bevett kapcsolatviszonyaira. A projekt tervezhető aspektusa a csernelyi társadalom életére gyakorolt hatásainak értelmezése. (Vö.: Biczó 2012)

A „Biomassza alapú településenergetikai rendszer kidolgozása" című projekt sikeres megvalósításának elengedhetetlen feltétele, hogy a helyi

[1] A kutatás a TÁMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001 „A felsőoktatás minőségének javítása kiválósági központok fejlesztésére alapozva a Miskolci Egyetem stratégiai kutatási területein" című projekt keretében az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

társadalom tagjai együttműködőek és elfogadók legyenek a tervezett fejlesztéssel kapcsolatban. A teljes lakosságra kiterjedt kérdőíves felmérés (2011. július) egyik legfőbb tanulsága, hogy a csernelyi lokális társadalom legfeszítőbb konfliktusa a helyi magyar és a betelepülő cigány lakosság eltérő életviteléből, érték és normarendszeréből eredeztethető. A roma- nem roma lakosság újonnan keletkező konfliktusai a Biomassza projekt megvalósításának komoly gátját jelentik. Kutatásom a cigány - magyar együttélési formákat történeti dimenzióban kívánja megragadni. (Vö.: Kotics 2001) Az etnicitás kutatások (Fredrik 1969) koncepciójához kapcsolódva a kutatás az eltérő etnikumok közötti érintkezést, a találkozási helyzeteket helyezi a vizsgálat középpontjába. Bíró A. Zoltán a „találkozások" során tetten érhető etnikai identitás vizsgálatát tekinti az etnicitás elemzésében az elsődlegesnek. Ő találkozásnak tekinti „ azokat a helyzeteket, eseményeket, amelyek különböző etnikumhoz tartozó személyek között jönnek létre, legyen szó akár fizikai, akár mentális jellegű találkozásról és amelyben a résztvevők számára az etnikai hovatartozás olyan mértékben fontos, hogy befolyásolja, alakítja a találkozási helyzet viselkedésmintáit." (1996:249) Barth felfogásában a csoportidentitás konstruálása során a megkülönböztető vonások előtérbe állításán és szimbolikus voltán van a hangsúly. Az etnikai identitást ennek értelmében folyamatos újratermelődésként, jelentéstulajdonítási gyakorlatként értelmezi. (1996:4)

Tanulmányom a csernelyi lokális társadalom együttélési gyakorlatának mintázatát írja körül a kérdőíves kutatáshoz kapcsolódó kvalitatív interjúk eredményeire alapozva. Külön hangsúlyt kap a csernelyi roma társadalom belső tagoltsága, újabban létrejövő törésvonalai, az eltérő értékrendszer és az alkalmazkodási minták bemutatása. A roma-magyar együttélés narratív struktúrájának átfogó elemzése a cigány és a többségi társadalom eltérő nézőpontjának, cselekvési gyakorlatának, egymásról formált képének bemutatását célozza.

Abból a szociológiai kutatásokban megfogalmazott módszertani feltevésből kiindulva, hogy az attitűdök és a tényleges társadalmi viselkedés között igen nagy a diszkrepancia (Örkény 2005), a kutatás során figyelmet fordítottunk arra, hogy a teljes populációra kiterjedő cenzus felvételét, amely kvantitatív eredményeket hozott, kiegészítsük kvalitatív vizsgálati módszerekkel (életútinterjú, narratív biográfiák) is.

A kutatási probléma konceptualizálásához szükséges, hogy röviden áttekintsük a csernelyi társadalom meghatározó szociológia paramétereit (részletesen lásd Szabó-Tóth Kinga 2012). A falu lakossága 1900-ban 1227 fő, ez a két világháború között jelentékenyen megnövekszik 1940-ben 1474 fő, a

háborút követő időszakban a népességszám minimális mértékben növekszik, 1960-ban kulminál, ekkor 1496 főre emelkedik. Innentől kezdve folyamatos és jelentős mértékű népességszám csökkenés következik be. 1980-ban 1292 fő, a rendszerváltáskor már csak 1091 fő Csernely lakossága. Azóta is folyamatos a népesség fogyása. 2010-ben 800 főt tart nyilván az önkormányzat. A népességszám alakulását az alábbi ábrán követhetjük nyomon.

1. ábra.

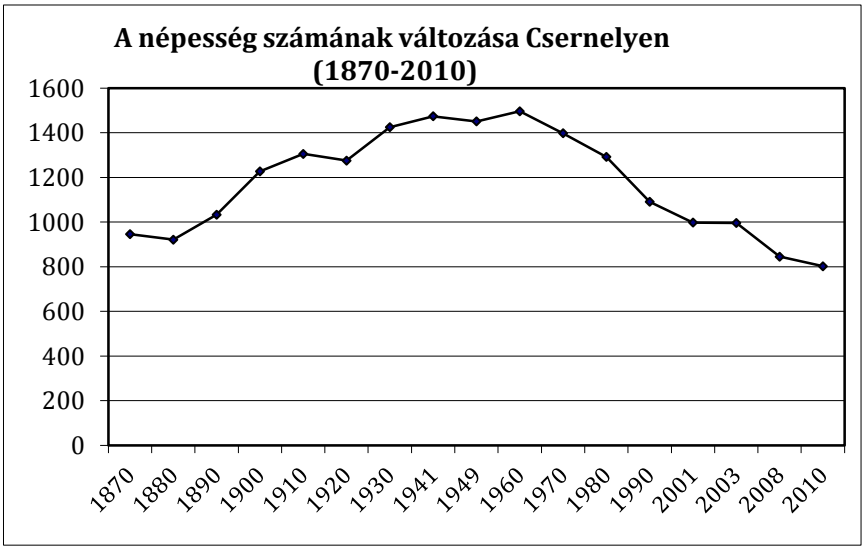

Forrás: KSH saját szerkesztés

A változások fő eredője az elvándorlási potenciál megnövekedése, amelynek legfőbb oka a bányák, környező gyárak, üzemek bezárása. (Lásd: Nagy 1985, 1989, 1999) Azonban ettől függetlenül is zajlik egy migrációs folyamat: a helyiek szakmát tanuló rétege és képzett értelmiségi csoportok már a szocialista modernizáció időszakában is a városba orientálódnak. A rendszerváltást követő időszakban megindul egy ezzel ellentétes népességmozgás is: a faluba való bevándorlási folyamat. Ez azonban nem tudja ellensúlyozni a népesség elöregedéséből és a fiatal, szakképzett generáció ma is folyamatos elvándorlásból keletkezett népességdeficitet. A bevándorlás főbb jellemzője, hogy elsődlegesen idegen etnikumú csoportok jönnek a faluba. A meghatározó migrációs folyamat a környező települések

roma lakosságának a faluba költözése. Kezdetben a megüresedő házakat vették meg az állam által rendelkezésre bocsátott szociálpolitikai támogatásból (Fészekrakó program), ma már egyre gyakoribb az üresen maradó házak önkényes birtokba vétele. A másik migrációs tendencia holland és belga családok faluba költözése, amely a rendszerváltást követően indult meg, és az utóbbi években elakadni látszik, összefüggésben a romák nagyarányú faluba költözésével.

A migrációs folyamatok eredményeként a lokális társadalom alapvetően három szegmensét találjuk a faluban: a túlnyomórészt nyugdíjasokból álló, elöregedett egy-két fős háztartásokban élő magyar lakosságot, az őslakos csernelyi cigányokat és leszármazottaikat, valamint az utóbbi 10 évben a faluba költöző roma családokat. Arányait tekintve a majd 50 roma család a népesség megközelítőleg 40 százalékát adja. A faluban még jelenleg is megtalálható óvodában, kizárólag roma gyerekek vannak. Az iskolát 2009-ben zárták be. A csernelyi nem roma szülők néhány éve gyerekeiket a környező települések iskoláiba íratták át, hogy ne kelljen a cigányokkal együtt a helyi iskolába járniuk. Ennek következtében lecsökkent az iskolába járó gyermekek száma és az önkormányzat a normatív támogatásból nem tudta finanszírozni többé a működtetést és a fenntartást.

A falu foglalkoztatási mutatói szerint jelenleg a lakosság több, mint fele inaktív nyugdíjas, az aktív korúak túlnyomórésze munkanélküli, csak néhány család rendelkezik önálló munkából származó jövedelemmel. (Vö.: Szabó-Tóth 2012)

A csernelyiek a XX. század első évtizedétől a környék bányáiban (Farkaslyuk, Somsály) és az ózdi Vasgyárban találtak munkát. (Nagy 1999, Dobosy 2003) Bár volt néhány mezőgazdaságból megélő család is, alapvetően bányászatból és ipari munkából tartották fenn magukat. (Nagy 1985, 1989.) A falu az 1980-as évekig sikeres modernizációs utat jár be, kitűnőek voltak a munkalehetőségek, az adott keretek között lehetőség volt az anyagi gyarapodásra és a polgárosodásra. A visszaemlékezések ezt az időszakot, mint a gazdagság és siker periódusát jelenítik meg, amely élesen szemben áll napjaink viszonyaival. Az egykor virágzó település jelenleg rengeteg problémával küzd: szegénység, elöregedő társadalom, az újonnan betelepülőket övező konfliktushelyzetek, a fiatalok elvándorlása és az önkormányzat eladósodása.

I. A cigány-magyar együttélés narratívái

Idődimenzióját tekintve a magyar-cigány együttélés narratívája az alábbiakban írható le:

- *Az idillikus együttélést megvalósító múlt*
- *A konfliktusos jelen*
- *A helyi magyarság számára kilátástalan jövő*

Ez a narratíva a falu jövőbeli lehetőségeit a hanyatlás, a pusztulás fogalmával jeleníti meg. A helyi társadalom felfogásában az utóbbi 10-15 évben az életvilágbeli rend ellehetetlenült, ennek okai egyértelműen kívülről jönnek: a környező települések bányáinak és gyárainak bezárása, valamint a betelepedő cigányok okozzák felfogásuk szerint a falu sorsának megromlását. A pusztulás narratíva legfőbb attribútumai: az elöregedés, az életkörülmények nagyfokú romlása, sok esetben ellehetetlenülése, a jövőkép perspektívátlansága, a falu társadalmi rendjének felbomlása, a kriminalizált mindennapok miatti félelem, veszélyeztetettség. A hanyatlás legfőbb okává általánosabb értelemben a falu „elcigányosodása" válik. A településre jellemző szociális, egzisztenciális problémákat a helyi lakosság tagjai leginkább „etnikai" problémaként tematizálják. Ez a felfogás csak az utóbbi évtizedben vált meghatározóvá, a bányák szocialista időszakban történő bezárását követő népességelvándorlás érezhetően törést jelentett a falu addigi fejlődésében, majd a rendszerváltást követő gyárbezárások ezt a szociális feszültséget tovább erősítették, ekkor azonban nem kapott még etnikai színezetet a változási folyamatok helyiek általi értelmezése.

A cigányokról szóló narratívák sok esetben disztingválnak az autochton (őslakos) és allochton (beköltöző) csoport között, de az esetek nagy többségében a negatív tulajdonítások az általában vett cigány képéhez társulnak.

Azonban a depravációs (veszteség) olvasattal szemben létezik egy másik modell is, amelyet az újjászületés (revival) narratívájának nevezhetünk. Ennek fő jellemzője, hogy a jelenlegi helyzet nem feltétlenül vezet a falu teljes pusztulásához. A folyamat nem irreverzibilis, bizonyos körülmények együttes fennállása esetén visszafordítható a falu teljes elsüllyedésének folyamata. Ebben a felfogásban Csernely természeti környezete és adottságai olyan potenciált jelent, amelyre - a kedvezőtlen jelenbeli állapotok ellenére -

alapozható a jövő. De ezt a jövőt az integrálódni nem képes cigányok nélkül képzelik el. A lovas turizmus felfuttatása, a Sturmann kastély felújítása és turisztikai célokra való hasznosítása, helyi múzeum létrehozása, alternatív energiaforrások kialakítása jelentené a megújulás főbb összetevőit. Ez lendítené ki a falut a mai mélypontról. A koncepció azzal számol, hogy a „problémás" cigánycsaládok, „akik nem szeretnek ott élni, ahol rend van," a fellendülést látva önként elköltöznek a faluból. Más felfogás szerint a konfliktusokat okozó cigány családok elköltözésének folyamata külső szereplők tőkebevonását igénybe véve lenne felgyorsítható.

Az újjászületés narratívájának cselekvési dimenziója preventív és proaktív aspektusban rajzolódik ki. Első lépésben az elgondolás szerint meg kell akadályozni a „problémás" cigány családok további beköltözését, a házak felvásárlását és különösen a ma még nagyon gyakori önkényes lakáselfoglalásokat. Egyes vélekedések szerint ez utóbbit megakadályozandó az üresen maradt, nem használt házakat le kellene bontani, hogy abba ne költözhessenek illetéktelenek. A proaktív cselekvési dimenzió megfontolt döntések meghozatalától várja a helyzet megfordulását. A fiataloknak munkalehetőség teremtése, az iskola visszaállítása, a turizmus fellendítése, a kastély felújítása, az energetikai rendszer modernizálása a legfontosabb tervezett lépések és mindezekkel együtt annak tudatosítása a helyiek körében, hogy nem reménytelen a faluban maradtak helyzete.

II. A cigányokról formált kép és annak változásai

Pontos statisztikai adatok hiányában nem tudható, mióta élnek a településen cigány családok (a régióban élő romák szociológiai jellemzőihez lásd: Babusik 2002). Az emlékezettel elérhető időszakban, - ha nem is nagy számban - bizonyosan vannak Csernelyben magyar nyelvű muzsikus cigányok, akik a falu temetőhöz közeli részén elkülönülten éltek. Az 1980-as években 30-35 ház volt a „cigányszögnek" nevezett részen, később térbeli szegregációjuk megszűnik, és a faluban vesznek házat maguknak. Miután a zenélésből való jövedelemszerzés a szocialista modernizáció időszakában csak kevés családnak nyújtott biztos megélhetést, a helyi romák is a bányákban és környező gyárakban vállaltak munkát. A muzsikálásból szerzett jövedelem csak kiegészítő forrásként maradt meg. Közülük több család az 1980-as évektől kezdődően nagyvárosokba, elsősorban Budapestre költözött, ahol többen komoly szakmai karriert futottak be. A helyiek ma is büszkén

emlegetik ezeket a sikeres zenész cigányokat, különösen Berki Béla nemzetközileg is elismert tevékenységére büszkék. A Csernelyben maradt roma családok a jövedelemszerzési tevékenységek tekintetében, az érték és norma-rendszert illetően, az életvezetési gyakorlatok vonatkozásában teljesen integrálódtak a polgárosult helyi társadalomba. (Vö.: Szuhay 1993, lásd még Durst 2002a) A rendszerváltásig a romák száma nem éri el a falu lakosságának tíz százalékát sem. A romák száma az utolsó tíz év beköltözéseinek következményeként ma eléri a lakosság majd 40 százalékát, úgy hogy arányát tekintve a beköltöző családok vannak már többségben. (Szabó-Tóth 2012) Havas Gábor borsodi kutatásai arra utalnak, hogy a roma népesség számában a 20 százalék elérése az a határ, amikor is egyre nagyobb konfliktusok keletkeznek a roma – magyar együttélésben, a nem cigányok elköltözésének üteme jelentősen felgyorsul és ennek következtében az „elcigányosodás" folyamata nagy valószínűséggel visszafordíthatatlanná válik. (1999:174, lásd még Durst 2002a)

Kutatásunk alapján azt mondhatjuk, hogy Csernelyben nem önmagában a roma népesség arányának jelentékeny növekedése vezetett az együttélés korábbi mintáinak lényeges változásához, a konfliktushelyzetek megnövekedéséhez. A lokális társadalom számára a környékbeli cigány családok beköltözése teremt új helyzetet, hiszen az addig érvényesnek tekintett viselkedési minták nem lesznek érvényesek többé a magyar-cigány együttélésben.

A csernelyiek élesen elkülönítik a faluban élő romák két csoportját**.** A cigányokról forgalmazott narratívumok konstans eleme a tősgyökeres és a betelepülő kategóriája. Ezeknek a kategóriáknak van egy értéktelített szinonimája is a helyiek szóhasználatában, amely a „rendes" cigány fogalmát az őslakos, míg a „problémás" cigány megnevezést a betelepült romákra alkalmazza.

A betelepülő cigányokról kialakított képben a rájuk vonatkozó főbb attribútumok: igénytelen körülmények között élnek, lopásból és segélyekből tartják el magukat, megbízhatatlanok a munkában, agresszívak, nincs bennük kitartás sem a tanulásban, sem más tevékenységekben, csak akkor fogadják el a munkát, ha már egyáltalán nincs mit enniük. A betelepülő cigányokhoz olyan értékek, vagy értékhiányok rendelődnek, amelyek az őket leértékelő magatartást legitimálják. (Vö.: Fosztó 2003:101) Az allochton roma családokkal kapcsolatos együttműködés kudarctörténetei is a rájuk vonatkozó vélekedések verbális megerősítését szolgálják.

Több esetben nagyon súlyos vádakat is megfogalmaznak velük szemben: az egyik ilyen szerint tudatosan provokálják a helyieket. Egy beköltöző férfiről azt mesélik, hogy minden alkalommal, amikor a szomszédjában élő családból valamelyik nő kilép az udvarra, azonnal velük szembefordulva vizelni kezd, tudatosan megbotránkoztatja őket. Olyan vélekedés is ismert, amely szerint ezekben a családokban előfordul a vérfertőző szexuális kapcsolat is. Ezek a narratívák egyértelműen a stigmatizációt erősítik a beköltöző cigány családokkal szemben.

A betelepült cigányok és a falu többi lakosa között nagyon szűk az érintkezések, a találkozások zónája. Sem igény, sem mód nincs egymás életformájának jobb megismerésére. A gazdasági kölcsönösségek, spontán együttműködési formák hiánya a cigány-magyar viszony társadalmi aspektusát is befolyásolja. Az interetnikus találkozásokban az előítéletesség és a feszültségek fokozódása tapasztalható. A faluban élő magyarok számára létezik egy általános tudás a betelepült cigányokról, ezen ismeretekhez azonban nem kapcsolódik az élmények konkrétsága. Más esetben a konkrét élmények közül azok értékelődnek fel, amelyek a negatív beállítódásukat erősítik meg.

A korábban is helyben élő romák felfogásában a betelepülő cigányok ugyanolyan negatív megítélést kapnak, sőt a tulajdonítások is teljesen egyezőek, mint a többségi magyarok körében. A polgárosult életformát élő, tősgyökeres csernelyi cigányok mereven elhatárolódnak a beköltözőktől, lenézik őket és az érintkezés minden formáját kizártnak tartják velük kapcsolatban. A beköltözők megjelenésével sikeres integrációjukat látják veszélyeztetve. (Vö.: Durst 2002a)

A megbízhatónak tartott tősgyökeres csernelyi cigányokról teljesen eltérő képet éltetnek a helyiek és más magatartásmintákat tartanak velük szemben érvényesnek. A róluk forgalmazott vélekedések a tökéletes inverzét adják a beköltöző csoportának: rendesek, dolgosak, tiszták, megbízhatóak, becsületesek stb. Velük ma is általánosak az alkalmi munkakapcsolatok. Számukra a kisebb kölcsönök nyújtása korábban is bevett gyakorlat volt és ma is az, hiszen ők minden esetben visszaadják azt. A helyi cigányok felvették a többség vallását, elsőáldozók voltak, a többiekkel együtt bérmálkoztak, templomba is jártak. A helyi cigányokkal kialakított jó kapcsolat okán, ha közülük halálozik el valaki, elmennek a végtisztességet adó temetésre. A komaság révén létrejött műrokonság ma is intenzív személyes kapcsolat fenntartását jelenti a törzsökös cigány és a magyar család között.

A korábban Csernelyben élő családok közül is említenek egyet a Z. családot, akiknél a nagyszülőkkel való viszony teljesen konszolidált és konfliktusmentes volt, miután elfogadták a többségi társadalom normáit, de egyes gyermekeik és különösen az unokák közül többek életvitele a helyiek számára elfogadhatatlan. Őket a betelepülő romákhoz hasonló módon ítélik meg és úgy is viszonyulnak hozzájuk. A tősgyökeres csernelyi romákról formált kép ez által árnyaltabbá válik, hiszen van egy csoportjuk, amely a „problémás" cigányok csoportjába sorolódik.

A harmonikusnak megjelenített roma-magyar kapcsolat bizonyos aspektusai már a múltban is aszimmetrikus viszonylatot jelentettek. Ebben a keretben értelmezhető a komasági viszony létrejötte és intenzitása. A századelőtől a rendszerváltásig teljesen bevett gyakorlat volt, hogy a helyiek római katolikus vallását felvevő és gyakorló, kis létszámú roma zenészcsaládok gyermekeik keresztszülőjének és bérma - keresztszülőjének helyi magyar családokat kértek fel. (Vö.: Durst 2002b) Azonban fordítva ez egyetlen esetben sem fordult elő. Ez a patriarchális jellegű viszony egyértelműen arra utal, hogy a konfliktusmentes együttélési gyakorlat ellenére a két etnikum között húzódó határok élesek. A szociológiai és antropológiai kutatásokban egyértelműen kirajzolódó kép a falusi társadalmakban létrejövő cigány – magyar kapcsolatokat illetően azt mutatja, hogy a magyarok igen negatív, tartósan létező sztereotípiarendszert működtetnek a cigányok megítélésben. (Ladányi– Szelényi 2004, Stewart 1994, Oláh 1997) A roma-magyar együttélés rendszerváltást megelőző gyakorlatában a helyi magyarság a cigányokkal szemben nem működtette ezt a sztereotípia és előítélet rendszert, nem leljük nyomát a helyi romák kirekesztettségének és etnikai alapú diszkriminációjának sem. A két csoport közötti határok azonban ebben a periódusban is igen merevek.

A két csoport között található szimbolikus határ átjárhatatlanságának egyik szembetűnő példája a vegyes házasság problémaköre. (Kotics 2006: 80-84.) Erre az utolsó évtizedet kivéve egyetlen ismert eset sincs. Mindkét csoport ragaszkodik a saját csoportból származó házastárshoz. Bár a cigány fél is kizárja ezt az eshetőséget, a magyar oldalról ennek létrejötte kifejezetten károsan befolyásolja az adott család reputációját a helyi magyar közösség megítélésében is.

Itt tehát a saját identitás megőrzésének az eszközeként értelmezhető a roma-magyar vegyes házasság teljes körű elutasítása. Figyelemre méltó a 10 évvel ezelőtt létrejött egyetlen vegyes házasság helyiek értelmezésében való megjelenése. A tősgyökeres, helyiek életmódjához teljesen hasonult cigánycsalád férfitagja egy közeli faluból származó magyar feleséget hozott

Csernelybe. Mindkét fél családja ellenezte, sőt a magyar szülők kifejezetten tiltották a házasság létrejöttét. A fiatalok ennek ellenére ragaszkodtak ahhoz. A magyar menyasszony családja még a lakodalomba sem volt hajlandó elmenni, annyira kínosan érintette őket az eset. A későbbiek során valamelyest megbékéltek. A roma férfival házasságban élő magyar fiatalasszony felháborodva mesélte, hogy sógora (nővérének férje), aki férjével együtt vállal munkát a Dunántúlon eltagadja a köztük lévő rokoni kapcsolatot, mert szégyelli, hogy a sógora cigány. A roma család is idegenkedve fogadta a beházasodó asszonyt és elvárta, hogy alkalmazkodjon szokásaikhoz, kulturális hagyományaikhoz. Jóllehet a helyi nem roma társadalom teljesen tisztában van vele, hogy egy másik faluból származó magyar nő került Csernelybe, az asszonyt férje családjához költözése miatt, a cigányok közé sorolja. Miután integrálódott roma családról van szó, a helyiekkel létrejövő kapcsolat konfliktusmentes és intenzív, ennek ellenére a falu romaként identifikálja a 2 gyermekes családanyát. Bár férje kifejezetten roma identitással rendelkezik, aki évekig a Cigány Kisebbségi Önkormányzatban is aktív szerepet töltött be, családja láthatólag asszimilációs szándékkal lép fel. Ezt látszik igazolni, hogy a férj lánytestvére is magyar házastársat választott, s Budapesten élő unokatestvérei is ezt a házasodási stratégiát követik. Nagyobb fiúgyermekük magyar lánynak udvarol s számára már a cigányként való azonosítás sértő. A törekvés ellenére a helyiek cigánynak tekintik a család minden tagját. Kirívó esetként említi az érintett vegyes házasságban élő magyar nő: amikor az iskolában munkát szeretett volna vállalni az iskolaigazgató azzal utasította el, hogy amíg ott ő az igazgató oda cigányt nem fognak felvenni. A stigmatizáció nem a személyének, hanem cigány családhoz való tartozásának szólt. A nyilvánvaló etnikai alapú diszkrimináció ellentmond a tősgyökeres cigányokkal szemben kialakított viselkedési mintáknak, amelyek a vélekedések szintjén a teljes elfogadásról szólnak. Úgy tűnik, a cselekvési dimenzió ebben az esetben élesen elválik az attitűdök szintjén megfogalmazottaktól. Erre a diszkrepanciára még egy példát említünk. Nagy visszhangja van a falu közvéleményében még ma is a temetőben található 3 harang 2008-ban történő ellopásának. Az eset megtörténte előtt egy héttel egy helyi cigány férfi temetése volt, ahol igen nagy számban vettek részt máshonnan jött romák és tucatnyi magyar lakos is. Egy a temetésen részt vevő helyi lakos, aki ma is intenzív személyes kapcsolatot ápol Budapestre költözött cigány keresztgyermekével, és jó kapcsolatot tart az őslakos romákkal is, egyértelműen összefüggésbe hozza a két eseményt, azt feltételezve, hogy a későbbi elkövetők, ekkor figyelték ki a terepet és hamarosan végre is hajtották tettüket. Az egyáltalában fel sem vetődik, hogy az elkövetők nem cigányok voltak, annak ellenére, hogy a

tettesek kilétére azóta sem derült fény. Ez a példa is arra utal, hogy a korábbi pozitív tapasztalatoktól elvonatkoztatva egyre inkább kialakul a csernelyi nem roma lakosok felfogásában az általában vett cigány képe, ami nem jellemezte a korábbi együttélés során megjelenő vélekedéseket. Ehhez a képzethez azonban kizárólag a betelepülő cigányokra vonatkoztatott negatív jelentéstulajdonítások társulnak. Ennek oka egyértelműen abban keresendő, hogy a beköltöző cigányok megjelenése, a konfliktushelyzetek élesedése a helyi magyar lakosságot a romákról formált képének újrainterpretálására készteti. Miután a helyi magyarok véleménye a nem csernelyi romákkal kapcsolatban, pontosabban az általában vett cigánnyal kapcsolatban, megegyezik az országosan általános cigányokat kirekesztő felfogással, a helyi romákkal korábban jól működő kiegyensúlyozott interetnikus kapcsolatok egyre több szituációban felülíródnak.

A település korábbi együttélési gyakorlatában a cigány félről formált kép a tényleges tapasztalatokkal megegyezően egyértelműen pozitív volt. A gazdasági kapcsolatok nem a patrónus-kliens viszonyrendszerre alapozódtak, miután a helyi lakosság jelentős része nem a mezőgazdasági tevékenységre, hanem a bányászatra és az ipari munkára alapozta megélhetését. Bár a szocializmus időszakában a helyi cigányok is végeznek mezőgazdasági munkát, de nem a helyi magyarok amúgy is szűkös munkaigényű háztáji gazdaságában, hanem summásként az Alföldön. A patrónus-kliens viszony máshol ismert formái Csernelyben nem a munkafolyamatokhoz kötődően jöttek létre (Oláh 1993), hanem a műrokonsági formákon keresztül jutottak fontos szerephez.

Miután a helyi romák jelentős részének a többségi életvezetési modellhez való alkalmazkodása sikeres volt, a szocialista modernizáció időszakában a foglalkoztatási és lakáskörülményeikben, mindennapi tevékenységükben integrálódtak a többségi társadalomba, a cigányok és a helyi magyarok viszonyának alakulásában nem az etnikai, hanem a társadalmi dimenzió vált meghatározóvá. (Vö.: Durst 2002a) Napjainkban a bevándorló romákkal szemben tanúsított etnikai diszkrimináció, az interetnikus feszültségek, a romákkal szembeni csoportattitűdök alapvető megváltozásáról tanúskodnak. Mára a cigány-magyar egymás mellett élés valóságának alapstruktúráját az aszimmetrikus természetű viszonyulások jellemzik. A többségi magyarság a betelepülő cigány etnikummal szembeni beállítódásaiban a lefokozás, eltávolítás, a saját csoport másik fölé helyezése, a másik rutinszerű leértékelése válik a csoportközi viszonyokban születő attitűdök lényegi vonásává. (Vö.: Oláh 1997:747) A többségi magyar oldal részéről fokozatosan kialakul egy modelljellegű magatartásforma a

cigányokkal szemben, amelynek egyre inkább jellemzőjévé válik a távolságteremtés, a távolságtartás és a kirekesztés. (Vö.:Oláh 1993:117) A magyarok egzisztenciális, morális elsőbbrendűsége a csernelyi helyi társadalomban mára az etnikai különbségtételt megalapozó tapasztalattá vált, míg korábban nem volt generációkon átívelő szerepe ennek a beállítódásnak. A változás szoros összefüggésben áll azzal a ténnyel, hogy a bevándorló cigányok „civilizációs" deficitjét saját kultúrájuk fölértékelése ellensúlyozza. A kirekesztési stratégiák, cigányokkal szembeni diszkriminatív viselkedések mindaddig termelődnek és fennmaradnak, amíg a nagyfokú kulturális különbözőség mindennapi tapasztalatként élhető meg a magyar lakosság számára.

A magyar-cigány együttélés, korábbi, tradicionális mintái – a megváltozott strukturális feltételek között – fokozatosan veszítették el érvényességüket. Az eddigi állapotok megváltozását a többségi csoport veszélyezettségként éli meg, s ez még inkább az elzárkózást, a másik csoportról kialakított negatív képet, az önkép pozitív jellegét erősíti. (Kürti 1994:96) Jelen pillanatban a két etnikum között húzódó határok újra kijelölése folyik, ez összekapcsolódik a cigány nem cigány fogalmának és jelentéstartalmának újradefiniálásával, amely mindkét csoport számára a társadalmi stabilitás megőrzésének gyakorlati értékű eszközeként funkcionál.

III. A cigány-magyar lakosok közötti konfliktus hatása a projekt megvalósítására

A teljes lakosságra kiterjedő kérdőíves felmérésből kitapinthatók a helyiek projekttel kapcsolatos beállítódásai. A lakosság minden részközösségében megfigyelhető a Biomassza projekt pozitív megítélése. (Biczó 2012) Bár az elöregedő magyar népesség jelentékeny hányada nem kívánt részt venni a válaszadásban, a település lakóinak túlnyomó többsége egyfelől a falu megújulásának kihagyhatatlan lehetőségét, másfelől a saját élethelyzet jobbra fordulását, egyaránt a projekt lehetséges következményének gondolja, annak ellenére, hogy a lekérdezés időszakában a projektre vonatkozó információk meglehetősen hiányosak voltak.

Ha a kérdőíves felmérésnek a falu mai állapotát, viszonyait megítélő adatait tekintjük, a válaszok egy általános reménytelenséget tükröznek, apátiával telítettek. A falu megfordíthatatlannak tűnő elöregedése, az

egzisztenciális bizonytalanság, a súlyos munkanélküliség, az állandó lopások, betörések általában is a közbiztonság teljes hiánya, az iskola bezárása, a polgármesteri hivatal csődhelyzete erősíti ezt a beállítódást. Ez a kilátástalan helyzet a válaszadók szerint egyértelműen a település „elcigányosodásának" következménye. Másként fogalmazva: a biomassza projekt sikerét legalapvetőbben befolyásoló tényező a cigány-magyar együttélés konfliktusaiból származik. A nem roma lakosság szerint a biomassza alapú hőtermelő rendszer megvalósításának a legfőbb akadályát a betelepülő cigányok jelentik, hiszen életvezetési elveik és gyakorlatuk egyértelműen a megvalósíthatóság ellen hat. Elsődlegesen az innovatív fejlesztés következtében létrehozandó infrastruktúrát látják veszélyeztetve, lopásokat és rongálást feltételezve. Látható tehát, hogy a vélekedésekben a mindennapi élet mai gyakorlatában megfigyelhető szigorú elkülönülés/eltávolítás a magyarok és nem törzsökös cigányok között egyértelműen rávetítődik a projekt sikerének megítélésére.

A betelepülő helyiek által problémás életvitelűnek tartott roma családok arányának feltételezett további növekedése erősíti a helyi társadalom konfliktuspotenciáljának megemelkedését, egyúttal még inkább teret ad a túláltalánosító, minden problémáért az általában vett romákat felelőssé tevő gondolkodásmódnak. Ez a vélekedés egyre inkább megszünteti a nem roma lakosság megítélésében a határokat az integrált helyi roma csoport és a fizikailag és mentálisan egyaránt szegregált beköltözők csoportja között és hajlamos őket egybemosni. Ennek következménye a helyi magyarok és roma csoportok közötti bizalmatlanság további mélyülése és a csoportok közötti feszültség eszkalálódása lenne, ami jelentékenyen veszélyeztetné az innovatív projekt megvalósíthatóságát.

További tényező, amely nehezíti ennek a fejlesztési projektnek a realizálását az önkormányzati vezetés és a betelepült roma családok közötti igen feszült viszony. A falu első számú vezetője, aki évekkel ezelőtt felvetette a megújuló energiára alapozott fejlesztés ötletét, a biomasszára épülő hőenergetikai rendszer helyi bevezetésének legfőbb támogatója. A korábbi vezetéssel ellentétben polgármesteri tevékenységének meghatározó aspektusa a falu által „problémásnak" tekintett betelepült roma családokkal szembeni konfliktusok felvállalása. Ezek a konfliktusok abból adódnak, hogy a polgármester határozott lépéseket tesz annak érdekében, hogy ezek a családok is betartsák az együttélés szabályait. Ennek következtében az allochton roma lakosság körében rendkívül népszerűtlen. A gyakran heves reakciókat kiváltó összeütközések az érintett családok szemében etnopolitikai megítélést kapnak, ezek a családok cigányellenesnek, sok esetben rasszistának bélyegzik a polgármestert, aki ugyanakkor a tősgyökeres csernelyi cigány

családokkal jó kapcsolatokat ápol. Feltételezhető, hogy ennek következtében a Csernelyre betelepülő roma családok minden olyan kezdeményezést, amely az önkormányzati hivatalhoz, a polgármesterhez tevékenységéhez kötődik élesen ellenezni fognak, míg a helyi társadalomba integrálódott cigány családok támogatni fogják azt.

A mai csernelyi lokális társadalom legégetőbb konfliktusai a magyar-cigány együttélés korábbi gyakorlatának alapvető megváltozásával hozhatók kapcsolatba. A falu jövőjét meghatározó bármely fejlesztési projekt felelősen nem tervezhető a feltételrendszer átfogó tanulmányozása, a szocio-kulturális rendszer vizsgálatán alapuló hatástanulmány elkészítése nélkül.

Irodalom

Babusik F. (2002): Az ózdi régió cigány népessége. In: BABUSIK F. (szerk.): *A romák esélyei Magyarországon.* (szerk.) Budapest: KÁVÉ KIADÓ – DELPHOI CONSULTING 122-174.

Bíró A. Z. (1996): A megmutatkozás kényszere és módszertana. In: *Egy más mellett élés. A magyar-román, magyar-cigány kapcsolatokról.* Csíkszereda: PRO-PRINT KÖNYVKIADÓ 247-277.

BART, F. (1969): *Ethnic Groups and Boundaries: The social organization of culture difference.* Boston: LITTLE, BROWN AND CO.

BARTH, F. (1996): Régi és új problémák az etnicitás elemzésében. *Regió* 1. szám. 3-25.

BICZÓ G. (2012): Egy technikai innovációs modell szociokulturális feltételrendszerének antropológiai elemzése: a csernelyi „biomassza projekt" esete. *Szellem és Tudomány* 1. szám (in print)

DOBOSY L. F. (2003): Ózd és térsége. Budapest.

DURST J. (2002a) A bordói "nem igazi cigányok". Esettanulmány a parasztcigány identitásról. http://beszelo.c3.hu/01/07_08/12durst.htm (utolsó letöltés 2012. január 20.)

DURST J. (2002b): „Innen az embernek jobb, hogyha meg is szabadul". Megélhetési stratégiák egy kisfalusi cigány közösségben. *Esély* 4.

Fosztó L. (2003): Szorongás és megbélyegzés: a cigány–magyar kapcsolat gazdasági, demográfiai és szociokulturális dimenziói. In: BAKÓ B. (szerk.): *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében.* Budapest: MTA TÁRSADALOMKUTATÓ KÖZPONT. 83–107.

HAVAS G. (1999): A kistelepülések és a romák In: Glatz Ferenc (szerk.): *A cigányok Magyarországon.* Budapest: MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA 163–205.

Kotics, J. (2001): Integráció vagy szegregáció? Cigányok a háromszéki Zabolán. In uő. *Mások tekintetében.* Miskolc: Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia Tanszék 73-95.

KOTICS J. (2006): Integration or Segregation of Gipsies? (Case Study from Zabola, Háromszék, Romania) *Central European Political Science Rewiew* Volume 7, Number 26. Winter 71-84.

LADÁNYI J. - SZELÉNYI I. (2004): *A kirekesztettség változó formái: közép-és délkelet-európai romák történeti és összehasonlító szociológiai vizsgálata*. Budapest: NAPVILÁG KIADÓ

KÜRTI L. (1994): Etnikai viszályok és többszólamú önazonosság: néhány antropológia gondolat az önazonosságról. *Korunk* V. évfolyam 1. szám 91-99.

NAGY K. (1999): *Ózd város és környéke.* Kistérségi helyismereti olvasókönyv. Ózd

NAGY K. (1985): *Somsálybánya története 1900-1980.* Miskolc

NAGY K. (1989): *Szemelvények Farkaslyuk történetéből 1914-1989.* Ózd

OLÁH S. (1993): Cigány-magyar kapcsolatok. (A többségi magyarság cigányképének vizsgálata Homoródalmáson). *Antropológia Műhely* 1. 117-127.

OLÁH S. (1997): Cigányok és magyarok egy székely faluban. *Magyar Tudomány*. 42. évfolyam 6. szám 741-749.

Örkény A. (2005): A társadalmi kirekesztés és diszkrimináció jelenségének kutatása a társadalomtudományokban. In: TAMÁS P. – ERŐSS G. – TIBORI T. (szerk.): *Nemzetfelfogások. Kisebbség-Többség.* Budapest: ÚJ MANDÁTUM – MTA SZOCIOLÓGIAI KUTATÓINTÉZET 37-40.

STEWART, S. M. (1994): *Daltestvérek. Az oláh cigány identitás és továbbélése a szocialista Magyarországon.* Budapest: T-TWINS KIADÓ

SZABÓ-TÓTH K. (2012): Csernely esete a biomasszával. Csernely energiagazdálkodási modelljének kidolgozását megalapozó lakossági felmérés eredményeinek bemutatása. *Szellem és Tudomány* 1. szám (in print*)*

DR. SZEMMELVEISZ T.-né – KOVÁCS H. – KOÓS T. (2011): Biomassza szerepe a kistelepülések hőenergia ellátásában*. A Miskolci Egyetem Közleményei, Anyagmérnöki Tudományok,* 36. kötet 81. füzet 131-141.

SZUHAY P. (1993): Utóparasztosodó cigányok az északkelet-magyarországi régióban. *Phralipe* 1. szám 3-7.

Biczó Gábor

Egy technológiai-innovációs fejlesztés szociokulturális feltételrendszere: a csernelyi „biomassza-projekt" esete[1]

A Miskolci Egyetem TÁMOP projektjének keretében a hazai gyakorlatban szokatlan, igen széleskörű interdiszciplináris kutatás valósul meg. A projekt alapgondolata, hogy az elszigetelt és gazdasági értelemben halmozottan hátrányos helyzetű perifériális lokális közösség, Csernely, egy modern technológiai-innovációs fejlesztés – itt egy biomassza alapú hőtermelő rendszer - keretében történő felzárkóztatási kísérlete komplex feladatrendszert képez. Jelen projekt esetében a biomassza alapú hőtermelő rendszer megvalósításának előkészítését, a feltételek elemzését a projektet szervező szakemberek olyan problémakomplexumként határozták meg, melynek megvalósítása nem merül ki a technikai, környezeti, gazdasági és jogi aspektusok elemzésében. A sorolt és a hasonló típusú fejlesztések realizálásában bevett szempontok mellett, a magyarországi gyakorlattal ellentétben és szokatlan módon, az alkalmazott társadalomtudományi szemléletet képviselő kulturális antropológiai és szociológiai háttérvizsgálatok is szerepet kapnak. Ugyanis, míg a fejlett technológiájú társadalmak többségében a sikeres innovációt minden esetben a feltételrendszer átfogó elemzésének függvényeként fogják fel, addig a keletközép-európai gyakorlatban a szociokulturális környezetre vonatkozó részletes alapkutatást és hatásvizsgálatot nem szokás az innováció részének tekinteni.[2]

[1] A kutatás a TÁMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001 „A felsőoktatás minőségének javítása kiválósági központok fejlesztésére alapozva a Miskolci Egyetem stratégiai kutatási területein" című projekt keretében az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

[2] Az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában nem csak technológiai alapú innováció szociokulturális összefüggéseit szokás a megvalósítás kitüntetett elemeként tanulmányozni, de a rehabilitációs típusú fejlesztéseket is. Ennek jellegzetes típusa az úgynevezett barnamezős beruházások esete. Barnamezős beruházásnak nevezzük az elhagyott ipari és bányaipari, valamint a katonai hasznosítás során leromlott környezeti állapotú területek komplex rehabilitációját. A gyakoribb és sajátos eset, mikor a barnamezős fejlesztés közvetlen környezete lakóövezet, ami az alkalmazott társadalomtudományi vizsgálat számára fontos terepet jelent.

Jelen elemzés az eddigi eredmények alkalmazott antropológiai szemszögből megfogalmazható fontosabb összefüggéseinek felvázolását célozza.[3] A nemzetközi gyakorlatra hivatkozva kijelenthető, hogy az alkalmazott társadalomtudományi ismeret a technológiai szemléletű innováció során hiteles társadalompolitikai stratégia kimunkálásának, közvetve a sikeres fejlesztésnek elengedhetetlen feltétele.

„*A biomassza alapú településenergetikai rendszer kidolgozása*" címmel jegyzett projekt helyszíne tehát az Ózdtól délre fekvő Csernely község, melynek földrajzi környezete tagolt és jelentős erdőkkel borított medencedombság. A 13. századig visszanyúló múlttal rendelkező település lakóssága a késő 20. században részben mezőgazdasággal, erdőműveléssel foglalkozott, valamint a térségközpont Ózd város ipari üzemeiben talált munkát. A rendszerváltás után, a közeli ipari munkahelyek megszűnését követően, a munkanélküliség aránya a helyi népességen belül drámaian megnőtt, ami áttételesen hozzájárult a fiatalabb generációk elvándorlásához és a település elszegényedéséhez. A kedvezőtlen gazdasági környezetet a helyi vállalkozások, az önkormányzati hivatal foglalkoztatási lehetőségei nem képesek ellensúlyozni.[4] Úgy tűnik, az utóbbi évek folyamatai legalábbis azt tükrözik, hogy az egyéni vállalkozások kínálnak reális esélyt a falu gazdasági viszonyainak újjászervezéséhez.

Csernely lélekszáma jelenleg valamivel több mint 800 fő, ami hozzávetőlegesen 400 háztartásban oszlik meg. Az össznépesség és a háztartások számának aránya is tükrözi, hogy jellemző az idős, gyakran egyedülálló életvitel, ami egyrészt az önkormányzat részéről az aktív

---

Lásd például SUZANNE L. GREINERT, *Public participation in brownfield redevelopment: An exploratory case study* (New York. State University of New York College of Environmental Science and Forestry. Landscape Architecture, 2007.)

[3] Az alkalmazott antropológia az 1920-as évektől az Egyesült Államokban kialakult szubdiszciplináris törekvés, melynek fő jellemvonása, hogy a kulturális antropológia vizsgálatai módszereivel a lokális közösségek működési viszonyairól nyert információkat az akadémiai céloktól elvonatkoztatva a politikai, adminisztrációs, gazdasági és szociális területek döntéshozói felhasználják. Az 1940-es évektől az alkalmazott antropológus szakemberek képzése az amerikai egyetemek egyik fontos társadalomtudományi szakterületévé nőtte ki magát. Ugyancsak az alkalmazott gyakorlati értékű társadalomtudományi ismeretek iránti érdeklődés növekedését jelezte a II. világháborút követően a képzés tömegesedése, majd a szakemberek a fejlődő országokban szervezett innovációs projektekben történő széleskörű alkalmazása. (Lásd FOSTER, GEORGE M.: *Applied Anthropology.* Boston. Little, Brown and Company, 1968.) Magyarországon az antropológusként végzettséget szerző és az alkalmazott szemlélet iránt érdeklődő szakemberek fontos elhelyezkedési területe a társadalmi felzárkóztatást célzó projektek és az ezek működtetését felvállaló szervezetek.

[4] DOBOSY LÁSZLÓ: *Ózdi kistérség.* Ózd. Inka Kiadó, 2007. 74.

idősgondozói hálózat fenntartását követeli, másrészt az elszármazott fiatalabb generációk utolsó kötődését jelenti a településhez.

A település szociokulturális alaphelyzetét meghatározó további fontos összefüggés a dinamikusan növekedő roma kisebbségi közösség, melynek korfája alapvetően eltér a többségi magyar társadalom mintázatától. A fiatalabb és több generáció együttélésére épülő roma háztartások azonban nem alkotnak egységes etnikai kisebbségi közösséget, amennyiben a törzsökös és a bevándorló roma családok éles szociokulturális szembenállása jellemző.[5] Jelen tanulmányban a településen elvégzett kérdőíves kutatás kvalitatív elemzésén keresztül azt szeretném megvizsgálni, hogy a csernelyi lokális társadalom részközösségei a tervezett biomassza alapú hőközpont innovációs tervvel kapcsolatban milyen attitűdöt alakítottak ki. Vizsgálataink szerint ugyanis a fejlesztési terv elfogadottsága a csernelyi társadalom részközösségei közötti kapcsolatok függvényében eltéréseket mutat.

Mivel minden technológiai-innovációs fejlesztés egy meghatározott társadalmi-kulturális környezeti keretben kerül megvalósításra, ezért a fejlesztés sikerének alapvető mértéke a társadalmi elfogadás. Amennyiben, mint azt Csernely esete bizonyítja, a lokális társadalom részközösségei eltérő „befogadási" stratégiát alakítanak ki, ennek mikéntje és tartalma elemzésre szorul. Az elemzés gyakorlati értékű társadalomtudományi ismeretek azonosítását teszi lehetővé, amelyek alkalmas alapot kínálnak ahhoz, hogy a fejlesztés elfogadottságának mértékét megfelelő kommunikációs stratégia mentén növeljük.[6]

I. Csernelyi lokális társadalom részközösségei

A „*biomassza alapú településenergetikai rendszer kidolgozása*" címmel jegyzett csernelyi projekt keretében sor került a település minden háztartására kiterjedő kérdőíves vizsgálatra. A kutatás célja egyrészt a projekt technológiai-innovációs tartalmát szolgáltató műszaki tudásterületek számára

[5] A kérdőívfelvétel során a kérdezőbiztosok által az adatlapokon általánosan rögzített megjegyzés, valamint a készített interjúkból világosan kirajzolódó alaphelyzet.

[6] A „biomassza-projekt" részeként az állapotfelmérést követően az alkalmazott társadalomtudományi ismeretek elemzésének részeként sor kerül a szociokulturális kockázatelemzésre, majd ennek függvényében a sikeres megvalósítást támogató kommunikációs stratégia kidolgozására.

nyújt alapvető információkat. A Csernelyiek hulladékgazdálkodási szokásaira, a fűtéstípusra, a biomassza alapú fűtési technológiához kapcsolódó alapvető tájékozottságra vonatkozó adatok mellett a kérdőív a helyi társadalom tulajdonságaira is rávilágított. A kvalitatív adatsorok alapján világossá vált, hogy a csernelyi lokális társadalom részben egymás mellett élő, részben egymást átfedő részközösségek halmaza. A részközösségek viszonya komplex rendszert képez, amit ambivalens, gyakran szembeállítható attitűdök jellemeznek. Már a kérdőív felvétel során végzett terepmunka alkalmával megfigyeltük, hogy az ambivalencia a biomassza alapú energetikai rendszer tervével kapcsolatos attitűdökben is tetten érhető: a „befogadás" minősége a részközösségek egymás iránt tanúsított szimpátiája vagy ellenszenve szerint szerveződik.

A jelenségre először egy érdekes szituáció alapján figyeltünk fel, majd tettük módszeres vizsgálat tárgyává. Történt ugyanis, hogy az egyik jómódúnak látszó ház tulajdonosától érdeklődtünk egy háztartás iránt, melyet a hiányos házszámozás következtében nehezen tudtunk azonosítani. Mivel a kérdezőbiztosok a lekérdezésre kijelölt házak listáját előre megkapták, ezért a tájékoztatást nyújtó középkorú férfinak csak azt jelezték, hogy a terepmunka folyamán a projekttel kapcsolatos kérdőívvel a későbbiekben őt is fel fogják keresni. A férfi készségesnek tűnt és biztosított bennünket arról, hogy támogatja a kutatást, amennyiben belátja, hogy az a település modernizációját, az olcsóbb fűtést szolgálja és potenciálisan a munkahelyteremtésnek is esélyét kínálja. Később ennek függvényében meghökkentő volt, hogy a kijelölt kérdezőbiztosokat az illető nyersen elutasította, az információszolgáltatást határozottan megtagadta. Az előzetesen feltételezett támogató attitűdöt felváltó elutasítás mögött a kutatás előrehaladásával azonosíthatóvá váltak a csernelyi társadalom mértékadó csoportjai közötti érdekellentétek.[7]

1. Az elöregedő Csernely legnagyobb részközösségét az idős, nyugdíjas inaktív népesség képezi. A kérdőívek kvalitatív elemzése azt tükrözi, hogy a lokális társadalomnak ez a csoportja a településért felelősséget érez ugyan, de egzisztenciális kitettsége, a rendelkezésre álló rendszeres jövedelem értékvesztése miatt az elszegényedéstől való félelem állandó bizonytalanságot teremt. Az idősek mozgásterüket valamint befolyásukat a település életében többnyire csekélynek ítélik. Noha, szinte mindenki egyfajta lokálpatriotizmussal ecseteli a Csernelyben rejlő lehetőségeket, a természeti

[7] A kutatás összképét nyilván befolyásolja, hogy a háztartásonként felvett kérdőív adatközlőinek közel 50%-a iskolai végzettségét tekintve vagy nyolcosztályos, vagy az alatti végzettséggel rendelkezett.

környezet vonzerejét, a falusi élet nyugalmát, a helyi turizmusfejlesztés esélyét, mégis, a többség pesszimista.[8] Ennek oka, hogy a település jövőjére vonatkozó lehetőséget többnyire a roma kisebbség lélekszámának növekedésével összefüggésben ítélik meg. A fizikai fenyegetettség és a mindennapi rossz tapasztalatok ebben az összefüggésben a biomassza projekt támogatásával kapcsolatos attitűdre is kihatnak. Az idős inaktív Csernelyiek többsége a technológiai-innovációs törekvéseket támogatja.[9] Ellenben a bizonyíthatóan gazdaságosabb alternatívaként kommunikált megoldás megvalósíthatóságának egyik súlyos akadályát az álláspontjuk szerint érdektelen, passzív vagy életvitelükből következően – kriminalizált – roma közösség jelenti. Ugyanakkor a csernelyi roma társadalom megítélése az idős korosztály részéről nem egységes, hisz különbséget tesznek az úgynevezett törzsökös, valamint a munkanélküliség miatt elsősorban Ózdról betelepülő roma családok között.

A kérdőíves adatfelvétel lehetőséget kínált szenzitív információk azonosítására, amennyiben attitűdjellegű kérdések beépítésével valamint a kérdezőbiztosoknak adott egységes megfigyelési szempontok mentén sikerült meghatározni az idősek befogadói hajlandóságát jellemző sajátosságokat. Ezek szerint, a település idősebb lakói a biomassza alapú hőközpont tervével szembeni attitűdjét ambivalencia jellemzi.

2. A csernelyi lokális társadalom másik részközössége tehát a két számos szempontból egymással szembeállítható csoportot képező helyi roma társadalom. A törzsökös családok magatartását jellemző módon meghatározza a bevándorlóktól való elkülönülés szándéka.[10] Míg a falu emlékezetében a magyarok és romák oldalán egyaránt él az együttélés korábbi évtizedeiben érvényes kölcsönös elismerést és tiszteletet tükröző alaphelyzet, addig ez az újonnan érkezők miatt gyökeresen megváltozott. A bevándorlók életformája, a nekik tulajdonított bűncselekmények stigmája árnyékot vet a magyar-roma

[8] Lásd még B. H. GREEN: *Risk factors for depression in elderly people: a prospective study.* In. Acta Psychiatrica Scandinavica Vol. 86. 1992/9. 213-217. Közismert szociálpszichológiai tény, hogy az időskori élethelyzet, különösen, ha a korcsoporthoz tartozók elsősorban egymással érintkeznek, az életlehetőségek megítélésre vonatkozóan gyakran tükröznek általánosan depresszív beállítódást. A jelenség leírásának tipikus színtere az idősek otthona.

[9] A felvett adatokból ugyanakkor világos, hogy a csernelyi idősek egy része kifejezetten közönyös a projekttervvel kapcsolatban.

[10] A migrációra vonatkozó hiányos információk ellenére megállapítható, hogy az úgynevezett törzsökös romák a két világháború között Csernelyre beköltözött család leszármazottai. Az újonnan érkezők többsége a közeli Ózdról telepedett Csernelyre.

kapcsolatok teljes rendszerére.[11] Vizsgálatainkból kiderült, hogy mindkét roma csoport, amint a magyar többségi társadalom is a kialakuló feszült helyzetért elsősorban a súlyos munkanélküliséget teszik felelőssé.

A teljes népesség aktív korú 30%-ának több mint 40%-a munkanélküli, ami a roma népességre vetítve eléri a 80%-ot.

3. A csernelyi társadalom harmadik nagyobb részközösségét képezik azok, akik vagy valamely helyi intézményben, esetleg kisebb vállalkozásban – ruhakészítő kft, bolt – vagy valamelyik környező településen munkával rendelkeznek. A relatíve jobb anyagi helyzetű családok, ahol valaki állandó munkajövedelemmel rendelkezik, a biomassza projekttel kapcsolatos árnyaltabb attitűdjükkel tűnnek ki. A kutatásokból arra derült fény, hogy a gazdaságosabban működtethető családi energiafelhasználási gyakorlat iránt érdeklődést mutatnak, azonban a fejlesztéssel járó esetleges munkalehetőséget még az ingázás megszűnése esetén is csak akkor tekintik opciónak, ha az jövedelmezőbb állást jelent, mint az aktuális munkahely.

II. A biomassza projekt, mint lehetséges társadalompolitikai felzárkóztatási eszköz és kommunikációja

Gyakran hangzik el, hogy a technológiai-innováció és az ehhez kapcsolódó munkahelyteremtő projektek általában jótékony hatást gyakorolnak az érintett társadalom egészére. Ugyanakkor ez a többnyire közhelyes optimizmus nem minden fejlesztés esetében nyer bizonyosságot. Sőt, a rosszul tervezett, vagy éppen a szociokulturális faktor szituatív adottságait figyelmen kívül hagyó projektek esetében megfigyelhető a társadalmi viszonyokra gyakorolt olykor katasztrofális hatás.[12]

---

[11] A TÁRKI 1990-es népszámlálás számlálókörzeti adatai alapján a cigány etnikai gettók azonosítását elvégző tanulmányában Csernely még nem szerepel a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei településeket felsoroló listán. A mai viszonyok, valamint az etnikai arányok az utóbbi években mutatkozó tendenciái a településen kedveznek a fizikai szegregáció, a gettósodás folyamatainak. Lásd még KERTESI GÁBOR, KÉZDI GÁBOR: *Cigány etnikai gettók: az 1990. évi népszámlálás számlálókörzeti adatai alapján készült elemzés* Budapest. TÁRKI, 1997.

[12] A nemzetközi szakirodalomban talán legáltalánosabban elterjedt egyik hivatkozás ez ügyben a kínai vízerőmű-politika, amely egyáltalán nem kalkulál a fejlesztés társadalmi következményeivel.

A biomassza projekttel kapcsolatos kérdőíves kutatás a fejlesztés lehetséges kimeneteként kérdezett rá a potenciálisan keletkező munkahelyekkel kapcsolatos csernelyi attitűdre. A válaszadók többségének álláspontja párhuzamosan képezte le egyrészt a lokális társadalom adott részközösségének megfeleltethető általános álláspontot, másrészt tükrözte a faluközösség egészére vonatkozó minősítést is. Például az idősek korcsoportja általában pozitív várakozást tanúsít a fejlesztés iránt, ellenben a megvalósításban az életminőség javulásának reménye és, életkori okok miatt érthető módon nem az esetleges munkalehetőség reménye határozza meg az álláspontokat. Ugyanakkor általános vélemény, hogy a technológia bevezetésével járó infrastruktúra a lopások és rongálások miatt nem lenne hosszú életű. Az utalások nyilvánvalóan a roma kisebbségi közösséggel kapcsolatos személyes tapasztalatok általánosítását jelentik.

Kutatásaink szerint a település önkormányzati vezetésének pozitív hozzáállása a projekthez példaértékű. Az érintettek világosan látják a projektben rejlő potenciális társadalompolitikai eszközt, ami összhangban van az önkormányzati fejlesztés általános céljaival: életminőség javítása, munkahelyteremtés, az elszegényedés elleni küzdelem.

Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a helyi önkormányzat önkéntelenül a csernelyi társadalom részközösségeivel kialakult kapcsolatainak függvényében egyes csoportok a biomassza alapú hőtermelő rendszer tervével kapcsolatos attitűdjének fejlődésére pozitív, míg más csoportok esetében negatív hatást gyakorol. Például az idősebb generáció várakozásait azzal, hogy az önkormányzat az alapkutatás mellé állt, kifejezetten az elfogadó beállítódás irányába hangolta. Ezzel szemben a roma kisebbségi közösség egyes háztartásait, melyek életvitelével kapcsolatban az önkormányzat kritikát fogalmazott meg (mivel a fejlesztési projekt tervét automatikusan összekötötték a csernelyi önkormányzat munkájával) a biomassza alapú hőtermelő rendszert elutasító attitűd kialakulására ösztönözték.

A biomassza projekt a résztvevők szándéka szerint komplex fejlesztési terv, amely a gazdasági – energetikai és munkaerőpiaci – hatásain túl nyilvánvaló befolyást gyakorol a lokális társadalom bevett kapcsolatviszonyaira. Ezek szerint a projekt tervezhető aspektusa a csernelyi társadalom életére gyakorolt hatásainak értelmezése.

Felfogásunk szerint azonban a helyzet megfordítva is igaz, amennyiben a projekt sikeres megvalósításának előfeltétele, az, hogy a lokális

Lásd MARA HVISTENDAHL: China's Three Gorges Dam: An Enviromental Catastrophe? In. Scientific American. 2008/8.

közösség befogadó és elfogadó legyen a tervezett fejlesztéssel kapcsolatban. Magyarán a projekt hatáskövetkezményeire vonatkozó elképzelések a helyiekben pozitív beállítódást generáljanak magához a megvalósításhoz, valamint ennek előkészítéséhez.

Az eddigi eredmények alapján a csernelyi társadalom számos jól azonosítható ok miatt a biomassza projekt tervét, a megvalósítás lehetőségét ambivalenciával kezeli.

Ennek tényezői összefoglalva tehát a következők:

a) *A csernelyi, olyan elöregedő társadalom, ahol az egyéni életutak összefüggésében egy technológiai-innovációs projekt céljai, potenciális előnyei sok esetben értelmezhetetlenek. Az egyszemélyes háztartások, ahol magányos idősek élnek többnyire közömbösek, semlegesen elfogadók.*
b) *Csernely jelenlegi önkormányzati vezetésével szembenálló lakosok minden - a hivatalhoz köthető - kezdeményezést obstruálnak.*
c) *A cigányság arányának növekedése a csernelyi népességen belül etnikai alapú szembenállást generál a kisebbségi és a többségi társadalom között. A projekt elfogadásának a cigányság szempontjából felmerülő hátráltató aspektusa, hogy a kezdeményezés a többségi társadalomhoz köthető.*
d) *A cigányságon belüli megosztottság, amennyiben a törzsökös és a betelepülő cigány közösség elválik és markánsan szemben áll egymással ugyancsak ambivalens beállítódást eredményez bármilyen fejlesztéssel összefüggésben.*

A fent sorolt négy tényező a projekt megvalósítását hátráltató általános körülmény. Ezek kezelése az érintett csoportok hatékony és célzott kommunikációs stratégiával történő megkeresése mentén lehetséges. Amennyiben a csernelyi társadalom részközösségeinek ellenérzéseit a projekt megvalósításának részeként nem sikerül kiiktatni, akkor a fejlesztési terv hitelessége szenved csorbát.

Irodalom

GREEN, B. H. (1992): Risk factors for depression in elderly people: a prospective study. *Acta Psychiatrica Scandinavica* Vol. 86. 1992/9. 213-217.

DOBOSY L. (2007): *Ózdi kistérség.* Ózd: INKA KIADÓ.

FOSTER, G. M. (1968): *Applied Anthropology.* Boston: LITTLE, BROWN AND COMPANY

KERTESI G. - KÉZDI G. (1997): *Cigány etnikai gettók: az 1990. évi népszámlálás számlálókörzeti adatai alapján készült elemzés* Budapest: TÁRKI.

HVISTENDAHL, M. (2008): China's Three Gorges Dam: An Enviromental Catastrophe? *Scientific American*, 2008/8.

GREINERT, S. L. (2007): *Public participation in brownfield redevelopment: An exploratory case study*. New York: STATE UNIVERSITY OF NEW YORK COLLEGE OF ENVIRONMENTAL SCIENCE AND FORESTRY. LANDSCAPE ARCHITECTURE.

Gyukits György – Márkus Anna

Felújítani vagy felszámolni?[1]

A tanulmányban arra a kérdésre keressük a választ, hogy a városi slumokat felszámolni vagy felújítani kellene-e inkább. A slum fogalmának használatában Gans értelmezését vesszük alapul, mely szerint „a slumlakásnak, -negyednek, -intézménynek, stb.-nek az a jellemzője, hogy fizikailag, társadalmilag, vagy emocionálisan kárt okoz lakóinak, illetve az egész városnak" (Gans 1973).

I. A kutatási helyszínei

A kutatás helyszíne: a Budapest IX. kerületi Dzsumbujnak nevezett lakótelep, amely az Illatos út és a Gubacsi út sarkán helyezkedik el, valamint a X. kerületi Bihari úti telep.

Csak a Dzsumbujról állnak rendelkezésre szociográfiai leírások, de ezeket érvényesnek tartjuk a Bihari telepre is, mivel a lakói a Dzsumbujéval azonos társadalmi csoportból kerülnek ki, továbbá az épületegyüttes építészeti megoldása ugyanaz, és szintén egy ipari körzetben található.

A két lakótelep ugyanabban az időszakban, 1936-1938 között épült, és körülbelül 27 négyzetméteres szoba-konyhás szükséglakásokból áll. Minden egyes lakáshoz tartozik a folyosóról nyíló külön WC. De van közös mosókonyha, és pince is (1[2]). A Bihari telepen eredetileg 96 (1 lakótömbben), a Dzsumbujban pedig 400 lakás (3 lakótömbben) épült. (Umbrai 2008)

Ennek az építkezési módnak sajátossága a privát szféra teljes hiánya, mivel a nagylélekszámú családok számára a lakásban nincs elég hely, „így a család egyes tagjai mindig valahol máshol, a függőfolyosón, az udvaron tartózkodnak, ezért aztán a családi ügyek egy részét eleve a nyilvánosság előtt kell intézni." (Ambrus 1988:41)

Fentiek és a szegénységből adódó állandó létbizonytalanság, az ehhez való alkalmazkodás kényszere, valamint az, hogy egy ritkán lakott gyárnegyedben zsúfolódik össze a telep lakossága, Ambrus szerint megszüli a

[1] A kutatást a Budapest Bank Budapestért Alapítvány támogatta.

[2] Lásd ezekhez a „Mellékletek"-et.

gettótudatot, amit egy sajátos mentalitásként ír le. Ez a gettótudat vonatkoztatható Lewis szegénység kultúrája koncepciójára, amely egy sajátos értékrenden alapuló szubkultúra. (Lewis é. n.) Ennek egyik fontos aspektusa, hogy a mindennapok túlélésében a kapcsolati hálóra való támaszkodás nagy segítséget jelent, jellemző, hogy ez a rokoni, baráti, és szomszédi kapcsolatokon nemigen terjed túl, így a szegénységből való kiemelkedéshez vajmi kevéssé lehet rá támaszkodni. (Kelly 1998: 242)

A slumban való lét erősen stigmatizált, így ír erről a Dzsumbujhelp, - ez volt az elnevezése a telepi szociális irodának - volt vezetője: A dzsumbujista annyit tesz: A telephez tartozni. Ehhez nem feltétlenül fontos a Dzsumbujban lakni - a dzsumbujistát láthatatlan kötelék fűzi névadójához. Aki több évig a telep szociális intézményében dolgozik, óhatatlanul maga is dzsumbujistává lesz, én is az vagyok. Nem könnyű ezt a stigmát letörölni önmagáról senkinek, a szociális munkásnak sem, többen talán nem is nagyon akarjuk. A lakók azonban mindent megtennének ezért, ha lehetőségük lenne rá."(Kecskés 2005: 7)

A rendszerváltás előtti időszak szinte idillikusnak tűnő viszonyait (2) követően e lakótelepek a kilencvenes évek elejétől kezdve rohamos lepusztultak. Ennek oka elsősorban az itt élők elszegényedésében valamint az északi régióból, - főleg Borsodból és Szabolcsból - bevándorló mélyszegény, javarészt roma népességben keresendő.

A „régi" lakók közül elsősorban a nyugdíjasok maradtak itt, mivel egy nyugdíjas - aki esetleg egész addigi életét a telepen élte le - kevésbé mobil. Ahogy a telepen az életkörülmények egyre szörnyűbbé váltak a fiatalabbak közül, aki tudott, elköltözött innen. A beköltözők - többnyire szintén fiatalok - számára a budapesti nyomornegyed az ígéret földje volt, hiszen ahonnan érkeztek, például a Dzsumbujba sokan Sajószentpéterről, - ott esélyük se volt a munkára.

A „régi" és az „új" lakók között húzódott egyfajta ellentét (3) melynek okai:

- Mivel az új lakók között sokan illegálisan költöztek be, nem fizettek lakbért, és a közüzemi díjakkal is gyakran voltak hátralékban, ezért ezt a jól fizető régi lakók igen nehezményezték. Meg kell jegyezni, hogy a jól fizető régi lakók a stabil nyugdíjuk révén anyagilag sokkal biztosabb lábakon álltak.

- Volt egyfajta generációs ellentét is, amit a fiatalság körében szinte általános szenvedélybetegségek, különösen a drogfogyasztás és alkoholizmus csak tovább erősített. A drogozás nagyon elterjedt volt,

amit jól jellemez, hogy a SOTE Magatartástudományi Intézetének keretei között végzett egészség-prevenciós program (Gyukits-Sándor 2003) előadásai a Dzsumbuj klubhelyiségében folytak, ahol nem egyszer tapasztaltuk, hogy a padlót szőnyegszerűen borították be az intravénás kábítószer fogyasztáshoz használt fecskendők (4).

- Volt etnikai ellentét is, de meg kell jegyezni, hogy ezt az „új és régi lakó" - ellentét felülírhatta. Például egy idős, magatehetetlen nővel készült interjú során az interjú alanya a cigánysággal kapcsolatos negatív véleményének adott hangot, miközben egy cigány nő rendszeresen segített neki a mindennapi teendők elvégzésében, mosogatás, mosás stb. Csak az interjú későbbi részében derült, ki, hogy az újonnan beköltözött cigányokról beszél, és a régóta a telepen élő romákkal nincs konfliktusa.

A jó összehasonlíthatóság miatt esett e két lakótelepre a választásunk, mivel a változások előtt nagymértékben hasonlítottak egymásra, és a IX. és X. kerületi önkormányzat gyökeresen különböző területfejlesztési koncepciót valósított meg a két telepen: az egyik esetében felszámolásáról döntöttek (Dzsumbuj), a másikat felújították (Bihari).

II. Módszer

A kutatás strukturált interjús módszerrel készült 2010-2011-ben. Tizenkét interjút készítettünk. Interjúalanyainkat a Dzsumbuj és a Bihari telep lakosai illetve volt lakosai közül választottuk ki. A dzsumbuj interjúalanyai közül négyet több mint tíz éve ismertünk, korábbi kutatások, illetve a Dzsumbujban megvalósított egészség-prevenciós programban való részvételük révén. Ez a régi ismeretség, valamint terepismeret nagyban segítségünkre volt az interjúk elkészítése, és értékelése során.

Volt olyan interjúalany, akihez négyszer-ötször is kimentünk interjúzni, tekintettel arra, hogy időközben jelentős változások következtek be körülményeikben: például lakásfenntartás - különösen a közüzemi tartozások ügyében.

II.1. Felszámolni: Dzsumbuj

- Hová kerültek a lakók?

A kiköltöztetett lakók felkutatása volt a legnehezebb feladat. Ebben segítségünkre voltak a még Dzsumbujban élők, de közülük a Csepelre költöztetett lakókat nem tudtunk megtalálni, ugyanis a megadott címen már nem laktak.

A lakók egy része a közelben, körülbelül 200 méterre lévő, Kén utcai telepre került. Ez a Kén utcai telep további és rohamos mértékű lepusztulását „eldzsumbujosodását" idézte elő.

A lakók közül sokat költöztettek a IX. kerület belső részeire is (Mester utca és környéke). A „B" épületben csak pár család, míg a „C" épületben, még jelentős népesség várta a kiköltözést az interjúzás időszakában. Időközben hajléktalanok költöztek be a „B" épület lakásaiba, annak ellenére, hogy az önkormányzat a nyílászárók lefalazásával próbált ez ellen védekezni.

- Ki, mikor, hová költözik?

A telepen voltak rendezett státussal rendelkező lakók, akik fizették, - fizetni tudták a lakbért és a közüzemeket és voltak e tekintetben problémások: illegális beköltözők és/vagy díjhátralékosok. Az illegális beköltözők között jellemző volt a sokgyermekes család, - igen gyakran csonkacsalád - ez utóbbi esetben többnyire az anya nevelte egyedül a gyerekeket.

Egy díjhátralékos is elveszítheti bérlői jogviszonyát: Ez történt azzal az „A" épületben lakó kilencgyerekes családdal, amely mintegy 800 ezer forintos adósságot halmozott fel az elektromos műveknél. Egyébként általában az elektromos műveknél adósodtak el a családok, tehát a fenti eset egyáltalán nem kivételes, mivel a szobákban nem engedélyezték a gázkonvektorok felszerelését, így nem volt más hátra, mint villannyal fűteni - ami igen drága, még egy ilyen kis alapterületű lakás esetében is, - a konyhában pedig a gáztűzhely biztosította a meleget.

A család akkor került még nagyobb bajba, amikor lejárt a bérlői jogviszonya, ennek meghosszabbítására ugyanis csak akkor volt lehetőség, ha nem volt a családnak közüzemi tartozása. Egy nyolcszázezer forintos adósság lényegében törleszthetetlen egy ilyen anyagi lehetőségek között élő család

esetében. A telep felszámolása során, végig attól kellett tartaniuk, hogy ki fogják lakoltatni őket, és természetesen az új lakásra való jogosultságuk is kétségessé vált.

Az önkormányzatnak tehát egyszerre kellett mérlegelnie jogszabályi és szociális szempontokat. Így emlékszi a történtekre egy hétgyermekes nő:

„Hát ott laktam a Dzsumbujba nyolc évig. Utalt ki nekem az önkormányzat, és már három éve, hogy ebbe lakunk. Vidékről gyüttünk fel, Sajószentpéterről. Az nem is kimondható, és nagyon örültem neki. Hát gondolhatja, majdnem kiraktak engem amonnan. Méltányosságból kiutalták nekem ezt. Olyan volt, mint egy ötös találat."

Az ilyen, és ehhez hasonló ellentmondásos helyzetek eredményezték az elégedetlenséget lakók körében:

> *„...olyan emberek kaptak innen olyan lakásokat, akiknek tíz-tizenkét éve nem volt levéglegesítve a lakása. Általában ezek kaptak, ezek voltak előnybe véve, ezek soron kívül kaptak lakást. Hát volt itt olyan ember, hát – őszintén szólva, lomtalanításból élt, olyan lakást kapott, 67 négyzetméteres lakás. A kipakolók, ők, szégyellték a cuccot elvinni, tudom, mert egyik jómódú embernek a felesége kapta meg azt a lakást és nem tudom mennyi milliót költöttek rá egy évvel az előtt a felújításra, és a másik évben eladták, ez kapta meg, és végül azok akik pont ilyenek voltak, mind gyönyörű galériát, mind szép lakást kaptak. Itt van az emeleten szülésnél nyomorult a gyereke, nem kap egy normális lakást, nincs megígérve neki, pedig szerencsétlen ott hordja le a lépcsőn a gyereket. Ott van a B-be a nagycsaládos a Móni, egyszerűen, hát nevetséges, egy szoba konyha, nevetséges, de a gyerekei tisztességesek, műveltek, tisztán járnak, satöbbi. Ilyenekre azért oda kellene figyelni valakinek azért eztet meg kellene figyelni, szociálpolitikai osztályon is vannak akik majdnem mindenkit személyesen ismernek, oda járnak be, ilyeneket oda kéne figyelni."*

Lehet, hogy az önkormányzat kidolgozott egy szempontrendszert a lakók elhelyezésével kapcsolatban - ezt nem vizsgáltuk (6) -, de a lakáshoz jutás menete nem volt világos és legitim a fenti interjúalany számára, ez világosan kiderül az idézetből.

Ha nincs a telep lakói számára elfogadott, legitim módja egy olyan fontos kérdésnek, mint a lakhatás, a lakáshoz jutás, ez nagyban növeli az életüket minden szempontból átható kiszámíthatatlanságot, és bizonytalanságot.

-Társas kapcsolatok

Fent említettük, hogy milyen fontos szerepe volt a kapcsolatoknak a Dzsumbujban a mindennapi túlélés szempontjából, és hogy e kapcsolatok kialakulásában a privát szférát lehetetlenné tevő építészeti megoldásoknak is lényeges szerepük volt. Így interpretálja ezt a kérdést az egyik interjúalany:

„*Csak itt két szomszédom van, Ő egy idős hölgy, magyar igen, de olyan, mint egy cigány* (az interjúalany roma, ezért pozitív a kijelentés értelme*), meg van itt egy magyar hölgy, cigány az ura, de rendes, itt mellettem ketten laknak igen. Nem tényleg aranyosak, normálisak. Amilyen nekem gyerekeim vannak! Hát jó! Rászólnak, hogy ne csapkodják az ajtót! Normálisak, meg tudják ők, hogy sok gyerek van, úgy se tudunk csendben maradni, még ha akarnánk se. Hát nem jó, jobb vót ott* (Dzsumbujban*), mert majdnem mindenkit ismertem, meg itt nem olyanok az emberek se, Hát itt nem olyan egybetartók itt. Ott, hát mert ott, egybetartók voltak,"*

Az interjúalany a probléma lényegére tapint rá: Ugyan vannak szomszédjai, akivel elfogadható kapcsolatot alakított ki, de már nincs meg az a védelmet jelentő kapcsolati háló, ami a Dzsumbujban megvolt.

-Telepi szociális ellátás megszűnése:

Dzsumbujhelp néven működött egy óvoda és mellette egy szociális iroda. A telep felszámolása során - mivel a Dzsumbujhelpnek otthont adó „A" épületet elsőként bontották le - ezért először átkerült a közelben lévő megürült orvosi rendelő épületébe, majd véglegesen bezárt.

TISZTELT LAKÓK!

2010. 10. 06-TÓL A DZSUMBUJ PROGRAMIRODA VÉGLEG BEZÁR.

KÉRJÜK ÜGYFELEINKET, HOGY PROBLÉMÁIKKAL A PÖTTYÖS UTCAI TANÁCSADÓ SZOLGÁLATOT KERESSÉK MEG, ILLETVE GYERMEKJÓLÉTI ÜGYEKBEN A GYERMEKJÓLÉTI KÖZPONT FÜLÖP ÉT 46. SZÁM ALATT SZÍVESEN SEGÍTENÉK.

MINDEN JÓT KÍVÁNUNK

MACIBÁTYA

A Dzsumbujhelp nagyon jó konstrukciónak bizonyult, mivel az óvoda révén, nem kellett a telep lakóinak távolra vinniük gyermekeiket, hanem ott volt minden helyben. Ráadásul a Dzsumbujhelp alkalmazottainak nagyobb rálátásuk volt a gyermekekre illetve a telep lakóira - szociális körülményeikre, esetleges óvodai hiányzásokra, betegségekre és ide járt be a védőnő is.

A szociális iroda ugyanezen szempontból volt modellértékű: közel volt, a szociális munkásainak közvetlen kapcsolatuk

volt a kliensekkel, így egyfajta közvetítő szerepet tölthettek be a kliensek és a távol lévő önkormányzat között, illetve egyéb ügyekben is, éppen a közelség miatt tudott nagyon hatékony lenni - így például a díjhátralékosok ügyeiben is.

Amint az „A" épület lebontásra került a segítségnyújtás ezen helyi formája megszűnt.

A Dzsumbujhelp azt példázza, hogy a segítségnyújtás szempontjából minden bizonnyal kedvezőbb lehetőségek adódnak, ha ugyanaz a szegénynépesség, egy adott területen tömbszerűen jelenik meg, mintha a város különböző részein egymástól elszigetelve zárványszerűen él.

-Fenntarthatóság:

A fenntarthatóság kérdése azért fontos, mert ha ez nem megoldott, akkor a Dzsumbujbeli problémák újratermelődnek.

A Kén utcai telepre költöztetett hétgyerekes nő rezsije:

> *„Igen gázzal (*fűt*). A gázom tizennyolc ezer (*április*), a villanyom negyvenötezer, a rezsim meg tizenegyezer-tizenkétezer Hát nem tudom, most voltam bent az ÉMÁSZ-nál, vagy az ELMÜ-nél, azt mondták, be kell mérettetnem az órát, mert sokat mér. Hát a tv meg a hűtő, hát igen* (villanybojler*). De ha felfűtöm, lekapcsolom."*

A csak segélyből élő, lényegében egyedülálló hétgyermekes nő nem képes fenntartani egy hetvenötezer forintos rezsijű lakást, ezt jól mutatja, hogy a Dzsumbujból is ki akarták már e miatt lakoltatni. De az idézetből az is kiderül, hogy a díjhátralékos lét újratermeli önmagát és így nem oldódik meg a család problémája, hiába utalnak ki neki egy ötvenöt négyzetméteres lakást.

Most nézzünk egy másik családot:

> Új lakás:*„Mi kaptunk címet, hogy menjünk be. Hát én csak egyet, mert jóhiszemű jogcímnélküli lakos voltam. Ezt el kellett, hogy fogadjam. Mivel négy évet laktam a lakásba, fizettem vizet, villanyt, gázt rendesen. Így kaptunk mi is. D. Kálmánba másfél éve. ...Huszonhat négyzetméteren laktunk.*
>
> *Igen, mos lesz meg a két év. Kétezer nyolc, igen, igen már a nevünkön van a főbérlőjog.* Munka: *Nem gyeden, mert betöltötte a kislány a két évet, három évet Hát úgy volt, hogyha nem esek meg, visszamegyek, de hát ... a Kén utcába van egy ilyen gyógyszeralapanyag gyár, takarítóként, bejelentett, rendes bejelentett* Kereset? *Jól, kilencvenezer forintot. A párom az is jól keres, mert biztonsági őr ugyanott, ő is ott*

dolgozik, anyósom is apósom is. Rezsi? *Most lakbér, most tizenkétezer forint. Harmincat fizetünk, villany gázra. Jó, itt ötezer forintot fizettünk, másfél évvel ezelőtt. Hál istennek, nem emelik meg, mert saját költségből csináltuk. A fürdőt most csináltattuk nemrég, elég sokba került, mert saját költségből csináltattuk. De most kaptuk az önkormányzattól, hogy meg tudjuk a wc-t is csinálni, mert pont mellettünk van. Nagyon sokba került a fürdő is.* Mennyi volt? *Háromötven volt.* Fűtés *konvektor, gázfűtés."*

Az idézetből látható, hogy a fenti család esetében az életminőség tartós javulását eredményezheti a Dzsumbujból való kiköltözés.

Azonban az is látható, hogy a Dzsumbuj mércéjével mérve jól kereső családot ugyanakkora lakásba költözteti az önkormányzat, mint amilyenbe addig lakott, pedig képes lenne egy nagyobb lakás fenntartására is, míg a hétgyermekes családot ötvenöt négyzetméteresbe, holott biztos nem tudja fenntartani és megtartani a lakást. Csak zárójelbe jegyezzük meg, hogy mindkét család önkényes lakásfoglaló volt, tehát az önkormányzatot csakis szociális szempontok vezérelhették.

II.2. Felújítani - Bihari telep

A Bihari utcai telep felújítása kívülről nézve nagyon tetszetősen valósult meg. Az épület külső falait hőszigetelték, a régi ablakokat, ajtókat modern műanyag nyílászárókra cserélték ki, a hátsó udvaron játszóteret létesítettek.

A szoba-konyhás lakásokban a konyhából leválasztottak egy fürdőszobának való részt és az eredetileg a folyosóról nyíló wc-t is itt helyezték el. A huszonhét-huszonnyolc négyzetméteres ikerlakásokat számos esetben összenyitották, így tágas, ötvennégy-ötvenöt négyzetméteres lakásokat alakítottak ki, amikben már két szoba és tágas fürdőszoba is van.

- A felújítók középosztályi szemlélete:

A lakások felújításában olyan megoldások születtek, amelyek egyáltalán nem vették figyelembe az itt élők anyagi viszonyait. Így beszél erről egyik interjúalanyunk:

„Legalább ilyen gázátfolyós rendszert raktak volna be nekünk, ... ezt (villanybojler) *nem tudom szabályozni, fölmelegszik - kihűl, megint be kell dugni.... egy ötvenliteres bojlert raktak volna.*

A villanyszámla, ha bedugom (a hősugárzót) *végig, - nyáron kevesebb, mert nem hűl le annyira, télen mondom, nagyon hideg ez a lakás, és ott* (fürdőszoba) *is ott van a villany látta. Ha nekünk ugye, ha fázunk villanyt kell ugye bedugni, hogy a gyerekem ne fagyjon meg"*

Az idézetből látható, hogy a frissen kialakított fürdőszobákat csak villannyal lehet fűteni, holott a szobákban ott a gázkonvektor, tehát a gázfűtés megoldható lett volna. Ráadásul a fürdővizet is egy százhúsz literes villanybojlerrel kell előállítani, ami az itt élő családok számára anyagilag nagyon megterhelő. Ez azt eredményezi, hogy a fürdővizet a konyhában a gáztűzhelyen melegítik.

Ami pozitív, hogy a villanyszolgáltatást előre fizetős rendszerben oldották meg, így a családok legalább az elektromos műveknél nem halmozhatnak fel díjhátralékot. Az interjúk alapján azonban, az ELMÜ erre a fizetési módra nincs igazán felkészülve, ugyanis csak egyetlen ügyintéző foglakozik az ilyen villanyórákkal, és amikor az elmegy szabadságra, akkor bizony leolvad a hűtő, és ki dobni a benne tárolt élelmiszert.

- Megemelkedett költségek:

Most nézzük, hogy hogyan alakulnak a költségek a felújítást követően:

„Hát egy szoba konyháért fizettem én tizenkétezer forintot, most huszonegyezer nyolcszáz forint. Állítólag szociális alapon van, de hogy, azt nem értcsük. Ez ötvenegy (négyzetméteres - két kislakás összenyitásából lett kialakítva)

*Hát a gáz, sok (*januárban mennyi volt?) *harminc. Így e körül van téli a időszakba, mert ugye két lakást fűtünk. Itt a konyhába nem is fűtök, de*

mégis megfagyunk, ezt én nem értem. Meg van a víz kéthavonta tíz, tizenöt. Villany? *Azt külön venni kell. Nekem egy hónapba egyszer van jövedelmem, és én úgy veszem, hogy egyszerre megveszem. ... A télen huszonnégyezer forint a villany, amikor még tudtam fizetni, most már nem tudom. ... Hát én kapok nyolcvan kilencet, a párom meg huszonnyolcat .. szociálison van.* (A nő a gyerekekre kapja a családit, meg a gyest.)*"*

Azok a családok a lakbére, akiknek két lakás összenyitásából alakították ki új otthonát közel a duplájára nőtt. Egyébként a megemelkedett közel huszonkétezer forintos lakbér, - egy középosztályi fizetéshez képest - egyáltalán nem tűnik soknak, de telepen élő család összjövedelméhez viszonyítva, a villany-, gáz- és vízfogyasztás költségeivel kiegészítve már más a helyzet.

Az interjúalany egy téli hónapban körülbelül hetvenötezer forintot fizet rezsire, úgy hogy nem egészen százhúszezer a jövedelmük. Így negyvenötezer marad az ötfős családnak havonta, ebből nem lehet megélni, ezért:

„Ez a havi nincs kifizetve, muszáj vagyok, innen kölcsönkérek, onnan. Nem tudom most megadni, - majd megadom."

Ha aztán a gázzal és/vagy a vízzel elmarad (az árammal nem tud) akkor jön a díjhátralékos ügy eljárása, aminek könnyen kilakoltatás lehet a vége.

II. 3. Mentális állapot

Ez az egész helyzet nagyon megviseli az itt élőket:

„Nagyon sokat így napokat ülök, mert nincs kedvem, nincs kedvem .. Azt mondják, hogy örüljünk, hogy van fedél a fejünk felett, örülök, csak hát, meddig? Nem keseredhetek el olyan szinten, a gyerek. Belülről szoktam így éjszaka, hogy mi lesz,? Hogy éljük meg a holnapi napot? Mi fog történni? Párszáz forinttal a zsebbe, vagy még annyival se, a gyerekemnek volt eddig színvonal, utána? Volt egy színvonal, utána lejjebb van. Megmondani a gyereknek, hogy hiába sírsz, hogy nem tudom megvenni, már alapvető dolgok is gond. De ezzel az ember nem dicsekszik, mert mit csinál a gyámügy? Hát akkor bevisszük, az intézetbe jobb sorsa van. ... Csak igen, csak én egész nap az ideg után fúlok meg."

Az idézetből látható, hogy a bizonytalanság, a kilátástalannak ítélt helyzet teljesen felőrli az interjúalanyt.

III. Következtetések

A kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy a Dzsumbuj és a Bihari telep jól példázza a telep szintű lakásprogramok minden anomáliáját:

- Azok a lakók, akik az eredeti lakásukat sem tudták fenntartani (lakbér és közüzem fizetésének képtelensége), hogyan tudnának fenntartani egy nagyobb és esetleg jobb minőségű lakást - márpedig a telepfelszámolásának éppen az a célja, hogy az áldatlan állapotokat megszüntesse a lakhatás terén. De a telep felújítása is hasonló következményekkel jár, mert megemelkedik a lakbér, a lakások összenyitása révén a lakbér mellett a közüzemi számlák is nőnek, ennek következtében kilakoltatás vár az ezt fizetni már nem tudó lakókra.

- Tovább súlyosbítja a helyzetet a döntéshozók és kivitelezők középosztályi szemlélete, amely olyan megoldásokat preferál, ami indokolatlanul növeli meg a lakások fenntartási költségeit, ezáltal eladósodásához és végül szintén kilakoltatáshoz vezethetnek.

- Az ilyetén felszámolás a város további területeinek elslumosodását eredményezi, de a felújított terület is gyorsan erodálódik, ha a lakók nem tudják fenntartani a megemelkedett rezsijű lakásokat.

Itt külön fel kell hívni arra a nagyon nemkívánatos jelenségre a figyelmet, hogy az önkormányzatok a telepfelszámolások során (jelen esetben a Csepelre költöztetett családokról van szó) más önkormányzatok területén vásárolnak lakóingatlanokat, és a saját szegényeiket költöztetik oda, ezzel a lépéssel egyszer s mindenkorra „megszabadulnak" tőlük. Maga a probléma értelemszerűen nem oldódik meg, viszont a társadalom jelentős anyagi erőforrásai fordítódnak egy látszatmegoldásra.

- Napnál világosabb, hogy a főváros nem koordinálja (vagy nem tudja koordinálni?) az eseményeket, pedig a Dzsumbuj felszámolása miatt - ami a helyi önkormányzat szempontjából még védhető - 400 szükséglakást veszít el a akkor, amikor a hajléktalan ellátás olyan amilyen.
- Nincs gazdája az önkormányzati lakásoknak, ami alatt azt értjük, hogy az állagromlás a házfelügyeleti rendszer visszaállításával (vagy valami hasonló megoldással) megállítható, de legalábbis csökkenthető lenne. Legutóbb a Kén utcában például - ahová a Dzsumbujból költöztettek ki családokat - épületrongálás miatt le is kellet lezárni egy épülettömböt. (7)

- Ily módon a telep-rehabilitációs programok tovább erősítik az ellenérzést a szegénynegyedekben élőkkel (innen elköltözőkkel szemben), mivel azt példázzák, hogy minden segítséget megkaptak, és mégsem tudtak élni ezekkel.
- A telepfelszámolásnak azonban szociális következményei is vannak, amelyet jól példáz a Dzsumbuj - de már Gans is leírja az 1930-as években: „A városrész felbomlásának társadalmi és pszichológiai kárai is vannak. A szanálás nem csak lakások lebontásával jár, hanem egy funkcionáló társadalmi rendszert is szétrombol ...” (Gans 1973: 426)
- A változások pszichikai következményei rendkívül súlyosak lehetnek. A mi tereptapasztalatunk alapján két módon is:

Egyrészt a beavatkozások következtében lehetetlenül el a család, ezt jól példázza az a nő, akinek a rezsi nemfizetése miatt nyugtatót ír fel az orvos, ez egyébként a medikalizáció tankönyvbe illő példája.

Másrészt, a telepfelszámolás krízishelyzetet idézhet elő a telepen élő szenvedély- és mentális betegeknél, úgyhogy sorsukat különös figyelemmel kellene kísérni. Erre példa annak az epilepsziás és intravénás kábítószer fogyasztó nőnek az esete, akivel az egyik aluljárónál találkoztam és állítása szerint még mindig a Dzsumbujban lakott illegális beköltözőként.

Wilkinson szerint a bizonytalanság, a kiszámíthatatlanság, a jövőtlenség akut stressz helyzetet idéz elő a slumokban élő népességnél és ez felelőssé tehető az itt élők alacsonyabb születéskor várható élettartamáért. (Wilkinson 1996)

Fel lehet-e vázolni valamilyen alternatívát a felújítani/felszámolni dilemma feloldására? A felújításban és a felszámolásban közös, hogy a szegénynegyedben élő népességet együttesen kezeli, tekintet nélkül az ott élő családok anyagi helyzetére, arra, hogy van-e kereső a családban és a megoldást is értelemszerűen kollektíven képzeli el - pedig ha a megoldást individuális szinten keressük (ha a diagnózis is individuális és nem kollektív szintű) akkor egészen más modellt vázolhatunk fel.

Az a család ahol (a fenti példákban, a gyógyszergyárban munkát vállaló család) kereső(k) révén fenn tud tartani egy nagyobb és jobb lakást, ott a helyi önkormányzat szociálpolitikájának arra kellene irányulnia, hogy elősegítse az elköltözésüket egy nagyobb lakásba, egy jobb környéken. De ha a család maradni akar például rokonok, barátok, ismerősök miatt, akkor természetesen maradhatna.

Ha ellenben az a probléma, hogy a család nem tudja fenntartani a lakását - ahogy ezt a hétgyermekes anya esetében láthattuk - akkor ezt kell orvosolni és nem egy nagyobb (rezsijű) lakásba költöztetni, mert itt sem fogja tudni fizetni a rezsit, díjhátralékos lesz és elkezdődik a kilakoltatási procedúra.

A rezsi esetében a Bihari telepi előre-fizetős kezdeményezés viszont jó megoldás lehet, de ezt minden közüzem esetében be kellene vezetni, és kötelezni kellene a szolgáltatót az ilyen - a szolgáltató számára plusz költséggel járó - megoldás alkalmazására. Emellett arra is, hogy ennek a rendszernek az üzemeltetésére fel legyenek készülve és emiatt a szolgáltatás minősége ugyanolyan legyen, mint az utólagos fizetés esetén. Ha a család nem tudja fizetni a rezsit, akkor szociális alapon kaphat támogatást. Az előre-fizetős rendszer nagy előnye, hogy nem tud eladósodni a közüzemek felé a család, így nem válhat díjhátralékossá. A díjhátralék ugyanis, ha pár százezer forintra emelkedik már olyan összeg (továbbá ha figyelembe vesszük a büntetőkamatokat is, akkor végképp), aminek kiegyenlítésére ilyen jövedelmi viszonyok között aligha van esély.

Végezetül fel szeretnénk hívni a figyelmet arra, hogy nem gondoljuk azt, hogy bizonyos esetekben nem lenne indokolt egy slumot felújítani vagy felszámolni (például közegészségügyi okokból), de a tanulmányban tárgyalt szempontokat figyelembe kellene venni.

Mellékletek

1. *"Az említett időszakban elsősorban a szükséglakások építésére, majd 1933-tól magánlakások válságlakásokként való bérlésére helyezik a hangsúlyt a városházán. Ekkor – a húszas évek végén és a harmincas évek elején létesül majd 7 telepen kb. 1000 szükséglakás, többségében a Bárczy-program kislakástelepei koncepcióját követve. Ezek a szükséglakások már sokkal jobb minőségben készültek, mint a XIX. század végiek, hiszen kivétel nélkül kőből épültek és többségük a világháború után is fogadja majd a lakóit.*

   A bérelt szükséglakások virágkora harmincas évek közepére tehető. Ekkor a városvezetés úgy látta gazdaságosabbnak, ha az ehhez társuló állami támogatás felhasználásával nem építkezéssel, hanem kiadatlan lakások bérlésével juttat lényeges több rászorult családot elhelyezéshez. Az állam egyébként, mely 1925 után már egyáltalán nem vett részt az építkezésekben azért is támogatta ezt a formát, mert így a kötött lakásgazdálkodás megszüntetése, illetve az emiatt megemelkedett lakbérek okán kiadatlan lakások ismét bérlőre és azon keresztül megadóztatható jövedelemre találtak.

1936-tól azonban fokozatosan megszüntették a bérelt szükséglakások rendszerét, és ismét az építkezések kerültek előtérbe. Többek között ekkor létesül majd a Gubacsi úti Dzsumbuj, a Hős és a Bihari úti telep. Mindhárom ma is működő, négyemeletes szükségtelep-komplexum. Közben Budapest szükséglakás állományában is komoly változások léptek életbe, ugyanis az állam 1937-től átadta a zömében leromlott barakktelepei kezelését a fővárosnak. Emellett sor került a telepek lakóinak közsegélyre, s így szükséglakásra való jogosultságának felülvizsgálatára is, aminek eredményeként első ízben történtek tömeges kilakoltatások a válság telepekről." (Umbrai, 2007)

2. Néhány idézettel szeretnénk illusztrálni a rendszerváltás előtti Dzsumbuj életkörülményeit: *„A hetvenes évek elejére a telep lakosságának több, mint a fele eljutott a szegénylét felső határáig, ahonnan külső - állami - támogatás nélkül objektíve nem lehet tovább jutni (a folyamat 1975-77-ig erősödik) Az anyagi lehetőségek és igények is nőnek. A feszültség alapja a környék által nyújtott (a 30-as évek igényszintjéhez méretezett) általános ellátottsági szint közötti éleződő különbség lesz. ... egy kisebb közérten, egy hentesen, egy trafikon egy zöldségesen, valamint egy kis postahivatalon kívül nincs más a környéken...* (Ambrus, 1988)

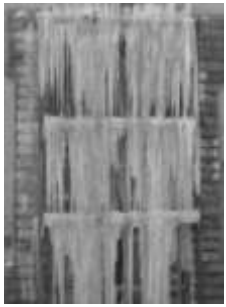

A kilencvenes évek közepe-vége táján már csak egy az átlagos szinthez képest lepukkadt közért és egy játékgépes kocsma marad. Később megszűnik az orvosi rendelő is. A telep amortizációjának talán kevésbé fontosnak tűnő megnyilvánulási formája a kulturálódási lehetőségek megszűnése. Egy nyugdíjas nő említette az interjúzás során, hogy számára a legszörnyűbb az egészben, hogy nincs már könyvtár, nincs már semmilyen szórakozási lehetősége a tv-n kívül.

Ez nem egy egyedi jelenség, számos magyarországi szegénynegyedben, mint például a tatabányai „mészgyári" telepen a kultúrházat bezárták, de az 1930-as években a Bécs melletti Marienthallról készült leírás is a színház szétéséséről, a könyvtári kölcsönzés visszaeséséről, a kulturális szervezetek visszaszorulásáról ír (Jahoda, M. - Lazarsfeld, F. P. - Zeisel, H. 1999, 63-73. oldal).

3. Kecskés Éva a telepi hierarchiát hangsúlyozza, melynek csúcsán *„az idősebb büntetett előéletű 40-es 50-es férfiak állnak,..* aztán ott vannak a *„bűnöző fiatalok, ... szabadulásuk után azt tapasztalhatták, hogy kiskirályként tisztelik őket a telepen, amiért elviselték a korai büntetéseket.* Alul ott vannak a nők, közöttük a *„több generáció gyermekeit nevelő ... családfenntartó nagymamák"* és legalul a prostituáltak (Kecskés, 2005, 31-57. oldal).
4. Kecskés Éva a Dzsumbujbeli droghelyzetet részletesen tárgyalja a könyvében. (Kecskés, 2005. 102-109 oldal).
5. A „B" épületben a 2010-2011-es rendkívül hideg tél folyamán a vízvezetékek szétfagytak azokban a lakásokban, ahol senki sem lakott a mínusz húsz fokos

hidegben. Egyik lakásból folyt át a víz a másikba - eláztatva mindent - többek között az elektromos vezetékeket is. A tető beszakadt, a csatornákat és egyéb mozdítható fém tartozékokat elhordták, a víz ennél fogva felülről is áztatta az épületet. Ez is bizonyítja, hogy nincs igazán gazdája az épületeknek, pedig még laktak az bennük, és csak a szerencsén múlott, hogy nem történt baleset.

6. Kecskés Éva részletesen tárgyalja az önkormányzat lakáspolitikáját (Kecskés, 2005. 90-102 oldal)

7. http://index.hu/bulvar/2011/09/22/leszakadt_a_konyha_a_ken_utcaban

http://www.origo.hu/itthon/20110922-femtolvajok-okozhattak-a-ken-utcai-fodemszakadast.html

Irodalom

AMBRUS, P. (1988): *A Dzsumbuj.* Budapest: MAGVETŐ KIADÓ.

Gans, J.H. (1973.): Az avult városrészek lebontásának és az ott élő lakosság átköltöztetésének emberi következményei In: *Városszociológia*. Budapest: KJK. (414-442. oldal)

Gyukits, Gy. - Sándor, I. (2003): *A romák egészségvédelmét szolgáló oktatási program a Dzsumbujban* (Sándor Imolával közösen) In.: LAM, 13. évf. 1. szám február, 85-87. oldal

KECSKÉS, É. (2005): *Dzsumbujisták*. Budapest: SZOCIÁLIS SZAKMAI SZÖVETSÉG.

Kelly, P. K. (1998): Társadalmi és kulturális tőke a városi gettóban: következmények a bevándorlás gazdaságszociológiájára. In: LENGYEL Gy.–SZÁNTÓ Z. (szerk.): *Tőkefajták: a társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája.* Budapest: AULA, 239–280.

JAHODA, M. -LAZARSFELD, F. P. - ZEISEL, H. (1999), In: *Marienthal*. Budapest: ÚJ MANDÁTUM KÖNYVKIADÓ (63-73. oldal).

Lewis, O.: A szegénység kultúrája In.: GYŐRI P. (szerk.): *A város, a város társadalma, életformacsoportok*, Budapest: WESLEY J. FŐISKOLA (56-76. oldal) é. n.

Umbrai, L (2007): *A hatósági kislakás-építés története Budapesten 1870 - 1948.* (5-6. oldal)

UMBRAI, L. (2008): *A szociális kislakásépítés története Budapesten, 1870-1948.* Budapest: NAPVILÁG KIADÓ.

WILKINSON, R. (1996): *Unhealthy Societies/The Afflictions of Iequality*, London: ROUTLEDGE.

Mihályi Helga

Élet a kollégiumban.
A Miskolci Egyetem kollégiumaiban lakók körében végzett kérdőíves kutatás eredményeinek bemutatása

Bevezető

A Miskolci Egyetem Kollégiumi Igazgatósága megbízásából kérdőíves kutatást végeztünk az Uni Hotel és a Bolyai Kollégiumok lakói között, melynek célja a lakótérrel és a különféle szolgáltatásokkal való elégedettség felmérése volt. A mostani egy megismételt vizsgálat, hiszen pontosan két évvel korábban, ugyanazokkal a kérdésekkel már megkerestük a diákokat.

Megfelelő elméleti – módszertani háttér hiányában a hazai ifjúságszociológiai vizsgálatok között kevés olyan, amely kizárólag az egyetemisták életmódjának, illetve életstílusának elemzésére vállalkozott volna. (Murányi 2010)

A nagymintás kutatások közül - több mint nyolcezer megkérdezett -, legszélesebb körben foglalkoznak a fiatalokkal a kétezres években felvett „ifjúság" elemzések. Ezekből sok mindent megtudhatunk a hazai 15 és 29 év közötti fiatalok mindennapi életéről, gondolkodásáról és a világhoz való hozzáállásáról. A kérdések az élet teljes egészét felölelik, a demográfiai összetételtől kezdve a szociális helyzeten át a politikai nézetekig, és ezek között néhány kifejezetten az életmódra vonatkozik. (Szabó- Bauer 2009)

A felsőoktatási expanzió és az ifjúsági korszakváltás témáját emelte több alkalommal középpontba Gábor Kálmán, aki a fiatalok egy csoportjával, a kollégistákkal foglalkozik elemzésében. (Gábor 2006) Emellett 2010-ben kezdődött a „Campus lét" kutatássorozat, mely a Debreceni Egyetem Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszékének programja. Ennek keretében, a cívis város diákjainak kortársi szocializációját, értékvilágát és életmódját kísérlik meg feltárni a kutatásban résztvevő oktatók és diákok (http://campuslet.unideb.hu/).

A Miskolci Egyetemen korábban, a ’80-as években, illetve a ’90-es évek első felében több vizsgálat is zajlott. Egy nagyobb, az egész miskolci lakosságot felölelő kutatás keretein belül Tóth Pál vezetésével az egyetemisták szabadidős szokásait és időmérlegét rajzolták fel a szociológiai kutatócsoport tagjai. (Tóth 1987) Tőkéczki Ilona pedig több témában – kulturális orientáció, közérzet – foglalkozott a felsőoktatásban résztvevő hallgatók életének sajátosságaival. (Tőkéczki 1993a, 1993b)

Jelen kutatásunk témájával megegyezően, hasonló kérdésekkel mérték az egyetemi, főiskolai kollégiumokban lakók elégedettségét a Budapesti Műszaki Főiskolán[1], a Debreceni Egyetemen,[2] a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen,[3] a Szolnoki Főiskolán[4] és a Szegedi Tudományegyetemen.[5]

I. Módszertani megfontolások és a minta

A kutatás a 2011/2012. tanév 1. félévében, november és december hónapokban zajlott. Az adatok személyes megkeresés útján kerültek felvételre. Véletlen kiválasztással, összesen 809 hallgatót kérdeztünk meg különféle kollégiumi tényezők fontosságáról (fontos, kevéssé fontos, fontos dimenzióban) és az azokkal való elégedettségről (1-5 skálán) három témakörben:

1. Kollégium felszereltsége, a lakó- és közösségi terek.
2. Kollégiumi alapszolgáltatások, karbantartás – hibaelhárítás.
3. Közüzemi és egyéb kiegészítő szolgáltatások.

Az adatok rögzítését és az elemzést SPSS segítségével készítettük el.

A mintát 809 kollégista alkotja, akik a Miskolci Egyetem nyolc karának valamelyikén tanulnak. Közülük 61,9% nő és 38,1% férfi, életkoruk 18 és 32 év közötti, legnagyobb arányban, 20,2%-uk 21 éves. Mindannyian a hat Bolyai Kollégium valamelyikében vagy az Uni Hotelben laknak, legtöbben, 21,6%-uk az E/2-ben.

[1] koll.uni-obuda.hu/files/2010/Hallg.Eleg.Kiert.Terminus.2005-06.pdf
[2] koli.unideb.hu/felmeres/KLK_jelentes_2010.pdf
[3] www.iosephinum.hu/feltoltott/iosephinum_felmeres_2011.pdf
[4] dpr.szolfportal.hu/index.php?option=com…task…
[5] http://www.ohsh.u-szeged.hu/upload/hallgatoi_elegedettseg.pdf

A megkérdezett kollégisták 91,3%-a állami finanszírozású hallgató. Közülük csak alig egytized (8,7%) nem tartja megfelelőnek a megállapított kollégiumi díjakat. Ez az arány a költségtérítésesek között sokkal nagyobb (26,5%). Ezt magyarázhatja, hogy számukra a díjak jóval magasabbak. A kollégisták közel kétharmada (60,8%) nem dohányzik és a valamilyen rendszerességgel dohányzók egyharmada (33,6%) csak alkalmanként, míg kétharmada (66,3%) rendszeresen dohányzik. Ez az arány alatta marad a magyar fiatalok körében mért adatoknak. (Mihályi 2009, Kiss -Lisznyai 2005, Asztmann) Mindössze négy olyan megkérdezett van, akinek nem magyar az anyanyelve (szlovák) és valamilyen fogyatékosságot (látás, hallás, mozgás) is csak 22-en jeleztek.

1. ábra.

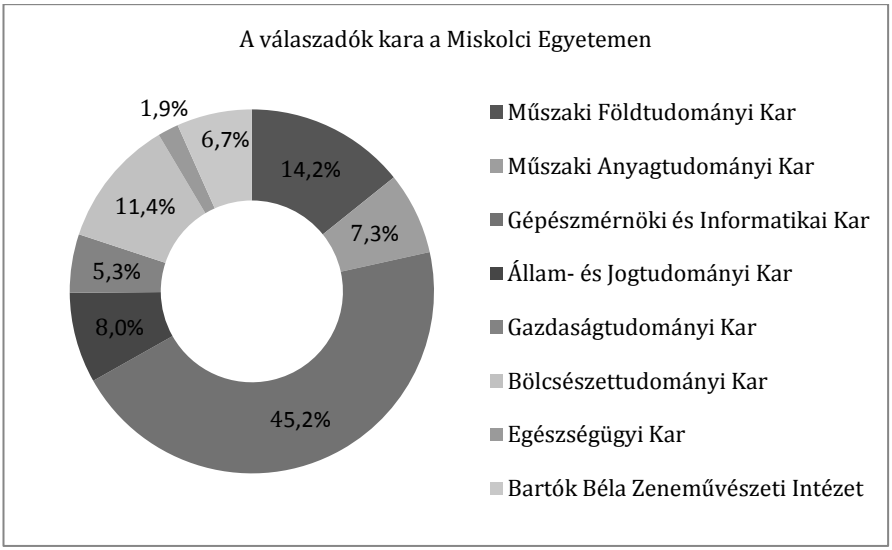

N=809

II. A kutatás eredményei

II. 1. 1. A kollégium felszereltsége, a lakó- és közösségi terek fontossága

Ebben a részben összesen hét tényezőcsoport szerepelt: lakó- és fürdőszoba, tanulószoba, konyha, közösségi helyiségek, dohányzóhelyek, mosási lehetőségek, szárítási lehetőségek. Elsőként ezek fontosságát kellett megítélni a megkérdezetteknek a fontos – kevéssé fontos – nem fontos skála segítségével.

1. táblázat: A kollégium felszereltsége, a lakó-, és közösségi terek tényezőinek fontossága 1. (%)

	fontos	kevéssé fontos	nem fontos
alapterülete, funkcionalitása	89,7	9,9	0,4
be- és kiköltözés lebonyolítása	59,2	33,8	7,0
bútorozottsága, felszereltsége	89,0	10,4	0,6
hűtő- és fagyasztótér kapacitása	92,2	7,7	0,1
fürdő/mosdó helyiség megfelelősége	96,8	3,0	0,2
tanulószoba elérhetősége	40,5	41,3	18,2
tanulószoba felszereltsége	32,2	45,7	22,1
konyha elérhetősége, kapacitása	87,0	11,6	1,4
konyha felszereltsége, minősége	86,2	12,2	1,6
közösségi helyiségek elérhetősége	51,6	38,4	10,0
közösségi helyiségek felszereltsége, minősége	49,7	39,9	10,4
dohányzóhelyek elhelyezkedése	46,5	22,3	31,2
dohányzóhelyek szellőztetésének megoldása	76,9	14,1	9,0
mosási lehetőségek elérhetősége	69,4	21,7	8,9
mosási lehetőségek minősége	71,8	19,4	8,8
szárító, szárítási lehetőségek	53,4	29,8	16,8

A fürdőhelyiség megfelelősségét a válaszadók közül szinte mindenki (96,8%) fontos dolognak tartja. Ugyancsak nagyon magas ez arány a hűtő

kapacitása (92,2%), a szoba alapterülete, funkcionalitása (89,7%) és a bútorozottsága (90,6%) esetén is. Összesen átlagosan a lakó- és fürdőszoba fontossága 85,4%-os lett a kollégisták véleménye szerint.

A tanulószobával kapcsolatos két tényező fontosságát nem értékelték túl magasra a megkérdezettek, akik az elérhetőséget fontosabbnak tartják (40,5%), mint a felszereltséget (32,2%). Egyötöde (20,1%) a kollégistáknak a tanulószobát egyáltalán nem gondolja szükségesnek, illetve fontosnak.

A konyhai tényezők a válaszadók véleménye szerint - hasonlóan a szobai- és fürdőszobai tényezőkhöz – fontosnak bizonyultak, szinte megegyezően hasonló arányban (87,0%, illetve 86,2%).

A közösségi helyiségek tényezői szinte pontosan a válaszadók fele (50,7%) számára bizonyultak fontosnak, miközben minden tízedik megkérdezett kollégista számára létük, fenntartásuk nem fontos dolog.

A dohányzóhelyek fontosságának megítélésében nagyon megosztottak a válaszadók. Ez a megosztottság szoros összefüggésben van azzal, hogy valaki dohányzik, avagy sem. A helyiségek elhelyezkedését a kollégisták közel harmada (31,2%) egyáltalán nem tartja fontos tényezőnek, valószínűleg azért, mert nem dohányzik, így nem is látja szükségét ezek fenntartásának. A szellőztetés esetén már nagyobb az egyetértés a „két tábor" között, hiszen több mint háromnegyedük – függetlenül attól, hogy cigarettás vagy sem – fontosnak véli a helyiségek szellőztetését, és mindössze 9,0%-uk szerint nem lényeges ennek megoldása.

A mosási lehetőségek elérhetőségét és minőségét egyaránt a válaszadók több mint kétharmada (70,6%) tartja fontosnak. Ezekhez képest a szárítási lehetőségek valamivel kevéssé bizonyultak annak (53,4%).

2. ábra.

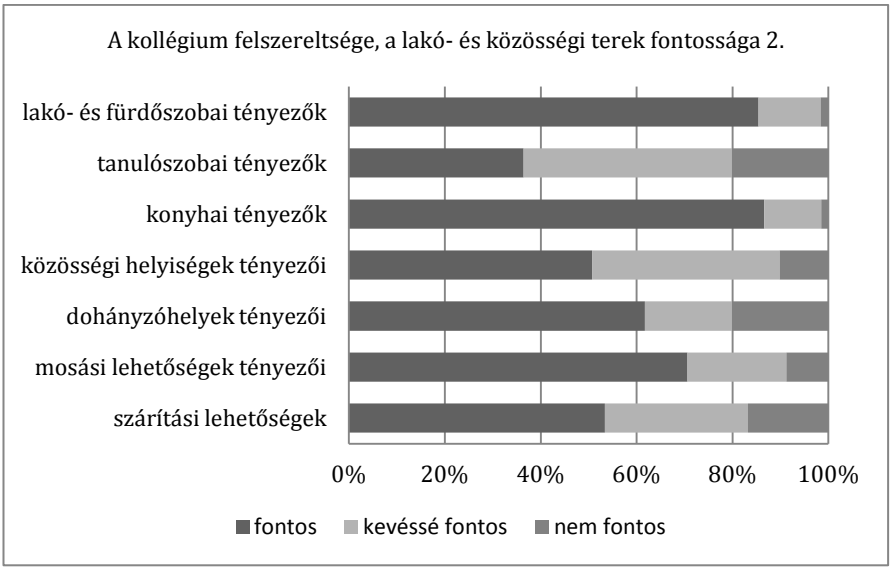

A fenti összefoglaló grafikonból kiderül, hogy az első rész tényezőcsoportjai közül a megkérdezett kollégisták számára a lakó- és fürdőszobai, illetve a konyha dolgok a legfontosabbak - több mint 80%-ban - és a tanulószobaiak a legkevésbé fontosak, 40% alatti értékkel.

3. ábra.

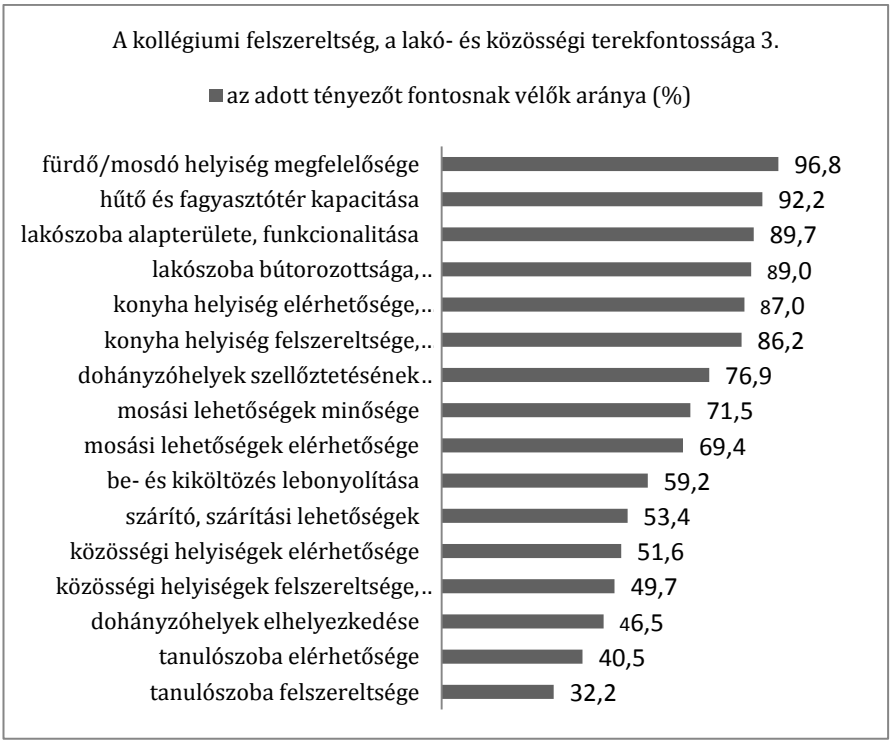

Ha a hét tényezőcsoportot elemeire bontjuk, akkor 16 tényezőt tudunk megvizsgálni vélt fontosságuk szerint. A megkérdezett kollégisták számára kiemelkedően fontos dolog a fürdő/mosdó helyiség megfelelőssége (96,8%). Még egy tényezőnek, a lakószoba bútorozottságának, felszereltségének 90% feletti a megítélése. További négy tényezőnek 80% feletti, kettőnek 70%, illetve egynek 60% feletti. Ezt az összesen kilenc dolgot a válaszadók több mint kétharmada értékelte fontosnak. A legkisebb fontosságot a tanulószoba felszereltségének (32,2%) tulajdonítanak.

II. 1. 2. A kollégium felszereltségével, a lakó-és közösségi terekkel való elégedettség

A fontosság mellett az elégedettséget is mértük 5 fokú skála segítségével.

4. ábra.

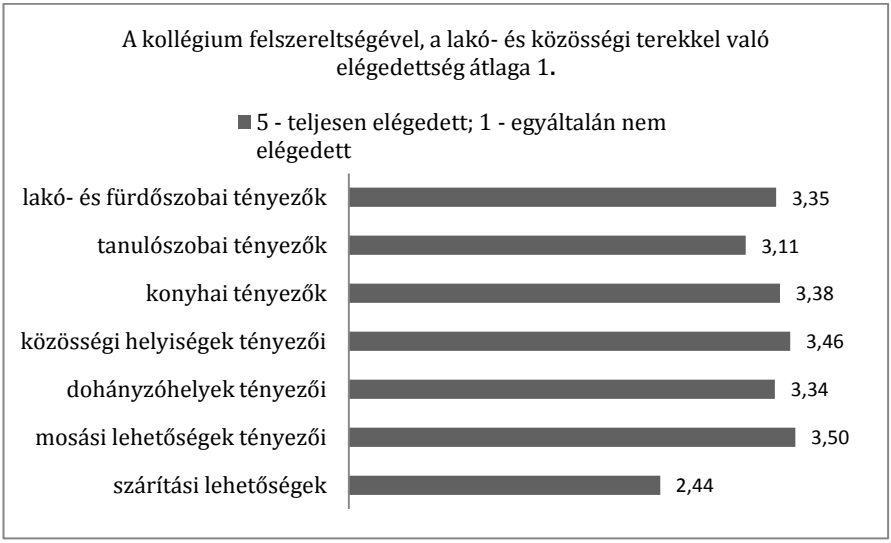

Egy tényezőcsoport – a szárítási lehetőségek (2,44) – kivételével mindegyik esetén az elégedettségi átlagok 3,11 és 3,50 között szóródnak, tehát nagyon hasonló a megítélésük: jónak értékelték a megkérdezett kollégisták.

5. ábra.

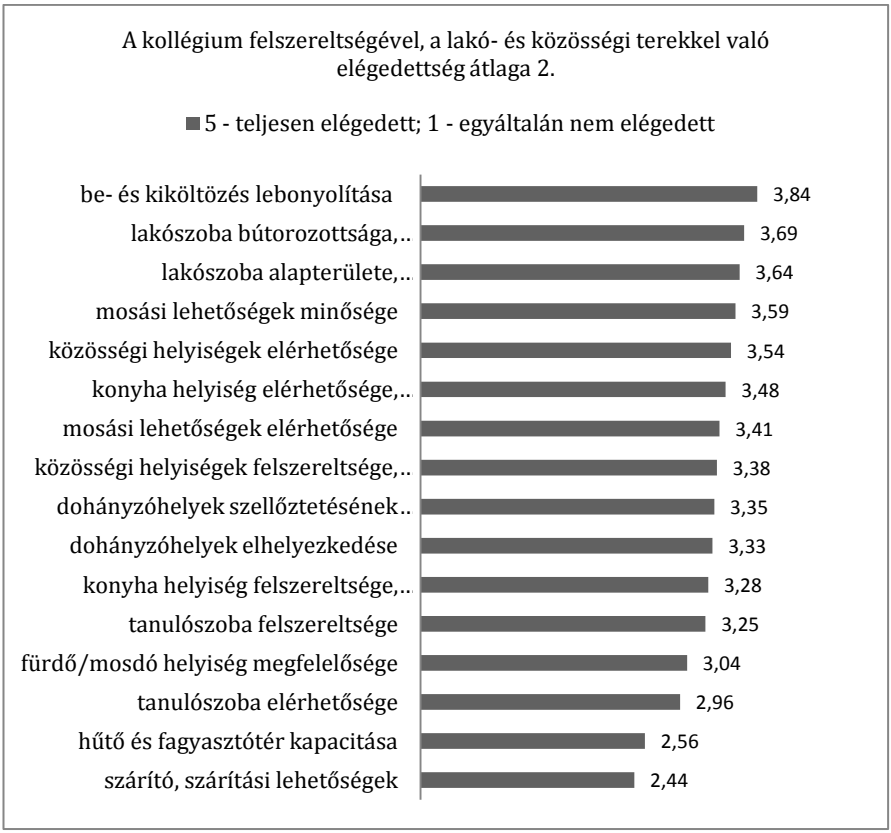

Ha a tényezőcsoportokat elemeire bontjuk, akkor nagyobb az elégedettségi átlagok szóródása. Bár nincs olyan tényező, melyet négyes fölöttire értékeltek a válaszadók, a be-és kiköltözés lebonyolítása közel ilyen értéket kapott (3,84). A legrosszabb átlaga itt is a szárítási lehetőségeknek van (2,44), de még két dolog, a tanulószoba elérhetősége (2,96) és a hűtő- és fagyasztótér kapacitása is három alatt marad (2,56).

II. 1. 3. A kollégium felszereltség, a lakó- és közösségi terek fontossága, illetve azzal való elégedettség összehasonlítása

6. ábra.

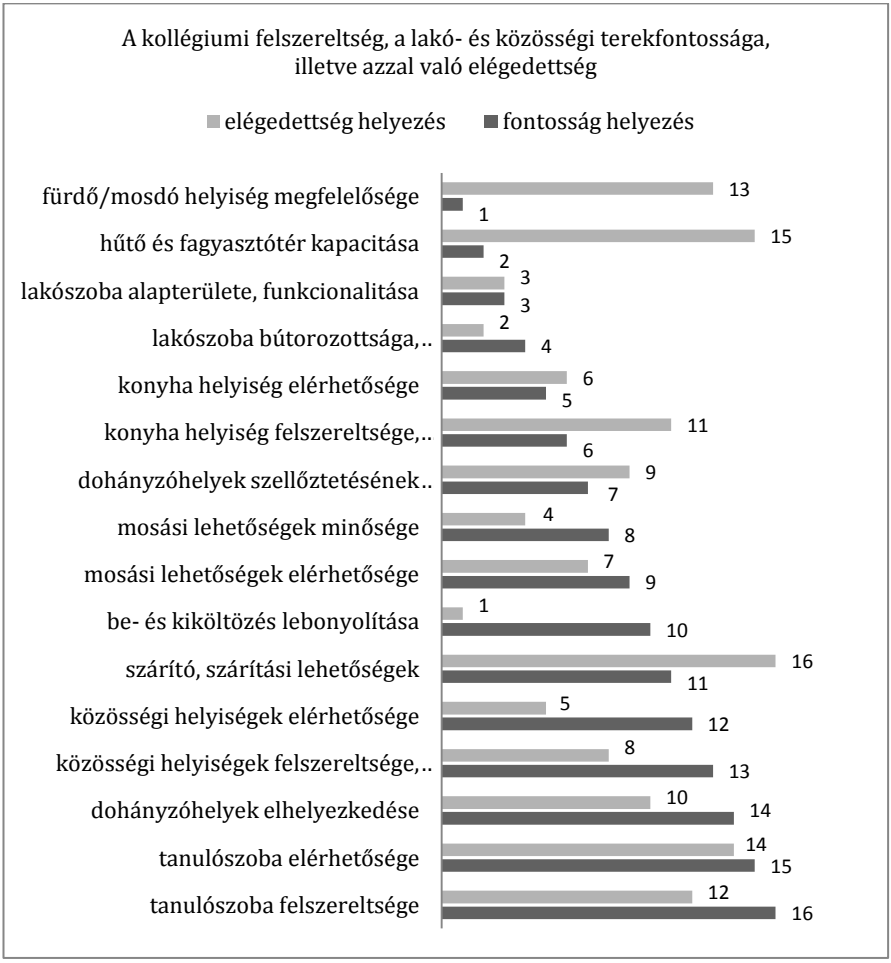

Mindössze egy olyan tényező van, mely esetén a fontosság és az elégedettség azonos rangsorszámot kapott: a lakószoba alapterülete, funkcionalitása (3).

A legnagyobb differencia a fontosság – elégedettség dimenzióban a hűtő és fagyasztótér kapacitásában van (-13), azaz miközben ezt tartják a megkérdezett kollégisták a második legfontosabb tényezőnek ebben a részben, addig az ezzel való elégedettség a 15. helyen szerepel a 16 tényező között. Hasonlóan nagy a különbség a fürdő/mosdó helyiség megfelelőségében (-12). Még további négy tényező szerepel ebben a dimenzióban: a konyha helyiség felszereltsége, minősége, illetve a szárító, szárítási lehetőségek (-5), a dohányzóhelyek szellőztetésének megoldása (-2), illetve a konyha helyiség elérhetősége (-1).

Az elégedettség – fontosság dimenzióban a be- és kiköltözés lebonyolításában tapasztalható a legnagyobb különbség (+9). Bár ezt nem tartják túl fontos tényezőnek a válaszadók, hiszen a 16 közül csak a 11. helyen szerepel, a vele való elégedettség viszont rangsorban az első helyen szerepel. Még további nyolc tényező szerepel ebben a dimenzióban +7 és +1 közötti rangsorszám különbségekkel.

II. 2. 1. Kollégiumi alapszolgáltatások, karbantartás-hibaelhárítás fontossága

A második részben összesen kilenc tényezőcsoport fontosságát kellett megítélnie a megkérdezetteknek: szobai takarítás, közös helyiségek takarítása, ágynemű, szobaellenőrzések, biztonsági személyzet tevékenysége, videó-megfigyelő rendszer, recepció munkája, vendégfogadás lehetősége és díja, valamint a javítás/hibaelhárítás/karbantartás tényezőit.

2. táblázat: Kollégiumi alapszolgáltatások, karbantartás-hibaelhárítás fontossága 1. (%)

	fontos	**kevéssé fontos**	**nem fontos**
szobai takarítás	65,8	17,2	17,0
szobai takarítás időpontja	52,4	27,0	20,6
személyi tulajdon biztonsága szobai takarításkor	94,8	2,2	3,0
közös helyiségek takarítása	87,9	10,7	1,4
ágynemű minősége	72,2	17,2	10,6
ágyneműcsere gyakorisága, időpontja (Uni Hotel)	52,9	28,1	19,0
szobaellenőrzések	22,5	38,6	38,9
személyes szféra védelme	84,2	11,8	4,0

	fontos	kevéssé fontos	nem fontos
szobaellenőrzéskor			
biztonsági személyzet tevékenysége (Uni Hotel)	88,0	8,8	3,2
biztonsági sz. tev. közösséget zavaró vis. esetén (Uni Hotel)	82,2	13,3	4,5
videó-megfigyelő rendszer	67,4	22,1	10,5
recepció munkája/hozzáállása	87,3	11,8	0,9
vendégfogadás lehetősége, díja	83,4	14,9	1,7
hibaelhárítás/karbantartás	92,0	7,9	0,1
hibaelhárítás regisztrálásának módja	75,0	23,3	1,7
hibaelhárításkor kommunikáció a személyzettel	67,3	28,9	3,8
helyiségek műszaki állapota	87,1	12,4	0,5

Miközben a szobai takarítást a megkérdezett kollégistáknak kétharmada (65,8%), az időpontját pedig csupán 52,4%-a tartja fontosnak, eközben a személyi tulajdon biztonsága 90% feletti fontossággal bír. Érdekes, hogy a válaszadók 3%-a szerint ez nem lényeges dolog.

Ágyneműcsere, csak az Uni Hotelben van, annak gyakoriságával csak 52,9%-ban elégedettek a válaszadók és viszonylag sokan, minden ötödik közülük nem elégedett vele, valószínűleg gyakrabban szeretné azt.

A személyes szféra védelmét nemcsak a szobák takarításakor, hanem a szobaellenőrzésekkor is nagy arányban (84,2%) fontosnak tartják a válaszadók. Magát a szobaellenőrzést viszont csak valamivel több, mint minden ötödik megkérdezett (22,5%) véli annak.

Mind a biztonsági személyzet tevékenysége, mind a recepció munkája, hozzáállása fontos tényezők a válaszadók szerint, 80% feletti arányban. A vendégfogadást lehetőségét ezekhez hasonlóan, míg a videó-megfigyelő rendszer működtetését csak kétharmad arányban gondolják fontosnak.

A hibaelhárítást/karbantartást általában nagyon fontosnak (92,0%) jelölték a megkérdezett kollégisták, miközben tényezőire bontva már kevésbé találták annak.

7. ábra.

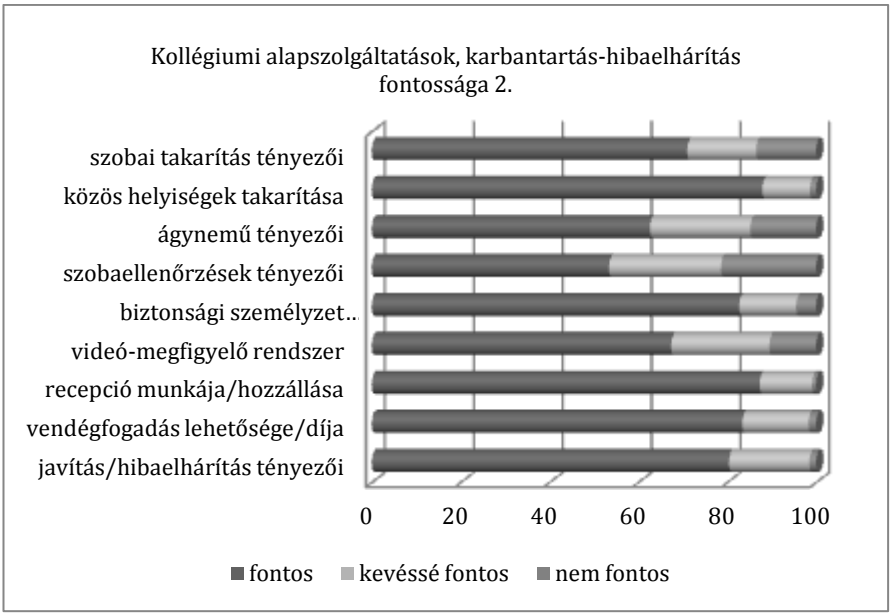

A fenti grafikon a kilenc tényezőcsoport fontosságát veti össze. A legfontosabbnak, 80% feletti megítéléssel a közös helyiségek takarítása (87,9%) és a recepció munkája (87,3%) szerepel. Legkevésbé a szobaellenőrzések tényezőit tartják fontosnak (53,4%) a válaszadók.

8. ábra.

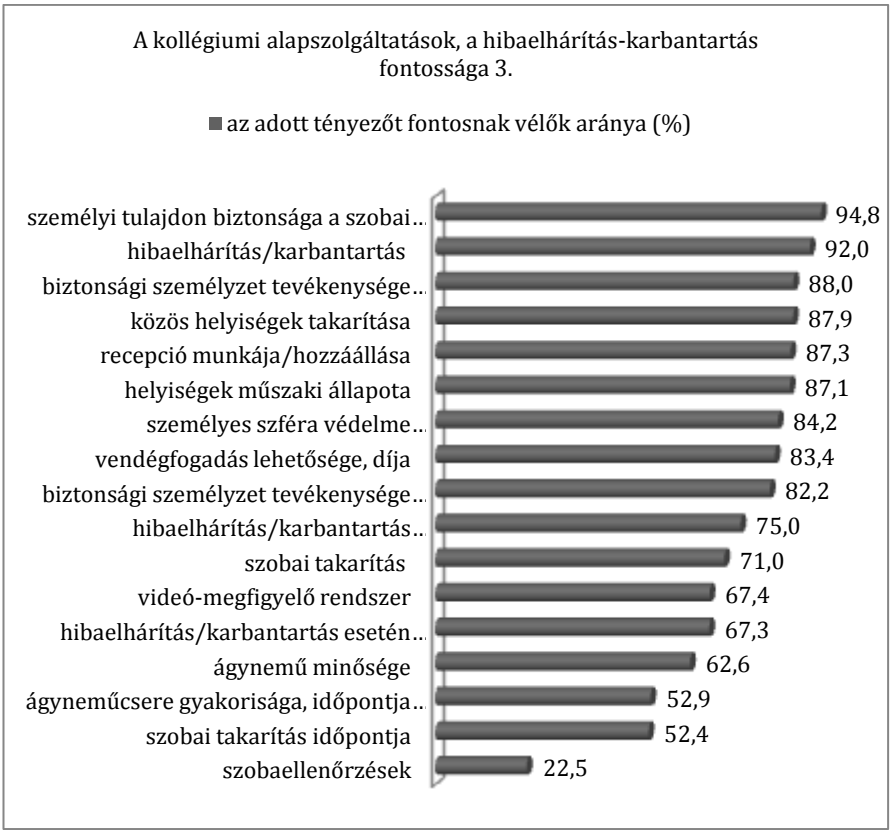

Elemeire bontva a csoportokat, 17 tényezőt tudunk összevetni fontosságuk szerint. A csoportokhoz képest ebben az esetben jóval nagyobb a szórás. Két tényező fontossága is 90% feletti: személyi tulajdon biztonsága a szobai takarításkor (94,8%), illetve a hibaelhárítás/karbantartás (92,0%). Hét tényező 80% feletti, további két pedig 70% feletti fontossággal bír, azaz összesen a 17-ből 12 esetben a válaszadók több mint kétharmada szerint. Kirívóan alacsony a szobaellenőrzések fontosságának megítélése, hiszen ezt csak valamivel több mint minden ötödik megkérdezett kollégista gondolja lényeges dolognak és több mint harmaduk szerint egyáltalán nem az, azaz el lehetne törölni, nincsen rá szükség.

II. 2. 2. Kollégiumi alapszolgáltatásokkal, a hibaelhárítással-karbantartással való elégedettség

9. ábra.

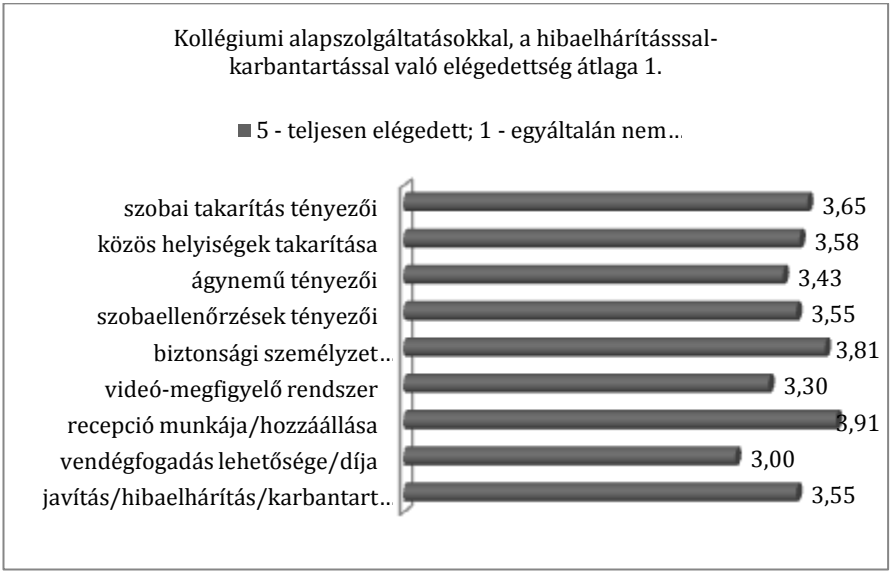

Az elégedettség a kilenc tényezőcsoport esetén átlagosan jónak mondható. Egy olyan van, a vendégfogadás lehetősége/díja, mely közepes (3,00). Kettő viszont négy közeli átlaggal rendelkezik: a biztonsági személyzet (3,81), illetve a recepció munkájának, hozzáállásának (3,91) megítélése.

10. ábra.

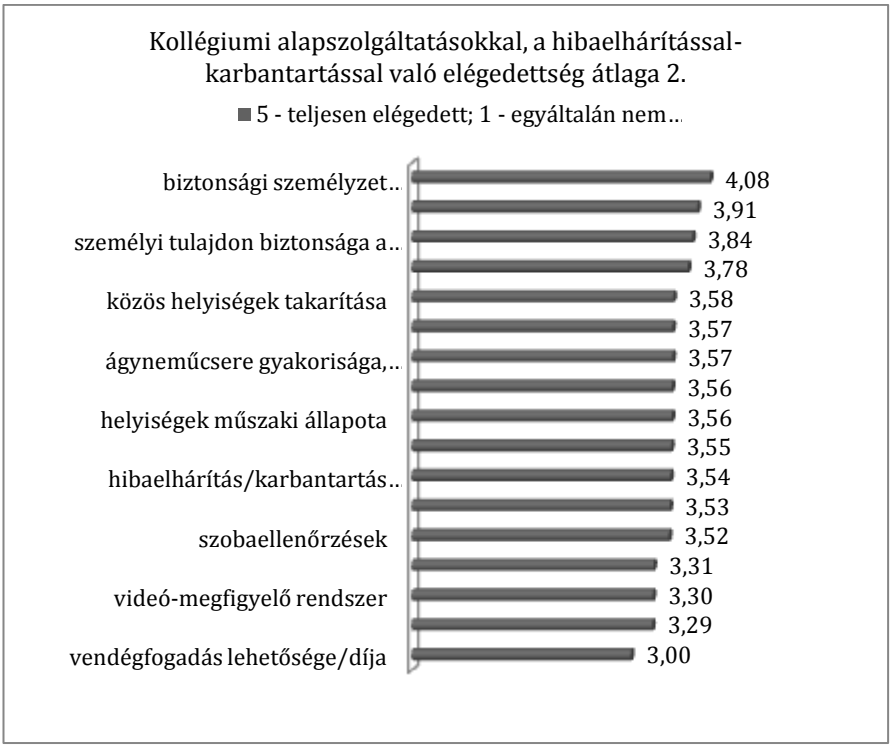

Ha elemeire bontjuk a tényezőcsoportokat, akkor valamivel szórtabbak az értékek. Továbbra is a biztonsági személyzet munkája szerepel a legmagasabb átlaggal (4,08), de itt az általános munkáról van szó. A közösséget zavaró viselkedés esetén ez az érték négy alatt marad (3,53). Négy tényező kivételével - vendégfogadás lehetősége/díja (3,00), ágynemű minősége (3,29), videó-megfigyelő rendszer (3,30) és hibaelhárítás/karbantartás (3,31) - mindegyik megítélése jó, a megkérdezett kollégisták szerint.

II. 2. 3. Kollégiumi alapszolgáltatások, a hibaelhárítás/karbantartás fontossága, illetve az azzal való elégedettség összehasonlítása

11. ábra.

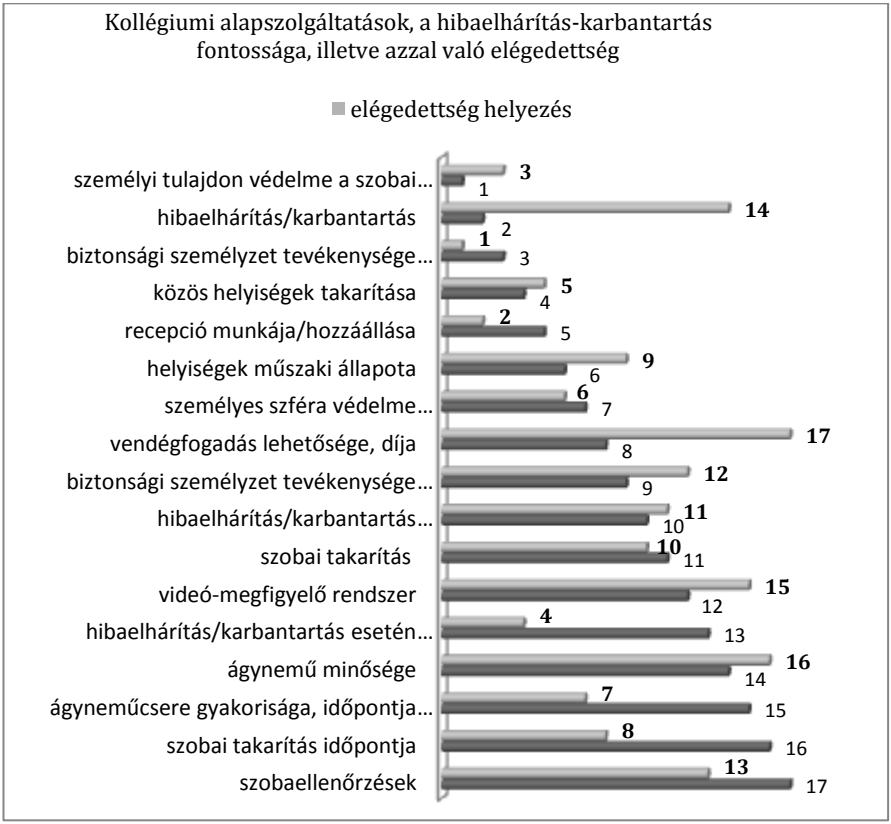

Egyetlen olyan tényező sincs, amelynek fontossági, illetve elégedettségi rangsorszáma megegyezik.

A fontosság – elégedettség dimenzióban kilenc tényező szerepel, azaz ezekben az esetekben az adott tényezőt ugyan fontosnak értékelték a válaszadók, az ezzel való elégedettség viszont ehhez képest alacsonyabb. Legnagyobb a differencia a hibaelhárítás/karbantartás megítélésében (12), hiszen miközben fontosságát a második helyre tették az összes tényező közül,

addig a 14. helyet kapta a dolgok közül. Más, ehhez hasonlóan kiugró különbség nem figyelhető meg, de -9 és -1 között szóródnak a rangsorszám differenciák. Legkisebb a különbség a hibaelhárítás/karbantartás regisztrálásának módja és a közös helyiségek takarítása esetén (-1).

Az elégedettség – fontosság dimenzióban eggyel kevesebb, nyolc tényező szerepel. A megítélésben a legnagyobb különbség a hibaelhárítás/karbantartás során végbemenő kommunikáció esetén (+9), illetve az Uni Hoteles ágyneműcsere gyakoriságában, időpontjában és a szobai takarítás időpontjában (+8) tapasztalható. A személyes szféra védelme szobaellenőrzések és a szobai takarítás esetén minimális a differencia (+1).

II. 3. 1. Közüzemi és egyéb kiegészítő szolgáltatások fontossága

A harmadik és egyben utolsó részben hat tényezőcsoport fontosságról mondtak véleményt a megkérdezett kollégisták: fűtés, víz- és melegvíz-ellátás, TV/rádió programkínálat és vétel, elektromos hálózathoz csatlakozás, számítógépes hálózat, illetve egyéb fizetős szolgáltatások.

3. táblázat. Közüzemi és egyéb kiegészítő szolgáltatások fontossága 1. (%)

	fontos	**kevéssé fontos**	**nem fontos**
fűtés (fűtési idény, hőérzet)	97,5	2,2	0,3
víz-, melegvíz-ellátás (nyomás, hőfok)	98,0	1,9	0,1
elektromos hálózathoz csatlakozás	96,3	3,1	0,6
TV/rádió programkínálat	32,7	31,7	35,6
TV/rádióvétel minősége	40,7	27,8	31,5
számítógépes hálózat elérés	98,3	1,4	0,3
számítógépes hálózat sávszélessége	96,4	2,9	0,7
számítógépes háló használatának biztonsága	93,5	5,8	0,7
számítógépes háló szolg. folyamatossága	97,6	2,1	0,3
uszoda, szauna, bowlingpálya	34,0	50,2	15,8
bolt, kávéház	74,7	20,4	4,9
könyvtár, fénymásoló	80,9	16,4	2,7
konditerem	47,5	42,1	10,4
mosókonyha	65,2	26,7	8,1

Mindhárom közüzemi szolgáltatást kiemelkedően fontosnak tartják a válaszadók.

A TV/rádió programkínálat és vétel a megkérdezettek alig több mint harmada (36,7%) számára, tehát kevéssé fontos tényezők. Az előbbi ennél kicsivel kevésbé, míg az utóbbi ugyanennyivel nagyobb arányban.

A számítógépes hálózati elérés minden elemében nagyon fontosra értékelt tényezőcsoport (96,5%), jelezve ezzel azt, hogy napjaikban ennek a területnek mekkora a népszerűsége, használati gyakorisága a népességen, ezen belül is elsősorban a fiatalok körében.

Az egyéb fizetős szolgáltatások fontosságának tekintetében jelentősen megoszlanak a vélemények. A könyvtár, fénymásoló (80,9%), a bolt, kávéház (74,7%), illetve a mosókonyha (65,2%) mint fizetős szolgáltatások a válaszadók legalább kétharmada számára fontosak, addig a konditerem (47,5%) nem egészen minden második, továbbá az uszoda, szauna, bowlingpálya (34,0%) csak minden harmadik megkérdezett kollégistának az.

12. ábra.

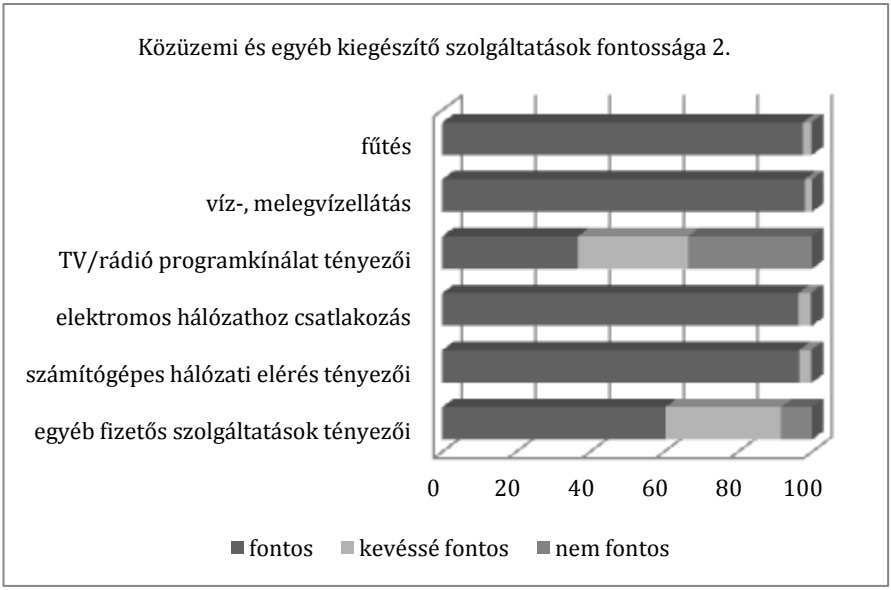

A fenti összefoglaló grafikon azt mutatja, hogy a három közüzemi szolgáltatás és a számítógépes hálózati elérés tényezői 96% feletti fontossággal bírnak, miközben az egyéb szolgáltatások - TV/rádió, illetve az Uni Hotel fizetős szolgáltatásai – 60% alatti arányban fontosak a válaszadók szerint.

13. ábra.

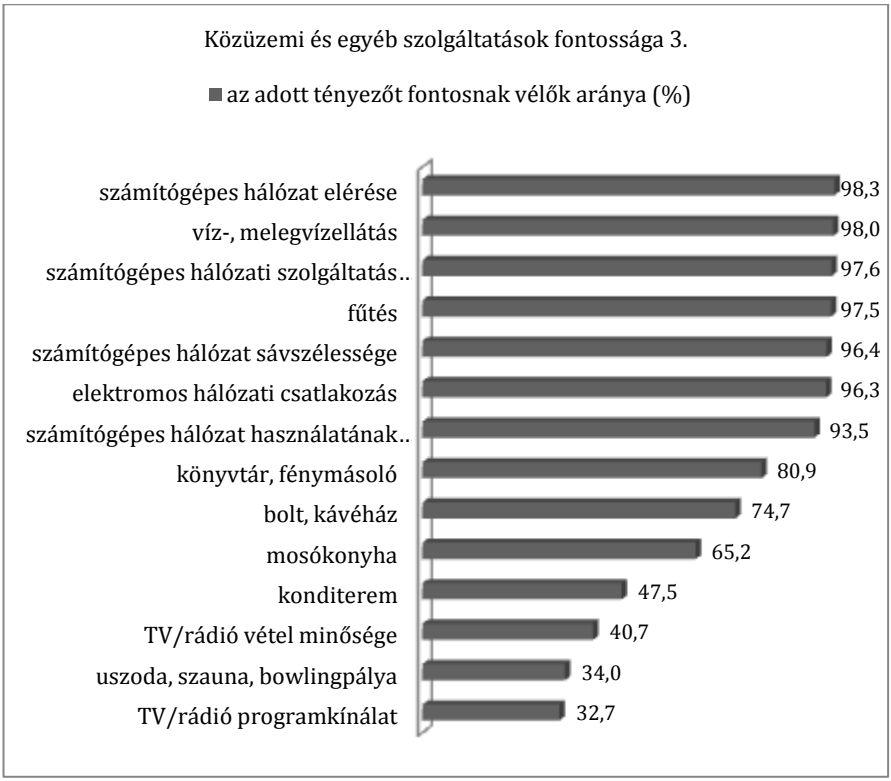

A hat tényezőcsoportot 14 elemre bontva az alábbi megállapításokat tehetjük: a közüzemi szolgáltatások tényezői kivétel nélkül 90% feletti fontossággal bírnak a válaszadók számára. Az egyéb szolgáltatások fontossága 32,7% és 80,9% között szóródik. A legkevésbé lényeges fizetős szolgáltatás az uszoda, szauna, bowlingpálya a megkérdezett kollégisták számára.

II. 3. 2. Közüzemi és egyéb kiegészítő szolgáltatásokkal való elégedettség

14. ábra.

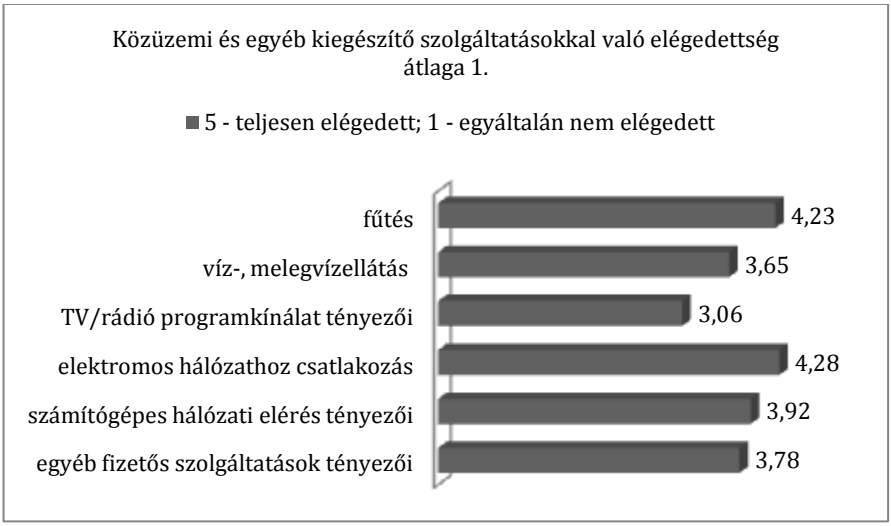

Az utolsó rész tényezőcsoportjainak elégedettségi átlagai jelentősen szórnak. A háromból két közüzemi szolgáltatás – fűtés (4,23) és elektromos hálózathoz csatlakozás (4,28) – átlaga erős jó, míg a víz-, melegvíz-ellátásé csak erős közepes. A számítógépes hálózati elérés tényezőivel (3,92) és az egyéb fizetős szolgáltatásokkal (3,78) ugyancsak elégedettek a válaszadók, miközben a TV/rádió programkínálat tényezőit inkább gyengébb közepesre értékelték.

15. ábra.

Tényezőire bontva a csoportokat kicsit egységesedik a kép. A TV/rádió programkínálat, a vétel minősége, illetve a mosókonyha kivételével a többi 12 tényezővel való elégedettség a gyenge és erős jó közötti tartományban szóródik. Ötnek 4 feletti, további hatnak 3,5 feletti az átlaga.

II. 3. 3. Közüzemi és egyéb kiegészítő szolgáltatások fontossága, illetve az azzal való elégedettség összehasonlítása

16. ábra.

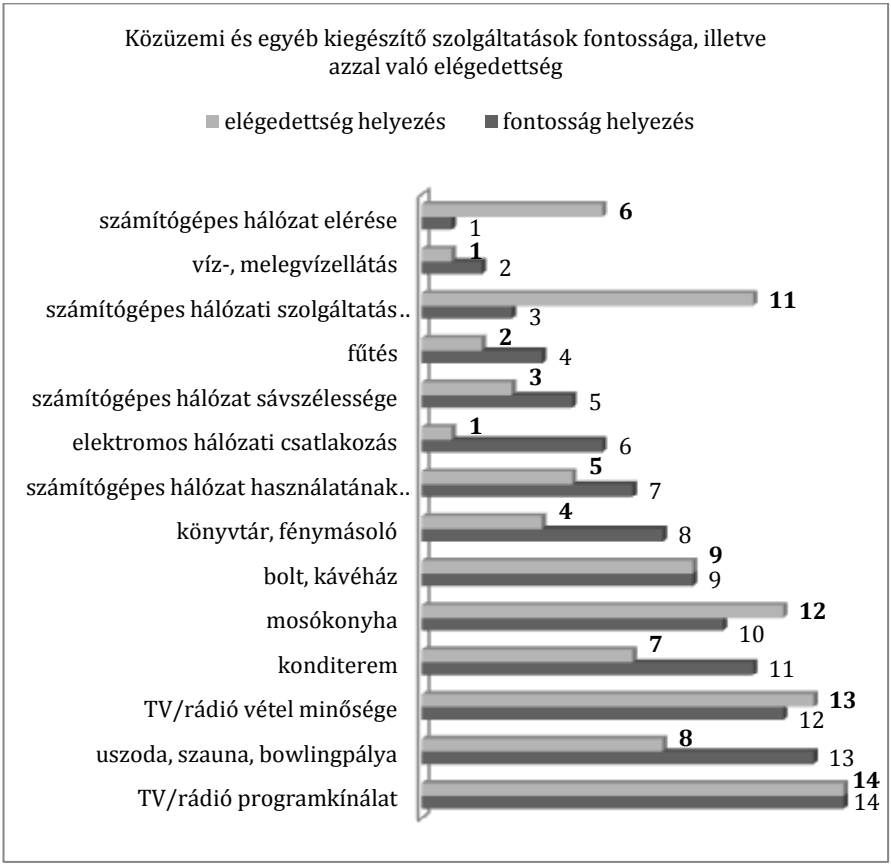

Két tényezőnek – bolt, kávéház (9) és a TV/rádió programkínálat (14) - egyezik meg a fontossági és az elégedettségi rangsorszáma.

A fontosság – elégedettség dimenzióban négy tényező szerepel. Legnagyobb a differencia a számítógépes hálózati szolgáltatás folyamatossága (-7) esetén. Ezt azt jelenti, hogy miközben ezt a dolgot tartják a 3.

legfontosabbnak, eközben az ezzel való elégedettség csupán 11. a rangsorban. A további tényezők -5 és -1 között helyezkednek el.

Kétszer ennyi, azaz nyolc tényező található az elégedettség – fontosság dimenziójában. Itt a másik dimenzióhoz hasonló nagy különbség nincsen a rangsorszámok között, hiszen az adatok +5 és +1 között szóródnak.

III. Összefoglalás

A kérdőív tényezői, melyeknek fontosságát és az azokkal való elégedettséget kellett megjelölni, három nagy téma köré voltak csoportosítva.

17. ábra.

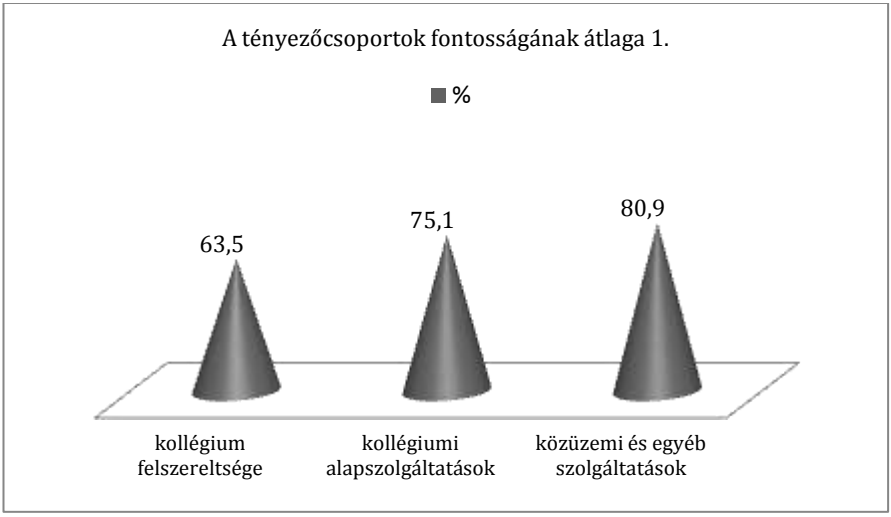

18. ábra.

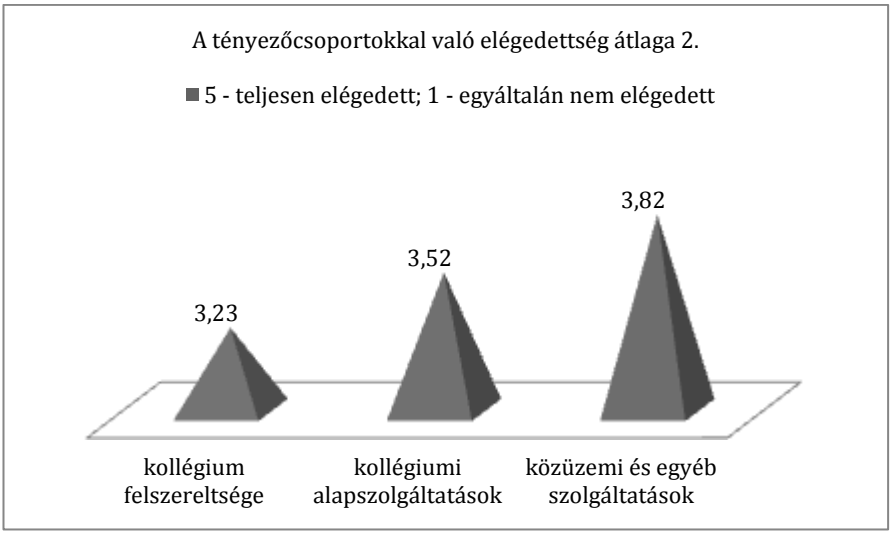

Mind a fontosság, mind az elégedettség esetén ugyanaz a sorrend a három tényezőcsoport esetén. A kollégiumi alapszolgáltatások (17 tényező), illetve a közüzemi- és egyéb szolgáltatások (14 tényező) kapcsán a válaszadók háromnegyede számolt be ezek fontosságról és gyenge jóra értékelték a velük való elégedettséget. Ugyanakkor a kollégium felszereltségének, a lakó- és közösségi tereknek (16 tényező) fontosságát ezekhez képest csak a válaszadók kétharmada tartja fontosnak, illetve erős közepes a velük való elégedettség.

A három témakörön belül összesen 22 tényezőcsoport szerepelt 7-9-6 megoszlásban. A tényezőcsoportok közül a legfontosabbak az alábbiak:

1. víz-, melegvízellátás 98,0%
2. fűtés 97,5%
3. számítógépes hálózati elérés 96,5%

A tényezőcsoportok közül a legelégedettebbek az alábbiakkal:

1. elektromos hálózathoz csatlakozás 4,28
2. fűtés 4,23
3. számítógépes hálózati elérés 3,92

Végül a tényezőcsoportok összesen 47 tényezőre bomlottak 16-17-14 megoszlásban. A tényezők közül a legfontosabbak az alábbiak:

1.	számítógépes hálózat elérése	98,3%
2.	víz-, melegvízellátás	98,0%
3.	számítógépes hálózati szolgáltatás folyamatossága	97,6%
4.	fűtés	97,5%
5.	fürdő/mosdó helyiség megfelelősége	96,8%
6.	számítógépes hálózat sávszélessége	96,4%

A tényezők közül legelégedettebbek az alábbiakkal:

1.	elektromos hálózathoz csatlakozás	4,28
2.	fűtés	4,23
3.	számítógépes hálózat sávszélessége	4,16
4.	biztonsági személyzet tevékenysége (Uni Hotel)	4,08
5.	könyvtár, fénymásoló	4,08
6.	számítógépes hálózat használatának biztonsága	4,00

Irodalom

DR. ASZTMANN A.: *Egyetemista fiatalok egészségi állapotának és életmódjának vizsgálata.* http://www.tsoft.hu/digitalcity/entity/entityNev

GÁBOR K. (2006): *Kollégisták a felsőoktatásban*. Budapest: FELSŐOKTATÁSI KUTATÓINTÉZET.

KISS I.- LISZNYAI S. (2005): *Egyetemista álmok és a valóság.* Budapest: FELSŐOKTATÁSI TANÁCSADÁSI EGYESÜLET .

Mihályi H. (2009): *Az ifjúság élethelyzete az észak-magyarországi régióban.* In: MÁRTON-VERES J. I. szerk. *Észak-magyarországi Regionális Ifjúsági Helyzetelemzés.* Miskolc: BÍBOR KIADÓ.

MURÁNYI I. (2010): Egyetemisták szabadidős tevékenysége és mentális státusa. *Educatio,* 2010/2: 203-213.

SZABÓ A. - BAUER B. (2009): *ifjúság2008 gyorsjelentés.* Budapest: SZOCIÁLPOLITIKAI ÉS MUNKAÜGYI INTÉZET.

TÓTH P.(1987): *Egyetemisták az idő mérlegén.* Miskolc: NME.

Tőkéczki I. (1993): *Hallgatói közérzet a Miskolci Egyetem 'Bolyai' Kollégiumában.* In: NAGY Béla - DÉNES Ferenc szerk. *FEKOSZ füzetek BOLYAI füzetek.* Miskolc: MISKOLCI EGYETEM.

Tőkéczki I. (1993): *Miskolci egyetemisták kulturális orientációja.* In: NAGY Béla - DÉNES Ferenc szerk. *FEKOSZ füzetek BOLYAI füzetek.* Miskolc: MISKOLCI EGYETEM.

Internetes oldalak:

http://campuslet.unideb.hu/

koll.uni-obuda.hu/files/2010/Hallg.Eleg.Kiert.Terminus.2005-06.pdf

koli.unideb.hu/felmeres/KLK_jelentes_2010.pdf
www.iosephinum.hu/feltoltott/iosephinum_felmeres_2011.pdf
dpr.szolfportal.hu/index.php?option=com…task…
http://www.ohsh.u-szeged.hu/upload/hallgatoi_elegedettseg.pdf

Melléklet

A kérdőívek kitöltése során a kollégistáknak lehetőségük volt arra, hogy minden tényező kapcsán megjegyzéseket és javaslatokat fogalmazzanak meg. Ezzel a lehetőséggel a megkérdezetteknek kb. a tizede élt. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül, a leggyakrabban leírt negatív, továbbá az érdekesnek vélt megjegyzések, javaslatok szerepelnek.

Lakószoba alapterülete, funkcionalitása

Lakószoba alapterülete, funkcionalitása:

- Kicsi a szoba ennyi emberre.
- Vékonyak a falak.
- Nincs semmilyen hangszigetelés.
- Jó lenne egy, ha lenne erkély.
- Racionálisabban is el lehetne rendezni a bútorzatot.
- Ráférne a falakra egy tisztasági festés.

Be-és kiköltözés lebonyolítása:

- A diákok, illetve a kollégiumi képviselők segíthetnék egymást a költözés lebonyolítása során.
- Időigényes.
- Több nap kellene a beköltözésre.
- Hosszú a sorban állás, sok papírmunka.
- Kevés a beköltözési idő.
- Lassú és körülményes a beköltözés.
- Lehetne egy kicsit egyszerűbb, gyorsabb.
- Mindig nagy a kavarodás, nehézkes a beköltözés.

A lakószoba bútorozottsága, felszereltsége:

- Több polcra lenne szükség.
- Nagyon kevés a pakolási lehetőség.
- Szükség lenne fiókos szekrényre.
- Az ágyak ki vannak feküdve.
- Kicsi az asztal.

- Kényelmetlenek a székek.
- Jó lenne, ha volna vezetékes telefon.
- Több lámpa kellene.
- Kényelmetlenek az ágyak.
- Szétesnek a székek.
- Kabátakasztó fogasra lenne szükség.

Hűtő és fagyasztótér kapacitása:
- Nagyobb hűtőre lenne szükség.
- A fagyasztó lehetne nagyobb.
- A hűtő és a fagyasztógép kapacitása túl kicsi.
- Hűtőláda kellene.

Fürdő/mosdó helyiség megfelelősége:
- A fürdőszobába zuhanyzófüggönyre lenne szükség.
- Sokszor kicsi a víznyomás a csapokban.
- Vízkövesek a felületek.
- Gyakran eldugul a lefolyó.
- Szennyvízszag van.
- Rosszak a csaptelepek.
- Nagyobb tükör kellene.
- Zuhanyzáskor a víz megáll a padlón.
- Ázik a fal.
- Nincs WC-papírtartó.
- Rossza a zuhanyrózsa.
- Jó lenne a csapnál egy folyékonyszappan-tartó.
- Illatosító kellene a WC-be.
- Jó lenne külön férfi és női részleg.
- Több WC-re lenne szükség.
- Penészes, koszos, gusztustalan a fürdő és a WC.
- Külön női mosdó kellene.

Tanulószoba (elkülönített) elérhetősége, felszereltsége:
- Nincs ilyen a kollégiumban.
- Szükség lenne tanulószobára.
- Internet kapcsolat kellene ott is.
- Kényelmetlenek a székek.
- Messze van.
- Több asztalra lenne szükség.
- Hideg van.
- Nem elég elkülönített, elszigetelt.

- Szükség lenne rajztáblára.
- Lámpákra lenne szükség az asztalokon, a falakon.
- Nem kedvező a fekvése.
- Egy tábla jó lenne bent.

Konyha elérhetősége, kapacitása, felszereltsége, minősége:

- Túl kicsi, szűkös.
- Lehetne kicsit modernebb a konyha.
- A konyhából hiányzik a sütő.
- A mikrohullámú sütő hiányzik.
- Rossz a csaptelep.
- Nagyon kicsi a munkafelület, a pult.
- Magasan van a csap.
- Több mosogatótálcára lenne szükség.
- A mosogatásnál kicsap a víz.
- Rossz a lefolyó.
- Sokszor áll a víz a padlón.
- Több tároló szekrény kellene.
- Kevés az egy tűzhely.
- Gyenge a rezsó.
- Jó lenne egy mosogatógép.
- Rosszak a konnektorok.
- Szükség lenne kamerára a konyhában.

A mosási lehetőség/elérhetősége, minősége, szárítási lehetőségek:

- Több mosógépre lenne szükség.
- A gépek elavultak, régiek, rossz állapotúak.
- Sokat kell várni a kulcsra.
- Nehéz szabad gépet találni
- Gyakran nincs meg a kulcs, nem viszik vissza.
- Nagyobb kapacitású gépekre lenne szükség.
- Gyakran elromlanak a gépek.
- Nincsenek kitakarítva a mosógépek, koszosak.
- Összevissza mosnak a gépek, valami rendszert kellene kitalálni rá.

Szárító, szárítási lehetőségek:

- Nincs szárító.
- Kicsi, nem lehet elférni.
- Kevés a szárító, nem férnek el a ruhák.
- Lehetne minden szobában egy ruhaszárító.
- A folyósón is jó lenne, ha lehetne szárítani.

- Nem szellőzik a helyiség, büdös van.

Közösségi helyek elérhetősége, felszereltsége, minősége:

- Nincs ilyen.
- Kicsi a helyiség.
- Dohányzónak van minősítve.
- Szükség lenne wifi-re.
- Lehetne többször nyitva.
- Reggelig legyen nyitva.
- Nagyon zajos.

Dohányzóhelyek elhelyezkedése, szellőztetés megoldása:

- A folyosó mindkét végére kellene.
- A közeli szobákba átszivárog a füst.
- Messze van.
- Gyakran füstös tőle a folyosó.
- Jobban elkülönülhetne.
- Hideg van bent.
- Több székre lenne szükség.

Kollégiumi alapszolgáltatások, karbantartás, hibaelhárítás

Szobai takarítás:

- Nem tudunk időpontot egyeztetni.
- Nem takarítanak rendesen.
- Szabadon jönnek-mennek a szobákban.
- Takarításkor tárva-nyitva van minden szoba.
- Másik nap megfelelőbb lenne a takarításra.
- Túl korai az időpontja.
- Felületes a tisztítás.
- Szükség lenne többszöri takarításra.
- Felmosás után büdös van.
- A WC után ugyanazzal a vízzel mosnak fel a szobában.
- Mindenki csinálja magának!

Közösségi helyiségek takarítása:

- Felületes a takarítás.
- Nagyobb odafigyelést igényelne.
- A fürdőszobai polcokat nem tisztítják.

Ágynemű minősége:

- Lehetne tisztább.
- Új párnákra lenne szükség.

- Koszosak az ágyneműk.
- Ócskák, foltosak a garnitúrák.
- Le kellene cserélni.
- Jó lenne antiallergén ágynemű.

Szobaellenőrzések:

- Kopogás nélkül benyitnak.
- Túl gyakori.
- Sokszor zavaró.

Recepció munkája/hozzáállása:

- Ha nem vagyunk a szobában, ne jöjjenek be.
- A portások hozzáállása nem megfelelő.
- Túlbuzgó személyzet.
- Nem mindenki tud információkat adni.
- Akadékoskodnak, keresztbetesznek.
- Postai küldeményekről nem értesítenek.

Biztonsági személyzet tevékenysége közösséget zavaró viselkedés esetén:

- Nincs szankció a hangoskodásra.
- Kapjon fegyelmit, aki zavaróan viselkedik.

Videó-megfigyelő rendszer:

- A kamera csak a folyosó közepéig lát el.
- Lehetne korszerűbb a rendszer.
- Semmit sem ér, nem látszik rajta semmi.
- Rosszul van felhelyezve.
- Többre lenne szükség.
- Gyenge a felbontása.
- Kintre, a parkolóba is jó lenne.

Vendégfogadási lehetősége, díja:

- Túl drága.
- Ne csak 23 óráig lehessen fogadni a vendégeket.
- A vendégek nem kapnak ágyneműt.
- Nagyon szigorúak a szabályok.
- Este is lehessen aláírni befogadót.
- Több napig maradhassanak a vendégek.
- Rugalmatlan a rendszer.
- A kollégiumok közötti befogadási felesleges.

Hibaelhárítás/regisztrálás/karbantartás:

- Sok idő telik el a bejelentés és a javítás között.
- Túl bürokratikus a rendszer.

- Lassú a folyamat.
- Drága.
- Gyakrabban kellene ellenőrizni.
- Nem reagálnak a megkeresésre.
- Hosszú a várakozás.
- Többször hibás a javítás.

Közüzemi és egyéb szolgáltatások

Fűtés:
- Néha elmegy a fűtés.
- Pazarló a rendszer.
- Este gyakran lekapcsolják és hideg van.
- Az ablak alatt nagyon hideg van.
- Nappal néha hideg van.
- Túl meleg van.

Víz, melegvíz-ellátás:
- Időnként nincs meleg víz.
- Néha nincs hideg víz.
- Nehéz a hideg/meleg szabályozása.
- Vagy hideg, vagy meleg a víz.
- Időnként rossz a víznyomás.

Elektromos hálózathoz csatlakozás:
- Megközelíthetetlen, rossz helyen van.
- Több konnektorra lenne szükség mindenhol.
- Több elosztó kellene.

TV/rádió programkínálat, vételi minőség:
- Nagyobb lehetne a programkínálat.
- Szellemképes az adás.
- Gyakori a zúgás.
- Használhatatlan.
- Túl magasan van a TV.
- Szükség lenne egy rádióra.

Számítógépes hálózat:
- Nincs hálózat.
- Lassú a rendszer.
- Sok a kimaradás
- Gyakori a hiba.
- Wifi kellene mindenhová.

- Ha szünetel a kábel, legyen wifi.
- Hétvégén sokszor nincs internet.
- A rendszergazdát nehéz elérni.
- Szobánként egy csatlakozás kevés.
- A megvonás, csak a bűnösökre vonatkozzon!

Egyéb szolgáltatások:

- uszoda, szauna, bowlingpálya: drága
- bolt, kávéház: drága
- könyvtár, fénymásoló: lehetne hosszabb a nyitvatartási idő; jó lenne a kollégiumban is fénymásoló; drága
- egyéb javaslat: fodrász; mobil pékség; ruhaüzlet; billiárd; mozi; színház; kultúrterem; salakmotor-pálya

Egyéb megjegyzések, javaslatok

- A szigorú szabályok élhetetlenné teszik a kollégiumi életet.
- Értelmetlen a folyosókon napközben világítani.
- Az elszívók miatt nagyon száraz a levegő.
- Gyakrabban járőrözhetnének, főképp este és éjszaka.
- A földszinti előadót át lehetne alakítani tanulóhelyiséggé.
- Több virágra lenne szükség.
- Jó lenne, ha kistestű háziállatokat lehetne tartani.
- Balhé esetén ne kollektív büntetés legyen, hanem a bűnösöket büntessék!

Urbán Anna

Különböző társadalmak és kultúrák környezethez és természethez való viszonya és ennek tükröződése a médiumokban

A különböző társadalmak környezethez és természethez való viszonya lényegesen eltérhet egymástól.

A különböző kultúrák a természeti és társadalmi katasztrófákat és az azzal járó kihívásokat eltérő módon értelmezik és kezelik. Strodtbeck és Kluckhohn (1961) szerint minden társadalom ismeri a problémák megoldására adható összes lehetőséget, de különbözőeket részesítenek előnyben. Ebből kiindulva minden kultúra domináns kulturális orientációkkal rendelkezik. Az ember és a természet viszonyára vonatkozóan azt vizsgálják, milyen az ember kapcsolata a természettel?

A lehetséges alternatívák a következők:

- *az ember domináns;*
- *az ember és természet kapcsolata harmonikus;*
- *az ember függ a természettől és a külső körülményektől (fatalizmus).*

Trompenaars (1995) a környezethez és a természethez való viszonyulás szerint belső és külső irányítású kultúrákat különböztet meg.

Az úgynevezett belső irányítású kultúrák tagjai hisznek abban, hogy ellenőrizni tudják, sőt ellenőrizniük is kell a természetet az ősi bibliai parancs alapján („Szaporodjatok és sokasodjatok, és töltsétek be a földet és hajtsátok birodalmatok alá”[1]). Az értékek, amelyek irányítják az ember életét, belülről, a személyiségből fakadnak. A külső irányítású kultúrák úgy tartják, az ember a természet része, ezért annak törvényeit, erejét és irányát el kell fogadni, és együtt kell élni vele, mert ezek erősebbek, mint az ember.

Trompenaars üzletemberként vizsgálja az ember-természet viszonyt, elsősorban annak az üzleti életre való hatására kíváncsi. Úgy véli, a különböző társadalmak eltérő szemléletmódjainak megismerésével segíteni, befolyásolni lehet a különböző kultúrák közötti kommunikáció üzleti életre gyakorolt hatását. Megállapítása szerint az emberiség a gazdasági fejlődés folyamán fokozatosan fejlesztette eszközeit, melynek következtében azt hiheti, alkalmas

[1] I. Mózes, 1. rész.

a természet kordában tartására. Példaként hozza fel, hogy az Amazonas esőerdőiben élő fauna és flóra hihetetlenül gazdag tárházát az ember még azelőtt pillanatok alatt eltüntette bulldózerrel, hogy megismerte volna. (Trompenaars 1997: 141)

A 90-es évek közepén egy 30000 kérdőíves nemzetközi kutatás alapján térképezte fel a különböző földrajzi területek lakóinak viszonyulását a természethez. A válaszadók üzletemberek voltak. A kutatás során Trompenaars arra volt kíváncsi, hogyan reagálnának a két alternatívát felvázoló kérdésekre. Az első kérdés alternatívái a következők voltak:

'A' - *Érdemes megpróbálni ellenőrzés alá vonni az olyan természeti erőket, mint pl. az időjárás.*

'B' - *A természet dolgába nem kell beleavatkozni, el kell fogadni azt, ami történik és meg kell tennünk minden tőlünk telhetőt a problémák megoldására.*

Az 'A' választ választók a belső irányítású kultúrákhoz sorolhatók.

A válaszokból megállapítható, hogy egyetlen ország válaszadói sem teljesen belső irányításúak. 68%-kal a legmagasabb eredményt Románia és 9%-kal a legalacsonyabb eredményt Bahrein és Egyiptom érte el.

Földrészekre bontva nem látható határozott tendencia. Az angolok (36%), a németek (30%) és az amerikaiak (32%) egy kicsit a középmezőny felett jelennek meg. Mi magyarok 28%-kal az alsó középmezőnyben helyezkedtünk el, míg a japán válaszadóknak csak 19 százaléka gondolta, hogy érdemes próbálkozni a természet kordában tartásával.

1. ábra

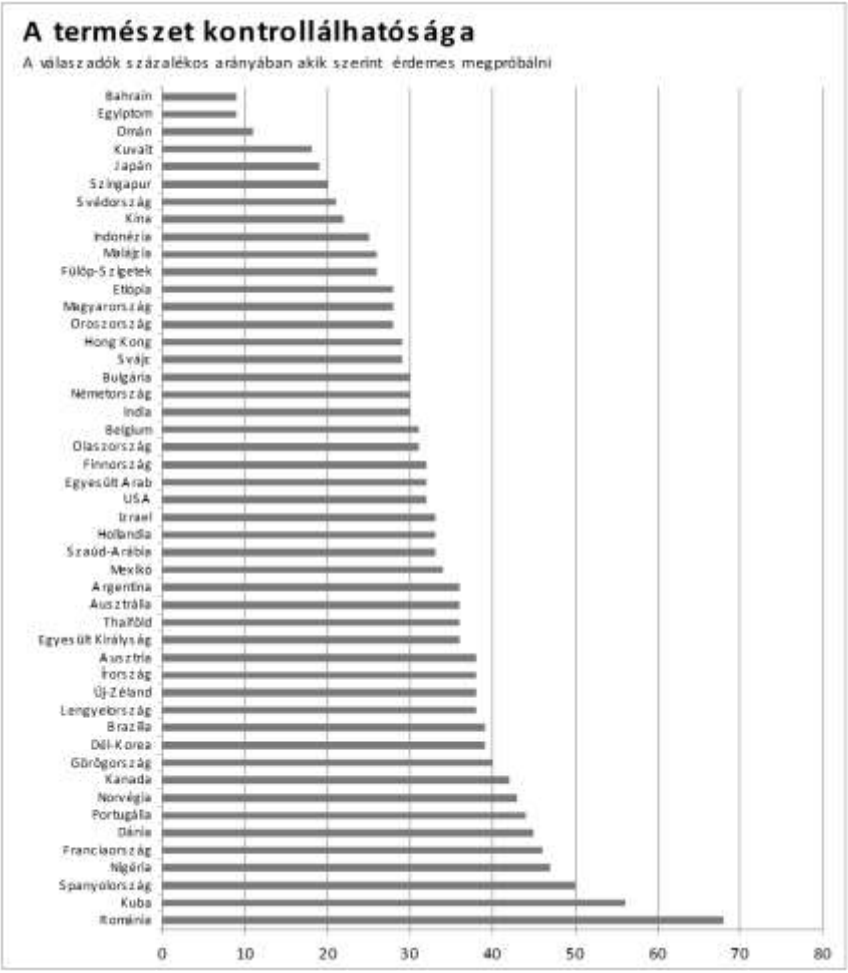

Forrás: Trompenaars 1997: 143

Az alternatívákat még inkább személyre szabottan felvázolva, más eredményeket kaptak. A két választási lehetőség a következő volt:

'A' - *Tőlem függ, mi történik velem.* (Ez hasonlít a magyar mondáshoz, miszerint mindenki a maga élete kovácsa)

'B' - *Néha úgy érzem, nincs sok befolyásom arra, milyen irányba halad az életem.*

A fenti állítások közül a válaszadók döntő többségben belső orientáltságra utaló 'A' alternatívát jelölték meg. Az angolszász kultúrához tartozó üzletemberek válaszai a 66-86 százalékos tartományban mozogtak. Ennél már csak Izraelé és Uruguayé volt magasabb 88%- kal. Az orosz és a bulgár belső orientációra utaló válaszok alacsonyabb arányára (49% és 56%) befolyással lehetett az akkor még fennálló sok évtizedes totalitárius rendszer. Ennél a kérdésnél magyar vonatkozású statisztikákat nem ad meg a szerző.

2. ábra.

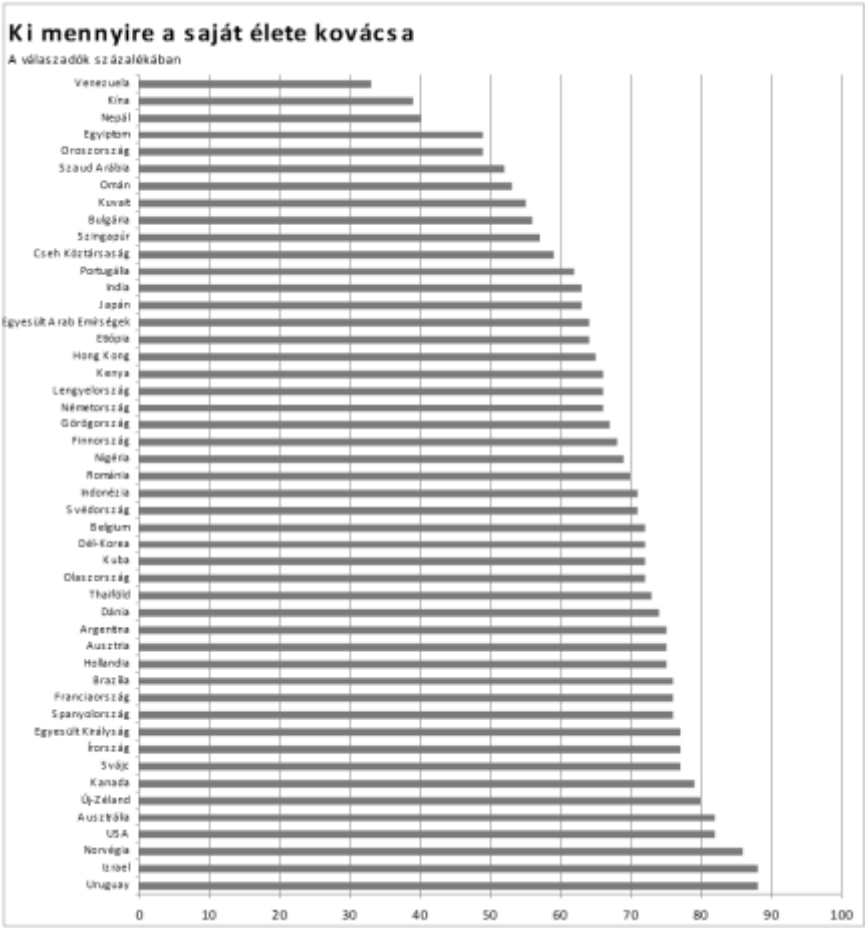

Forrás: Trompenaars 1997: 144

Tizenöt évvel később 300 különböző korú, foglalkozású és lakóhelyű magyarországi válaszadó válaszát vizsgáltuk meg, hogy megtudjuk: jelenleg mi magyarok hogyan állunk ehhez a témához. Az első alternatíva-párból a válaszadók 42 százaléka gondolta úgy, hogy érdemes és lehetséges megpróbálni ellenőrzés alá vonni a természeti erőket. Sokan ezt azzal indokolták, hogy az elmúlt években jellemző magas árvizeket pl. megfelelően megépített gátakkal és védekezéssel meg lehet állítani a lakott települések határainál, vagy, hogy az alternatív energia egyre szélesebb körű felhasználásával az üvegház-hatás visszafordítható.

A második kérdéscsoportnál, amely arra fókuszált, hogy mennyire hiszünk abban, hogy mindenki a maga élete kovácsa, a kapott válaszok (82 %), összességében hasonlóan alakultak a másfél évtizeddel ezelőtt végzett nemzetközi vizsgálatéihoz. Az akkori kutatások szerint az európai kultúrákhoz tartozók válaszai a felső harmadhoz tartoztak. Megjegyzendő, hogy a hazai felmérésben kis eltérés érzékelhető a női válaszadók javára (125 fő választása alapján belső orientációjúnak tűnik, míg a férfiak közül a megkérdezett 150 főből 121).

A nyugati kultúrákra inkább jellemző belső orientációjú ember számára a természet tárgyiasul, a tudományokban - beleértve a társadalomtudományt is - a kvantifikáció és a mérés központi szerepet kap. A társadalmi diskurzus a természetben végbemenő folyamatokat is a saját normáinak megfelelően írja le.

1. kép: Elkészültek Miskolc és Felsőzsolca védelmi tervei

Forrás: http://minap.hu/news.php?extend.34434.2 letöltés: 2011-01-27 18:06

Kialakul az a mítosz, hogy a természet pozitív, de vad; a természet és a kultúra szemben áll egymással. Az emberi kultúra azonban képes a természet ellenőrzésére, hasznossá teheti azt az emberiség számára és csökkentheti annak szélsőségességeit. Az a pozitív képzet alakul ki, hogy a kultúra a természetet hasznossá, gyümölcsözővé, ellenőrizhetővé teheti. (Urbán 2007)

Ez a szemlélet nemcsak Magyarországon és Európában jellemző. Az indiai napenergia-felhasználás növekedéséről szóló Guardian cikk is erre utal, mely szerint 2011-re 10,3 billió dollárt fektettek be ebbe az energiaszektorba, ami az előző évihez képest 52 % növekedést jelent - és ez által a világ többi gazdaságában történt befektetés eltörpül mellette.

2. kép: India világelső a zöldenergia növekedésben

Forrás: guardian.co.uk, Friday 3 February 2012 14.07 GMT

A MiNap Online-ban megjelenő cikkben[2] is ez a kapcsolat jelenik meg. Az árvíz, mint természeti esemény válik egy kulturális formává, melyet számokban, költségben is ki lehet így fejezni. „ A hónap végére száz százalékos készültségben lesznek a vízbiztonsági beruházások. A kormány által megítélt 7,3 milliárd forintból megyénkben zápor és szükségtározók, körgátak épültek, mederkotrások történtek, hogy megelőzzék a tavalyi évhez hasonló újabb árvíz kialakulását a jövőben.” – olvashatjuk a cikkben.

[2] http://minap.hu/news.php?extend.39457.21. Letöltés: 2012. január 20.

3. kép: A hónap végére biztonságban lesznek a települések

Forrás: http://minap.hu/news.php?extend.34434.2. Letöltés: 2012. január 20.

Míg a természet kiszámíthatatlan és ellenőrizhetetlen, a kultúra kiszámítható, ellenőrizhető, az emberek csinálják. A kormány által megítélt 7,3 milliárd forint a védekezési beruházásokra a természet kategóriáját összekapcsolja a kultúrával. Ezt a kulturális eseményt egy felbecsülhető összegben fejezik ki. Ennek következtében, mint az idézett cikk címe is sugallja, biztonságban lesznek a települések.

A médiadiskurzus következetesen alkalmaz ilyen egyszerű grammatikai transzformációkat és mítoszokat annak érdekében, hogy meghatározzon és megmagyarázzon komplex társadalmi kapcsolatokat az emberek és az események között. Ezáltal olyan szövegeket alkot, melyeket kollektív, magától értetődő társadalmi értékekként lát az olvasó.

Irodalom:

BARTHES, R. (1987): *Mythologies*. New York: HILL AND WANG.

KLUCKHOHN, F. R. - STRODTBECK, F.L. (1961): *Variations in Value Orientations*. New York: PETERSON.

TROMPENAARS, F. (1997): *Riding the Waves of Culture*. London: NICHOLAS BREALSEY PUBLISHING.

URBÁN A. (2007): *Intercultural Communication Studies*. MISKOLCI EGYETEM.

„UTAT TÉVESZTETTEK, ERDŐ SŰRŰJÉBEN"

HAJLÉKTALAN SORSOK

MÁRKUS ANNA
GYUKITS GYÖRGY

A vonatablakból lehet látni a viskót.
Kik laknak itt?
Hogyan és miért kerültek ide az erdőbe?
Több mint egy éve járunk ki hozzájuk,
ez alatt ismertük meg őket.
Íme a történetük.

„így lettem én földönfutó”

„Csenger, a szüleim .., anyukám ott született, ott nevelkedett. Úgy került fel Pestre, hogy apám ott volt katona - határőr. Megismerkedtek, elvette feleségül és hazahozta Budapestre. Végül is én csak megszülettem ott, mert anyu már itt volt Pesten. Amikor állapotos volt velem, csak hazament a szüleit meglátogatni, a vonaton meg majdnem a világra jöttem. Így lettem én csengeri, de egyébként én végig itt éltem Pesten.

Amikor kisebb voltam, akkor a Ráday utcába laktunk, onnan jártunk óvodába. Anyukám akkor a vízműveknél... Ő vízóra leolvasó volt. Apám, az kőműves mester, mester. Hát az elitta az agyát. Őnekik megromlott a házasságuk. ... Elváltak. .... Akkor hatodikos voltam. Akkor olyan tizenegy- tizenkettő. ... Hát akkor kissé nekünk fájt ugye. Nekem jobban, mert az öcséim kisebbek voltak.

Anyám meg összejött egy kollegájával a vízműveknél. Sokáig udvarolt neki és elvette a feleségül anyut. Lett egy nevelőapám, de egy olyan ember, de olyan ember a világon még egy nem volt. Az olyan volt, mint az édesapám, jobb. Jóapánk se tette ránk a kezét soha, anyánk előbb odacsapott, de ez a nevelőapám, ez - amit kiejtettünk a szánkon, és ha, ha futotta a keretből, megvette nekünk, mindent, mindent. És nagyon - nagyon jó ember.

És onnan, onnan cseréltek lakást a Kinizsi utcába. Onnan továbbtanulni, meg a gimibe akartam menni, az az igazság. De úgy leültem a nevelőapámmal, meg anyuval: Azt mondták, hogy mit érek a gimnáziummal. Az csak egy paszomány, egy okmány, abból nem élek meg. Csináljak egy olyan verziót, hogy az is meglegyen, meg legyen szakmám is. Így mentem el női fodrásznak. Egy évig nem sikerült - szóval későn, szeptemberben gondolkodtunk, hogy így legyen, akkor menjek oda. Volt összeköttetés is, mert a nevelőapámnak a sógornője Mucsiné, ott volt munkaügyi osztályvezető, bérosztályvezető. Akkor mondta, mért most jöttök. Fel lett volna véve, azt mondja ..., tanulmányi átlaga után, fel lett volna véve mindenféleképpen, de nem szeptemberben, amikor már telt a létszám. És akkor mondta ez a Mucsinéni, hogy elmész

manikűrösnek - kitanulod. Egy évig dolgozol, mint manikűrös - pénzed is lesz - és első vagy, aki fel vagy véve. Így lettem manikűrös. Három hónap volt a tanfolyam, ami alatt ki lehet tanulni. Egy hónap múlva üzletbe voltam. Kidobtak. Lehet menni dolgozni, önállóan. Úr isten, hát fiatal lány vagyok, lesz-e vendégem, nem lesz-e? Valaki visszariad attól.

Fiatal a kis hölgy, és akkor pfú annyi a vendégem, nem bírtam, nem győztem. Szóltam a főnökömnek: Erzsi néni nem bírom. Azt monda húzzál bele. Én meg precíz vagyok, nem az, hogy elkapkodom, hogy öt perc alatt kész legyen egy manikűr, nem én azt a húsz percet rászánom mindig, ezért szerettek. Annyi vendégem volt. Megvártak inkább. Bejöttek utcáról is, hogy csak egy manikűrt szeretnék. Mondom két vendég van a búra alatt, maga előtt hölgyem. Megvárom. Megvárta. Volt, amikor jött a váltó, - túlóráztam - mondom várjál Marika még egy vendégem van. Azt mondja jól van, csináld. Szerettem is nagyon, nagyon szerettem. Úgy kerültem oda ki a Móricz Zsigmond körtérre, hogy helyettesítettem. Az állandó manikűrösük lerobbant, akkor a hasműtétje volt, hogy sokáig otthon kellett maradnia, nem tudott dolgozni. Engem dobtak be kisegítőnek. Meggyógyult a nő, visszajött. Mondom Erzsi néninek. Hát azt mondja, jól van Valikám, ez van. Hát ő volt az állandó dolgozójuk, nem? Csak fregoli voltam.

Kihelyeztek a Budafoki útra. Nem volt olyan messze. Szóval megszoktam ezt a helyet. Olyan furcsa volt, és akkor egyszer csak jött egy telefon. Erzsi néni a főnöknőm szólt ennek a főnöknőmnek, a budafoki útinak, hogy Magdikám, jön vissza a lány holnap... Olyan örömmel mentem vissza. Visszakért az Erzsike. Pedig tudta, hogy szeptemberbe iskolába megyek tanulni. Tudta és mégis visszakért. Úgy örültem neki. Nem baj, aszongya, elmész aszongya, tudom, hogy iskolába mész, addig is, te jobb vagy. Mondom fiatal voltam, nagyon fiatal és attól izéltem, hogy a vendégek nem fogják a bizalmukat belém fektetni. De utána egyik adta a hírt a másiknak, hogy jó, jó, jó. Így lettem női fodrász.

Krisztina körútra jártam suliba három évet. Alighogy elvégeztem, ... nyáron végeztem, novemberbe már jött a Peti. Jött a Peti.

Akkor le kellett állnom, akkor még volt a három év gyes. A páromat bevitték katonának. ... Törvényes férjem volt. Ő elektroműszerész volt. Az apja, meg melyik tsz igazgatója volt? Műszaki igazgatója. Itt Pest mellett.

Gyorsan jött. Gyorsan jött, de hát nem is bántam meg. Fiatalon letudtam. Csak más volt. Hát meg egyébként is, úgy véletlenül jött. Meg szerelembaba. Nem lett volna szívem elvetetni. Meg azaz igazság, hogy anyukám is azt mondta, hogy szó se lehet róla. Nem. Gyerek, most már, ha megvan, jöjjön. Anyósomék is úgy voltak vele, hogy megesküdtünk. Akkor már a hasamba volt. A hasamba

volt. Hát nem bántam meg. Mindegy mikor jön az a baba, igaz? Hadd jöjjön ki, ha akar.

Akkor kilencedik hónapba voltam, amikor behívták. Már akkor behívták, hát mondom, ezt nem hagyhatom. Mondom, gyere menjünk a HM-be. Azt mondja, mit csinálunk a HM-be? Hát van ott az a ügyfélszolgálat - ilyen felvételi valami. Külön, nem a HM-be, külön, így külön volt. Oda bementem, és mondtam a kiskatonának, hogy ez a probléma. Itt vagyok kilencedik hónapba, holnap után be kell vonulnia a páromnak. Azt mondja, miért most jövök? Hát mondom, nem tudom - elhúztuk az időt. Ö és akkor azt mondja, várjon egy kicsit. Felszólt telefonon, valami őrnaggyal beszélt. Azt mondja őrnagyúr, hát ez és ez a probléma. Azt mondja, nem tudok segíteni, utolsó percekben vagyunk. Azt mondja, vágassa le a haját, vonuljon be a fiatalember. Úgy is történt. Levágattuk a haját, aztán bevonult, a Patakiba, ide Kőbányára. Patakiba kellett, elkísértem, és az volt a gyönyörű, hogy sokan voltunk. Álltunk sorba és vártuk a kis izéket, hogy kit hova visznek. Megállt egy nagy fekete volga, egy volga volt. Megállt egy nagy fekete volga, kiszállt egy ilyen nagy nacsalnyik, egy ilyen repülős-féle lehetett, mert olyan izék voltak a megkülönböztetései. Tudja ez a..., olyasmi, de alezredes volt. Elvonult bement, nem telt bele öt perc, kiszóltak, hogy M. Péterné. Mindenki csak nézett rám. Bevittek, leültetett, teát - kávé? Mit kér? Azt mondja, S. alezredes vagyok, azt mondja, vigye a férjét hazafelé. Kijött, azt mondja, vigye a férjét hazafele, majd a legközelebbi bevonuláskor, azt mondja, találkozunk.

Bejött, azt mondja, vigye hazafele. Hát úgy örült. Azt mondja, üljön ide meleg tea - kávé. Hideg volt. Felment az igazolványáért, mert akkor már el volt véve. Bement a terembe, ezt már a Péter mesélte - beszólt a mikrofonba, hogy M. Péter, B. Anna ötvennégy, anyja neve. Azt mondja, jelen, menjen hazafele. Menjen hazafele. Nem tudtam, hogy köszönjem meg neki. Azt mondja, ne köszönjön semmit. Későn jött. Azt mondja, látja azért. Gondolom, engem azért hívtak be, hogy tényleg terhes vagyok-e... Októberben vitték a Pétert. Én október huszonötre voltam kiírva, és közben novemberben szültem meg... Volt túlhordásom. Hát így alakult... Hát utána még pár hónapot itthon volt. A következő sorozáson bevitték. Mennyi volt a Peti? Hat hónapos volt, hat hónapos. Addig az anyósomnál voltunk - császáros voltam -, hogy tudjon segíteni. És akkor utána volt az, hogy ott már nincs lényeg, mert voltunk, voltunk, szegényesen, de voltunk.

Elvitték katonának, ott már pálfordulat! Jártam be hozzá gyerekkel, már karon ülő volt. Hónom alatt a gyerek, a másikban a szatyor, amit vittem, és jártam úgy, hogy nem találtam bent. Ö akkor már, - őt kiképezték, akkor ő már tizedes volt, és állandó kimenője volt. Én mentem hozzá, hogy nem jött haza vasárnapi

nap. Hát jólesik neki egy kis hazai. Már akkor nem találtam laktanyába. Ügyeletes tiszt meg: nem ment haza? Lehet, hogy hazament. Nem hozzám, hanem az anyjához, lehet, mert akkor mi már külön laktunk. Csak addig voltam nála a császár miatt. De rendes anyósom volt, le a kalappal. Nagyon szerettem, a mai napig nem tudok rá rosszat mondani... Nem is ez a lényeg, jöttem haza, szakadó eső. Hónom alatt a szatyor, jövünk haza, pont jön velem szembe karonfogva egy nővel. Így jártak. Akkor bementem itt egy, akkor egy barátnőmhöz. Régen könyörgött, hogy vigyem már be a gyereket. Soha nem volt időm, hát mondom, most pont nálam van a gyerek, és pont van időm, akkor bemegyünk, és akkor még volt pofája még utánam jönni a nővel együtt. És akkor megkérdezi a nő, hogy ki ez? Azt mondja, a testvérem, a húgom. Igen, mondom - olyan húgod vagyok, akivel néha együtt alszol, ugye? A nő is állítólag otthagyta.

Akkor már éljünk külön életet. Bocsássam meg. Én nem. Utána meg már egyedülálló lettem, ahogy mondtam. Apósom meg ezáltal ráhajtott a gyerekre, hogy elveszik tőlem. Neki sikerült. Hát titkár volt, tanácstag, titkár. Hát nagybefolyásos ember volt. Akkor sikerült elvenni. Apja meg ivott utána. Öött, már nem, nem is voltunk beszélő viszonyba. Így került a fiam a nagyszülőkhöz.

Ő először katonatiszt volt. Zalkán végzett. Hát ő a gimibe is a katonai gimnáziumba járt – így nagymama által tudom. Ő utána katonai főiskolába bejutott. Az avatóján ott voltam a Kossuth téren. Ott, ott, ő mondta az esküszöveget. Főhadnagyként szerelt. Ő mondta az esküszöveget, ott még ott voltam.

Én nem mentem oda, mert ott volt apósom is, anyósom is. Csak messziről, nagymamával voltunk kint, meg az akkori párommal, Bercivel. És mi távol maradtunk. Ne lássanak meg. Anyósom megláthatott volna, nem probléma, örült is volna, de ez a vén rigolyás apósom ne lásson meg. Utána nem is mentünk oda, haza jöttünk, - lezajlott és eljöttünk. Így zajlott az élet.

Utána ő berepülő lett. Berepülő pilóta. Szeme miatt, meg nem tudom én hány év múlva, levették a gépről, és a tűzoltósághoz került, mint szóvivő. De most már ő a parancsnok. Tudom, hogy hol van, merre van. Meséltem, hogy egyszer hívtuk telefonon, hívta a vöröskereszt is. És azt mondta, hogy az ő anyukája meghalt. Patt, mire értette? Mert állítólag azt mondták neki, hogy a sógornőm az édesanyja, és az meghalt. Ő úgy is tudta, hogy F. M. az édesanyja. A vöröskereszt által tudta meg, hogy nem. Én vagyok az édesanyja. Ő nem tudta. Most már tudja, csak szerintem... Nem tudom, én már még egyszer nem fogom, elmondtam neki.

Én meg elindultam egy kicsit a lejtőn, de hát, megálltam. Megállattam, megismertem az élettársamat, akivel húsz évet éltem le. Meghalt. Húsz évet éltünk le a Dankó utcába. Boldogságban, mindenünk megvolt. Közepesen, közepesen. És akkor meghalt. És halála előtt pár nappal eladta a lakást, amiről nem is tudtam. Eladta a lakást, leitatták, cigányok, ilyen lakásüzérek, leitatták, betették a kocsiba, aláíratták vele a papírt, ... akkor tudtam meg, hogy eladta a lakást. Mondtam neki, minden nap, minden nap mondtam neki: Hogy lehetsz, hogy lehetsz ilyen szemét? Be sem avattál, semmi. Minden nap hallgatta, annyira emésztette önmagát is, annyira krenkölte önmagát, hogy infarktust kapott, meghalt. És így lettem én földönfutó. Úgy kerültünk a legvégén ide. Ez volt a végső megoldás."

„Itt ragadtam Pesten”

„Szabolcsba születtem, igen kis faluba, Barabásba. Hát Vásárosnaménytól nyolc kilométerre. Ott születtem, ott nevelkedtem én fel, teljesen tizenkilenc éves koromig. Heten voltunk testvérek, majd utána lettünk tízen. ...

Apám a tsz-be dolgozott. Fölvállalta apám a jószágot, a falu jószágát. Mint pásztorok, igen, fölvállaltuk azt. Disznókra vigyáztunk, meg tehenekre: Egy csorda, meg kondába volt. Mink vigyáztunk a jószágokra, nehogy szétszakadjon. Utána fönt a hegyen dolgozott a kőbányába...

Amikor tizennyolc éves lettem, összeállottam egy nővel, az első feleségemmel, -élettársammal jobban mondva. Akitől származik két gyerekem, két kislányom. ...

Ott Hetébe felvállaltam a pásztorságot. Ott vigyáztam a disznókra ugyanúgy, mint apám. Vigyáztam, kondás voltam két évig. Utána, tsz-be mondtam az elnöknek, meguntam. Mondtam, nem tovább. Valami munkát adjon nekem inkább. Belső munkát nem tudok adni - azt mondja, elvállalja a csikókat? Naná! Volt százhúsz darab. Ilyen igáslovak, csak csikók, minden. Elvállaltam, úgyhogy két évig voltam csikós. Csikós voltam kint az izé, a legelőn, Nagyon szép, ... öröm volt ott lenni.”

„Na aztán egyszer csak jött a behívó. Irány katonának. Na mondom ez jó. Hát, hetvenkettőbe, hát na mondom ez igen, bevonultam katonának.

Utána a honvédségnél megcsináltam a lakodalmat. Szerelemvágyból tudod. Szerelmes lettem egy izébe. Nem akarok ... beszélni. Akkor még nem tudtam ugye. Adta a szépet, hogy így meg úgy. De amúgy nagyon szép volt, nem mondtad volna róla, hogy cigány csaj. ... Olyan szőke volt, hogy nem igaz. Gyönyörű szép haja, minden, minden vállig érő haja, minden. Hát mondom ez nem igaz. Azt nem hittem, hogy velem foglalkozik. Egy ilyen ... cigánnyal foglalkozik ez, érted?

Lent lakott a szüleinél érted, én katona voltam. ... Leninvárosba, érted. És akkor, és akkor, írja nekem, hogy szeretne elmenni dolgozni, segítsek rajta, ha

tudok, érted? Hát nekem mi pénzem volt, nekem a zsoldom volt. Hát más nem volt, csak a zsoldom... Zsoldom kétszáz nyolcvan forint. Zsoldom elküldtem, ... azt elküldtem neki. Na most abból felment Pestre dolgozni, az a gyönyörű szép, asszonynak való. Nem tudom, mit kell vele csinálni, megnyúzni? Azt akkor halálosan szerelmes voltam bele, érted? Meg tudtam volna magam ölni érte. .... Megírta egyszer levélbe ne gyere többet, satöbbi. Ne zavarjál! Érted? Hát mondom ez nem igaz! A szegény szállón lakott akkor .... Mondom meglátogatom. Isten bizony. Megyek, s úgy megyek oda, hogy állandóan előttem megy egy palival karonfogva, érted? Odaléptem levettem a sapkámat, levettem a mikádót magamról. Csávónak lőttem egyet, utána neki lőttem egyet, Azt mondja, ne báncsál, azt mondja most jöttem a kórházból. Hát mondom, mért voltál a kórházba? Kaparáson. Te terhes voltál? Igen. Mondom, kitül? Tüled! Jézusmária! Na itt ugye nekem vissza kellett menni, jelentkezni a hadseregnél. Visszamentem. Ő a század pk-nak írt egy levelet. Többet ide ne engedje el .. szabadságra. Én meg fogtam, érted, bánatos voltam, minden bajom volt, nem ettem semmit, nem érdekelt senki. Szinte megszűnt a világ, érted? Kimúlt körlöttem a világ. Én meg beültem a pszh-ba. Na mondom irány, érted? A falat kilyukasztottam, azt irány, elindultam. Százhússzal döngettem, pszh-val. Neki a határnak. Mondom ... csak megfogtak. Csak utolértek, érted a pszh-val ...satöbbi, Jól van. ...

A románnál. Hülye fejjel a románnak indultam neki. A pk azt mondta, állj meg, mert kilőjük. ... Áll meg a szívverésem. Álljon meg, azt mondja.- mentem tovább - álljon meg! Volt egy toronygéppuska, meg két farki géppuska. Az erdőn keresztül tudod, azt közbe szántás volt. Szántás volt az erdő között

érted? És rámentem, a hülye fejjel, rámentem a szántásra. Hát szépen belefulladtam a szántásba, ázott föld volt, elsüllyedt, elkaparta. Űűűű, jól van mondom. Ez mondom nagyon jó. Ekkor már ott volt mindenki, hát ... Kaptam négy és fél évet, érted?"

„Öcsém mondja, te nem megyünk muzsikálni még? Faluba tudod? Hát ismertek bennünket, mint a rosszpénzt, érted. Szerettek bennünket a falubeliek. Nagyon jó emberek voltak, az isten áldja meg üket. Úgyhogy elmentünk, érted? Ő gitározott én meg harmonikáztam. Pénzt nem fogadtunk el, nem kellett pénz. Ittunk, meg ittunk, tessék, tessék igyon, nem kell pénz, akkor igyon. Nagyon jó emberek voltak, ...

Átgyalogoltunk Kalodára, érted, és bementünk ott az Évához, orvosnőhöz? Az öcsém begolyózott apám, az italtól már azt sem tudta hol lakik, meg merre van, érted. Ott elvoltunk az Évával, minden. Kimentünk az Évától, táncolgattunk az Évával, minden. Orosz csaj volt, minden satöbbi. Másfél óra hosszát töltöttünk az Évával. Másfél, két óra hosszát, aztán kimentünk. Az öcsém be akar menni megint a szomszédba, mondom, ne menj oda, már itt voltunk egyszer. Sose felejtem el, azt a nótát húztuk, hogy elszáll a fecskemadár... Ismered ezt a nótát? Dankónak a nótája. Na lényeg az, hogy az öcsém csak fölmegyen, érted? És magába fog ott izélni, hogyhíjákolni, citerázni? Utána mentem.

Így néznek kifelé az emberek. Apám, nekünk rohantak. Koldultok állandóan, ... szégyen ez. Apám, elkezdte bazd meg, öcsémet ütni. Rámrohant egy ürge. Száztíz kilós izé, fogd meg paraszt, érted? Az öcsémet úgyszintén, érted? Namost, én elkezdtem ott birkózni. Mondom, hagyjál békén, ne szórakozzál, nem akarok verekedni, hagyjál, hagyjál békén, érted? Az én ellenfelem is térdepen, meg és is térdepen voltam, érted? Nem akarok én balhézni, hagyjál békén. Pofán vágott. Jól van, mondtam, figyelj: Fejezd be, láttam nagy izé debella. Mondom, fejezd be, hagyjál békén, érted? Csak nem enged, megint pofán vágott. Ó, ekkor az öcsém megszólalt, bátyám segíts, érted? Ó, istenem jóember. Akkor vettem észre, meglökött a csávó, érted, akkor vettem észre, hogy a belső zsebembe benne a kés. Egy álló kés volt. Az asszony nyomta bele a zsebembe a kést, érted? Én nem tudtam, hogy pont a zsebembe tette a kést, ebbe a kabát zsebbe tette a kést. Kivettem, megszurkáltam a csávót, elnyúltam, visszanyúltam, a feje a földet érte, rávertem a tüdejét nyolc helyre, érted.

Ja hazudok, tizennyolc helyre, tizenhat helyre, tizenhat helyre, tizenhat helyre a kést. Mentem az öcsémhez. Láttam rajta a csávó, azt üti érted. Abba vertem nyolc helyre a kést. .... Mondom, menjünk öcsém hazafele. Öt perc múlva URH-val a rendőrség vagy mentő. Jöttek. Bevittek, Kaptam nyolc évet. Nem nyolc évet vártam - kötelet. Micsoda? Kádár időbe?

A szakértő, hát az, kész védőügyvédem volt, az orvosszakértő, a nyíregyházi. Az olyan volt, hogy kész védőügyvéd volt. A börtöntül a bíróságra az udvaron kell keresztülmenni. Akár elhiszed akár nem, ... kétszer elájultam az udvar közepén. .... Kaptam nyolc évet. Szegedem mikor kimondták a nyolc évet, összeestem. Annyi ítéletet még sose kaptam életembe. ... Kedvezményekből ki voltam zárva, természetes."

„Itt ragadtam Pesten, hát itt maradtam a nyolckerületbe. Hát akkor a húgom a nyolckerületbe lakott. Akkor régen itt lakott már. Idejöttem hozzá, volt férje, Laci, ott lehettem mennyit, egy hétig körülbelül. Láttam, na nem úgy néznek,

ahogy kéne, érted, akkor ó, mondom, megyek én. Kimentem a Keletibe, éjszakánként ott a Keletibe. Csináltam magamnak ilyen kétkerekű kocsit, tudom gyűjtögetni a kartonpapírt, érted, satöbbi. Na, mondom, ebből csak megélek valahogy. Akkor két forint volt kilója a kartonpapírnak, érted? Na mondom, ... akkor éhen nem halok, érted. Mondom másik az, lopnom nem kell, összeszedem a kartonpapírokat itt-ott. Örültek is? Szóltak, látták, hogy a kocsimon van kartonpapír, érted? Maga gyűjti a kartonpapírt? Gyűjtöm hát! Itt van ni, itt van csomó, szedje össze, érted? Összeszedtem a satöbbi. Volt ott, aki adott kenyeret is, adtak kenyeret, na érted?

Így aztán pincét takarítottam. Vállaltam pincét is kitakarításra, tudod. Megrendelte a konténert, szépen kipakolgattam a pincéből, kihordtam érted, na szóval örültem minden fillérnek. Nem voltam munkakerülő, ne félj, nem szégyelltem a munkát satöbbi, érted? Úgyhogy, azóta Pesten vagyok."

„rontja a látványt”

„Ez akkor történt, amikor a Barossból végül is ki kellett költöznünk. Mert ahol laktunk, - ott laktunk öt évig - felmerült a villany, de nem a mi részünkről. Megelőzőleg a tulaj, aki előttünk lakott, neki volt tartozása. Mi hiába fizettük közbe, - mert fizettük, fizettük. A visszamenőlegeset, - százvalahány-ezer -, kérték. Hát mondom, miért tőlem? Miért tőlem? Hát, mi fizettük, - becsülettel, tisztelettel. Ez kell! Ez kell! Nem fizetjük be nyolc napon belül, akkor pakol, pakoltattak. Ott is otthagytunk mindent.

Egy öregasszonyé. Öregasszonyé, aki elhalálozott, de felhalmozta a villanyszámlát, meg lakbért, mindent, és rajtunk akarták követelni. Mi hiába fizettük be. Még azt is be kellett volna fizetni. Honnan? Honnan vesz egy csóró kukás százhúszezret? Honnan? Kukából? Az nagyon ritka, hogy a kukában találunk százhúszezret... Jött a kocsi. Szóval annyit szedtünk, annyit vittünk magunkkal, - megvolt már Albinak a kocsija - annyit vittünk magunkkal, - váltás ruhát, ami éppen kell, meg az értékek, a tv meg ilyesmi... A hűtőt otthagytuk.

És akkor úgy kerültünk a Józsihoz, az öccséhez. Ő a Kőrisbe lakik. Három napig kedves volt. Utána meg - ismerős ugye - akkor meg már útba voltunk. Észrevettük, hogy útba vagyunk. Azt mondja az Albi: Na menjünk innen, menjünk innen.

Akkor a Józsi mondta: várjatok! Vett nekünk egy lerobbant zsukot háromezer forinttért. Kifizettük azt is. Vett egy lerobbant zsukot, azt aludni lehet benne. Igaz, belefért egy ágy, egy eszkábált ágy, egy kis limlom. Belefért egy tv... És akkor ott aludtunk bizony a Golgotán, Golgota téren. Leállítottuk ... Jó volt ott egy hónapig, kettőig. Ott már megismerkedtünk, persze elfogadtak.

Jött egyszer a polgármester úr. És akkor állítólag, állítólag szólt, hogy mi ez. Mi ez? Rontja a látványt. Mi ez? Nem voltunk kirakodva, semmi. ...Két napon belül el kell menni. Elmentünk. Népliget. Be a sűrűbe, be a fák közé. Hát ott is elvoltunk öt hónapig. Ott is jött egyszer egy rendőr, azt mondja holnap reggelre. Hát, holnap reggelre nem tudunk elmenni. Hát hova visszük a kocsit? Mit csinálunk? Azt mondja, jó - hát próbálják meg holnap utánra, jó? Humánus volt. Azt mondja, ne legyenek itt. Mondom jó, - nem leszünk itt. No akkor megint el köll tolni a kocsit. Így kellett eltolni, ...kézzel. Hát nem indult. Hát toltuk végig a Vajda Péter utcán. Végig visszafele a nyolcba. Akkor találkoztunk egy baráttal. Azt mondja, te a Füvészkert szabad. Parkolója. Be lehet menni. Addig vagytok, ameddig akartok. Bementünk. Leállítottuk a zsukot. Ott is voltunk egy évig. De tényleg jó volt, mert kutya nem szólt

hozzánk. Akkor is a kocsiba aludtunk. Voltak haverok ott... De fainok voltak, mert az egyik rendőr volt. Maximálisan segített mindenbe. Kell valami? Szóljatok. Nagyon fainok voltak.

Utána ... a Füvészkertet megvették. Kijött a tulaj, - nagyon rendes volt - azt mondja: ne haragudjanak, pakoljanak. Holnaptól jön a dózer, minden. Azt mondja, lebontok mindent, azt mondja megvettem a területet... Kiköltöztünk az utcára, Füvészkerttel szembe van a doktor, a doktor, a diákotthon a doktoroknak, orvosoknak. Ott laktunk. Ott az igazgatónőt zavarta, hogy milyen látvány. Tanítványai látják itt az utcán. Na, azt mondja az Albi, - akkor összevesztünk -, a túróba, nem lehet találni egy, egy normális helyet. Az Albi elszaladt, azt mondja, gyerünk, gyerünk. Menjünk, nézett, a Koszorú utcában talált egy parkolót, és találkozott a parkoló tulajával. Azt mondja, addig ameddig nem építkezem, lehet maradni. Na, és akkor ott voltunk a Koszorúba három évig. Ott is voltunk, de akkor már a zsuk nem volt. Innen a - elfelejtettem a nevét - a Füvészkertből elvitték, bevitték. Azt mondja ez a kocsi nem lesz használatba még egyszer, azt mondja, elvisszük. Ha akarják, kiváltják.

Nem rendőrök, nem rendőr volt. Valami izé, illetékes volt. Azt mondja, elviszik, rontja a látványt. Még onnan a Füvészkertből. Nem ide való, azt mondja, ez már selejtes kocsi. Bevisszük a területre, ha akarjuk, váltsuk ki. Váltsa ki a... Ott maradt a zsuk, és akkor elmentünk úgy szatyrokkal a Koszorú utcába. Ott csináltunk egy kis bungit. Ott voltunk három évet. Hát akkor ott, az Albi szembe, a tollassal nagyon összehaverkodott, annyira, hogy nála dolgozott. Nála dolgozott minden nap a Mártinál. Délbe mindig átvittem az ebédet. Becsöngettem a Mártinak, mondom itt a kaja. Viszem, azt mondom, - Albert éhen ne haljon. Csak nem? Ott nagyon humánusak voltak. A szomszéd, - nem tudom, hogy hívják, egy operaénekesnő volt a felesége. Az tanított. Minden nap ott áriáztak. Ááá, jaj istenem!

Kornél, Kornél mondta az Albinak, hogy te, adjak áramot? Szomszéd volt pont, és a vezeték kell csak. Azt mondja van, vezeték van. Áthúzták. Azt mondja, kell izé, a tv-hez? Kell izé, csatorna, több csatorna? Kell! Kell! Ó, azt mondja, ez a fekete-fehér tv ez? Hozom a színesemet. Ilyen ember volt. Ilyen. Mondom ott nagyon. Vizet maximálisan. Azt mondja Albi, neki kicsit lökött lehetett, én szerintem nem ... Azt mondja, nem kell itt hordani a vizet, rákötöm a slagot a csapra, te csak a slagot megnyitod. A víz, akkor jön a víz, és úgy volt. Volt egy nagy fürdőkádam, teletette mindig vízzel. Kannákat mindig vízzel, de akkor átkiabáltam: Kornél zárd el. Elzárta. Mondom ott volt jó időszak, és akkor ott is jött, de olyat is megcsináltunk, hogy jött ez a fűvágás-szezon, meg mi. Levágtuk mi, nehogy már ezért büntessék meg a tulajt, végig lenyírtuk. Albi

elkezdte. Elment dolgozni. Be tudod fejezni? Mondom, megpróbálom. Szakadt a víz. Végig, végig levágtam. Kihúzva a parlagfűt, mindent, végig. Lenyírtam már, kopasz volt a puszta... Tetszett is a tulajnak."

„csak az erdő marad”

„Azt mondja, hát akkor csak az erdő marad. A testvére, azt mondja ... jövök ki értetek kocsival, készüljetek. Még megvolt a zsukja a Józsinak. Gyönyörűen működött: fölpakoltunk, kimegyünk. Majd néztek helyet, építkeztek, Úgy jövök ki, ... tyúkostól, kutyástól. minden a zsukon volt. Öregapám, - már az apóson, mindenki a zsukon volt. Legelőször felvitt ezekhez a fiúkhoz, - Amálkához. Mondta, itt vannak Albiék. Hát azt mondja: Albikám feküdjetek le a szabad ég alatt. Hát nem volt akkora ház. Kis házuk volt, nekik is, amit építettek. Akkor még a szabad ég alatt le lehetett, - lepihentünk.

Albi hajnalban felkelt, és elkezdett építeni. Elkeveredett, lekeveredett ide. Azt mondja ez lesz a legjobb, mert közel van mindenhez. Azt mondja ez lesz a legjobb. És kinézte, az volt az első kunyhónk. Két nap alatt, gyorsan felhúzta, mert szeptember volt, nehogy jöjjön a hideg, esősebb idő. Ott aludtunk három hónapig. Nem ázott be. Jött az esősebb hűvösebb idő, addig az. Úgyhogy, akkor a kályha bent volt minden. Napról- napra fejlődött a dolog. És akkor ő már februárban elkezdte építeni. Azt mondja át fogunk onnan jönni, az csak ideiglenes. Szóval az télre jó volt.

Akkor elkezdte. Mondjuk ez már lassabban, azt három nap alatt megcsinálta...

Nem, hát ezt már komótosan. Ezt már szigetelte, ugye hungarocelekkel. Ez, ez három hónapba volt. Hát addig ott megvoltunk. Akkor még volt fedél a fejünk felett. Nem áztunk be.

És akkor végül is itt maradtunk. Hát, azóta sincs jobb megoldás. Végül is nincs messze semmi. Kijárni ki tudunk: vásárolni, kukázni. Vásárolni, ha van pénz.

Meg tényleg nincs messze semmi. Jó, hogy majdnem villamossal lehet mindent elérni, mert itt a villamos is.

Na most, ha innen is el kell menni, akkor?"

„megnézzük a kukákat"

„Négykor ébresztő. Kávé, cigaretta, és félhat-hat óra magasságában elindulunk. Igen, most már, most már ebben az időszakban. Nyáron világos volt, fél ötkor már úton voltunk. Hát így is kikukázzák. Üvegeket ki, mire odaérünk.

Jó, jó az üveg. Mert elviszem az oda, a Tesco-ba. Negyven forint a boros üveg. Itt csak húsz forint, ha gépbe beteszed, a többi minden ugyanaz, egy árba.

Utána mi meg már mit halásszunk? Kutyának kaját, meg olyan zöldségnemüt, ami mosható, tisztítható: burgonya, répa, ilyesmi. Meg olyasmi gyümölcs, ami szintén mosható, tisztítható, mert mást nem hozunk el. Elhozzuk a kenyeret, a száraz kenyeret a kutyának. Annak elhozzuk.

Átmegyünk szépen az aluljárón, komótosan megnézzük a kukákat, kipakoljuk. Hát látjuk, ha előttünk, már ... akkor otthagyjuk, már otthagyjuk. Nem megyünk, nem nyúlunk bele. Úgy működik, hogy átpakolunk és megyünk. Átpakolunk egyik kukából a másikba. Van benne sörös doboz, - kifele. Van benne kutyakaja - kifele. Szóval ez. Kutyusnak elhozzuk. Most vegyünk öt-hatszáz forintért kutyakaját? Két kutyus van, meg két cicus.

Ki kell pakolni, és akkor lehet látni, mi van az alján. Mert ott is mindig van doboz, - sörös doboz. Egyébként van olyan, hogy lekiabál a krapek és mindenféle szép jelzőkkel illet, hogy hova menjünk, meg mit csináljunk.

Kettőt. Én kis kocsimat is visszük, mert ha olyan, hogy kutya, vagy valami ilyesmi akkor az abba megy, külön szelektálom.

Vas, fém, üveg, meg a kenyér meg ilyesmi kutyának. Kutyának, ami kell. Meg gyümölcsöt, ezt azt meg lehet mosni, megeszem. Én nagyon gyümölcsös, meg is szoktam enni.

Hát ez olyan, olyan hogy tíz óra, tizenegy óra, hogy megy el az idő, de maximum tizenegyre már itthon vagyunk. Bejárjuk a környéket, ott nekünk vannak házaink is, akik ismernek. Ott félre van téve minden. Én bemegyek ott kóddal, kapukóddal. A mamáék félretesznek nekem mindent… Van amikor kijön, itt vagytok, ez van, az van. Hozza ki batyuszámba. Meg ő szokta tölteni az aksit. Nagyon rendesek, tényleg le a kalappal.

Hát neki hordom a ruhát, cipőt. Nekem semmi nem jó. Elfogadom na, - van, akinek odaadjam.”

Osváth Andrea

Változatok a francia regényre - Guillaume Musso

„Az ember néha éppen azon az úton találkozik a végzetével, amelyen el akarja kerülni."

(La Fontaine)

Oly sokan feltették már a kérdést: vajon létezik-e karma? Be tudunk-e avatkozni saját sorsunkba és ha igen, milyen módon? Van-e szabad akaratunk és ha van, tudjuk-e használni? Van-e élet a halál után? És van-e élet a halál előtt? Lehetséges-e hogy egy „véletlen" kapcsán rádöbbenünk arra, hogy az életünk mellékvágányra futott, de kapunk esélyt a visszatérésre, meg tudjuk változtatni a sorsunkat és ezen keresztül másokét is?

A francia Coelhoként ismert fiatal – ebben az évben tölti be 38. életévét – író történetei az igen válaszokat sugallják…

A civilben közgazdaságtan tanár Musso, aki egy nemzetközi iskolában tanít, tízéves korában találkozott először az irodalommal, tizenöt évesen megnyert egy novellaíró-pályázatot és azóta egyre erősödött benne az a meggyőződése, hogy egyszer ő is regényíró lesz. Érettségi után az USA-ba utazott, néhány hónapot töltött New Yorkban, és közben belehabarodott a városba. Költségei fedezésére munkát vállalt: jégkrém-árusként dolgozott, különböző nemzetiségű munkásokkal élt együtt. Történeteinek mindegyike kapcsolódik az Államokhoz, életének meghatározó élménye volt az ott töltött idő.

A szerző pályakezdése sokat elárul írói világáról: a novellapályázatot nyert írás - saját visszaemlékezése szerint - olyan történet volt, amelyben akkori kedvenceinek hatását, vagyis az olyannyira különböző Stephen King és Alain-Fournier látásmódját, stílusjegyeit ötvözte. Mindig is népszerű regényeket szeretett volna írni - erről is beszél egy interjúban, amely a Salon du Livre alkalmából készült vele, s amelybe rövid olvasói nyilatkozatokat is bevágtak, melyeknek többsége szerint Mussot a suspense nagymesterének tartják. (www.guillaumemusso.com) Magyarul ugyan még csak három kötete jelent meg az Ulpius-ház kiadásában[1], azonban itthon is és a világ számos

[1] Guillaume MUSSO: *Szerelem életre-halálra*. ULPIUS-HÁZ, Bp. 2007. *És azután*… ULPIUS-HÁZ. Bp. 2010. Guillaume MUSSO: *Visszajövök érted*. ULPIUS-HÁZ, Bp. 2010. Guillaume MUSSO: *Ott leszel?*

országában már közkedvelt íróvá vált, Anna Gavalda regényeivel váltva vezeti az eladási toplistát Franciaországban.

*Skidamarink (*2001) címmel jelent meg első regénye, ami nem hozott sikert. Második regényét (*Et aprés*… ami magyarul először *Szerelem életre-halálra* később *És azután*... címmel jelent meg) 2004-ben írta, amivel olyan elismerést aratott, hogy közel egymillió példányt adtak el belőle hazájában. Eddig további nyolc regényt írt, melyek tovább növelték kedveltségét. Az *És azután…* című regényének filmváltozatát 2009-ben mutatták be a francia mozikban. A huszonhat nyelvre lefordított történetből Gilles Bourdos készített filmet Romain Duris, John Malkovich és Evangeline Lilly főszereplésével.

Eddig megjelent kötetei mindegyikének eladták már a filmesítési jogát.

Az *És azután…* (2004) történetének főszereplője Nathan, nyolcéves korában belépett a fényalagútba, amelyről a halálból visszatérők mesélnek. Azután… még egy esélyt kapott. Húsz évvel később az egyik legmenőbb ügyvéd New Yorkban. Nemrég hagyta el a felesége, akibe ennek ellenére még mindig - gyermekkora óta - szerelmes. Imádattal gondol a tőle távol élő lányára, Bonnie-ra, akivel minden este beszél telefonon.

Így gondolkodik magáról: *„Egy férfi, aki úgy alszik, hogy senki nem fekszik az oldalán az ágyban, és aki három hónapja nem látta a kislányát, nem sikeres az életben, hiába milliomos."*(2010:25)

A gyermekkorában történtekre már alig emlékszik. És nem tudja, hogy akik visszatértek a halálból, többé már nem ugyanazok, akik voltak. Egy túlvilági hírnök, egy onkológus orvos alakjában meglátogatja, és élete legnehezebb próbatétele elé állítja; meg kell értenie, hogy miért jött vissza az életbe, mi a küldetése itt a földön.

Musso titkokkal teli regénye lenyűgöző ezoterikus utazás, elsöprő szerelmi történet és fordulatos thriller is egyben. Van-e küldetése az életünknek, megóvhatjuk-e azt, akit szeretünk, hihetünk-e a végzet hatalmában? - ezekre a kérdésekre kapunk választ a történetből.

A 2006-ban írt *Ott leszel? (Seras-tu lá?)* című regényét ezekkel a szavakkal kezdi az író: *„Egyszer bizonyára már mindannyian feltettük magunknak a kérdést: mit változtatnánk az életünkön, ha véletlen szerencse folytán visszamehetnénk a múltba?*

ULPIUS-HÁZ, Bp. 2010. Dolgozatomban csak az eddig magyarul is megjelent regényekről írok, ill. megjegyzem, már előkészületben van a *Mi lesz velem nélküled?* című regény megjelenése az Ulpius-ház kiadónál.

Milyen tévedéseket próbálnánk helyrehozni? Milyen fájdalmat, lelkiismeret-furdalást, megbánást törölnénk el szívesen? Lenne-e merszünk új értelmet adni a létünknek? Mivé válnánk? - Merre tartanánk? -s kivel?"(2010:1)

Majd megelevenednek a válaszok Elliott Cooper, a neves San Francisco-i sebész életében, aki harminc éve nem tudja elfelejteni élete szerelmét. A bájos Ilenát baleset érte, de Elliott azóta is önmagát vádolja a haláláért. Egyetlen álma van: újra látni a lányt. Amikor a Vöröskereszt önkénteseként Kambodzsában megműt egy nyúlszájú kisfiút, a falu vezetője olyan jutalmat kínál neki, amivel teljesítheti kívánságát: egy fiolát kap tőle, tele kicsi, sárga pirulákkal, és egy mágikus ígéretet: ha sorra beszedi őket, újra láthatja élete egyetlen szerelmét. Kalandos utazás kezdődik: 1976-ban és 2006-ban vagyunk felváltva, megismerjük a harmincéves és a hatvanéves Elliotot, akiknek mindkét idősíkban szembe kell nézniük a sors megváltoztatásának súlyos következményeivel: barátságok, találkozások és életek átalakulásával, válságokkal, miközben csak egyetlen cél lebeg a szemük előtt: megmenteni a haláltól Ilenát, újraírni kettejük történetét. De milyen áron? Fordulatos, finom humorú és az élet szépségébe vetett hittel teli regénye páratlan utazás, amelyet végigjárva talán máshogy tekintünk saját életünkre is.

A *Visszajövök érted (Je reviens te rechercher)* című, 2008-as regény főszereplője huszonhárom éves, amikor a Time Square forgatagában elhatározza, kilép addigi életéből, eltűnik a menyasszonya és legjobb barátja elől, akik előtte sétálnak a tömegben és megkaparintja a részét az amerikai álomból. Amikor tíz évvel később találkozunk vele Ethan, harmincas pszichiáter, gazdag, híres, jóképű. Azonban 2007. október 31-e, a történet egyetlen napja egy titkos és magányos zarándoklatúttá válik, ami összetöri, darabokra zúzza a főhőst, szembesíti félelmeivel, legmélyebb megbánásaival, legőrültebb reményeivel és azzal a kérdéssel, vajon tudunk-e változtatni sorsunkon? Szabott-e halálunk órája? Meg tudunk-e változni, tudjuk-e más szemmel nézni az életünket azon a ponton, amikor már legszívesebben feladnánk? Amikor már bizonyossá válik: nem a siker, a pénz és a hírnév hozza el a boldogságot? Ethan ezen a reggelen szédelegve ébred manhattani luxusjachtján. Egy ismeretlen, vörös hajú nő fekszik mellette. És ezzel kezdetét veszi egy rémálomszerű nap, amelyeknek végén egy kórházi műtőasztalon találja magát, három pisztolygolyóval a testében. Vajon elkerülhető az elkerülhetetlen? Vagy minden ember életében van egy pont, ahonnan már nincs visszaút?

Mindhárom regény szereplői sikeresek és nagyon gazdagok, akik mégsem tudnak boldogok lenni, akik valami kapcsán elvesztették szerelmüket, ennek nyomasztó következményét nap mint nap megélik, de

lehetőséget kapnak a másik világból érkező segítség révén változtatni sorsukon. A kérdés csupán csak az, hogy felismerik-e ezt a lehetőséget és vissza tudják-e lelkük mélyéből hozni az „akkori" valójukat, az egyszerű, álmodozó, fiatal énjük érzéseit? Musso ugyan mágikus erőkhöz nyúl, de valójában pusztán az emberi lélek kék madár kereséséről ír, és Maeterlinck Tyltyl és Mytyl mesealakjaihoz hasonlóan ugyanarra a konklúzióra jut: a boldogság benne van az emberi lélekben, az *itt*ben és *most*ban, mindig is bennünk volt, csak könnyebb róla álmodozni, a sikerben és a pénzben mérni annak súlyát, mintsem felismerni a pillanatban. A franciák legköltőibb regényének, a Musso által is példaképnek tartott *A titokzatos birtok*nak (2004) főszereplője, Mealnues is inkább ellöki magától szerelmét, hogy később bűnbánatban, örökös lelkiismeret-furdalásban élje tovább életét, állandóan vágyakozva valami olyan után, ami talán nem is létezik. Musso hősei is évekkel korábbra tekintenek vissza ahhoz, hogy rátaláljanak valódi önmagukra, a gyermeki ártatlanságban és naivitásban gyökerező boldogságra, titkos vágyaikra, az akkor még elérhető igézetében leledző álmaikra.

A sokak által francia Coelhoként emlegetett író számomra - szemben a mintának tartott brazil Mágussal - inkább a hétköznapi világnak, a nagyon is e világnak a mesemondója, aki ugyan a lélek rejtelmeit, a sors megváltoztatásának lehetőségét, a karma és a végzet egymásmellettiségét kutatja - de szemben Coelhoval - olyan hősökkel, akik a mindennapok rutinjának, a pénz és siker hajhászása utáni, kiüresedett életnek a rabjai. Akiknek - a látszat ellenére - már nem sok boldogság és öröm jut a mindennapokban, akik már akár át is lépnének a túlpartra, amikor azonban valami vagy valaki által lehetőséget kapnak gyakran nem is a maguk, hanem inkább szeretteik életének megváltoztatására. Mindeközben azonban megkapják annak a lehetőségét is, hogy betekintsenek lelkükbe, őszintén szembenézzenek a legfélelmetesebb valójukkal: önmagukkal.

Irodalom

MUSSO G. (2010): *És azután*… Budapest: ULPIUS-HÁZ.

MUSSO G. (2010): *Ott leszel?* Budapest: ULPIUS-HÁZ.

MUSSO G. (2010): *Visszajövök érted.* Budapest: ULPIUS-HÁZ.

ALAIN-Fournier H. (2004): *A titokzatos birtok.* Budapest: MAGVETŐ KIADÓ.

www.guillaumemusso.com (utolsó letöltés: 2012. január 18.)

Szerzőink

BICZÓ Gábor (Budapest, 1968): Filozófus, kulturális antropológus, a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézetének habilitált docense. Érdeklődési területe a filozófiai antropológia, asszimilációkutatás, a kortárs antropológiaelmélet, az alkalmazott antropológia és a társadalomfilozófia.

FARKAS Zoltán (Sály, 1952): Szociológus, habilitált doktor, a Miskolci Egyetem Szociológiai Intézetének egyetemi docense, a Szociológiaelméleti Intézeti Tanszék vezetője. Fő kutatási területe az általános szociológiaelmélet, illetve a szociológiai társadalomelmélet.

GYUKITS György (Budapest,1961): Szociológus, 20 éve a Miskolci Egyetem Szociológiai Intézetének oktatója. Kutatási területe: egészségszociológia, szociálpolitika, romológia.

KOTICS József (Bonyhád, 1960): Kulturális antropológus, habilitált egyetemi docens a ME BTK Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézetében. Kutatási területei: történeti antropológia, gazdasági antropológia, roma kultúra antropológiája, az empirikus kultúrakutatás módszertanának elmélete, modernizációelméletek, mentalitástörténet, paraszti polgárosodás, történeti életmódtípusok, a nő szerepe a tradicionális és modern társadalmakban, tiszazugi arzénes gyilkosságok, multikulturalitás, etnicitás, asszimiláció kutatás.

MÁRKUS Anna (Budapest, 1986): Szociológus, kulturális antropológus. Kutatási területe: területi szegregáció, hajléktalanok, szegénység vizuális megjelenítése.

MIHÁLYI Helga (Miskolc, 1975): Szociológus, középiskolai tanár, európai uniós szakközgazdász. 14 éve a Miskolci Egyetem Szociológiai Intézetének oktatója. Érdeklődési és kutatási területei: demográfiai folyamatok, európai uniós intézmények, gazdaságszociológia, területfejlesztés.

OSVÁTH Andrea (Ózd, 1969): A Miskolci Egyetem Szociológiai Intézetének adjunktusa a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének óraadó tanára. Korábban újságíróként, trénerként, jelenleg - oktatói munkája mellett - EU-s projektek kommunikációs vezetőjeként (is) tevékenykedik.

PANKUCSI Márta (Miskolc, 1953): Jogász, filozófia szakos előadó és szociológus végzettségű. Közel harminc éve tanít a felsőoktatásban, jelenleg főiskolai docensként dolgozik a ME BTK Szociológiai Intézetében. Kutatási területei: helyi erőforrások, kisebbség és többség viszonyrendszere, jogszociológia, információs társadalom.

SZABÓ-TÓTH Kinga (Miskolc, 1974): 1998 óta tanít a Miskolci Egyetemen. 2005-ben szerezte doktori fokozatát a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológiai Doktori Iskolájában. 2008 júliusától vezeti a Miskolci Egyetem Szociológiai Intézetét. Kutatási területe a családszociológia és a kisebbségszociológia.

URBÁN Anna (Miskolc, 1954): Történész, nyelvész, kultúra-kutató, 30 éve tanít a Miskolci Egyetemen. Jelenleg a Szociológiai Intézet docense, a Kommunikáció és médiaszociológiai Intézeti Tanszék vezetője. Kutatási területei: interkulturális kommunikáció, kulturális identitás, modern brit történelem.